

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİMDALI

**DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARINDAN HÜSEYİN TEYCI'NIN
HAYATI VE FAALİYETLERİ (1900-1963)**

Yüksek Lisans Tezi

Naim Taner KÖKSOY

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER

NEVŞEHİR

Haziran 2019

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİMDALI

**DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARINDAN HÜSEYİN TEYCİ'NİN
HAYATI VE FAALİYETLERİ (1900-1963)**

Yüksek Lisans Tezi

Naim Taner KÖKSOY

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER

NEVŞEHİR

Haziran 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Naim Taner KÖKSOY

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

"DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARINDAN HÜSEYİN TEYCİ'NİN HAYATI VE FAALİYETLERİ (1900-1963)" adlı yüksek lisans tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Naim Taner KÖKSOY

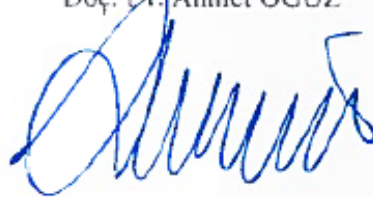

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER danışmanlığında Naim Taner KÖKSOY tarafından hazırlanan "Doğu Türkistan Kazaklarından Hüseyin Teyci'nin Hayatı ve Faaliyetleri (1900-1963)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

28/06/2019

JÜRİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Telli KORKMAZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Selim Serkan ÜKTEN

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 19/07/2019 tarih ve 2019.28.644

Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın gerçekleőtirilmesinde kıymetli bilgilerini benimle paylaőan ve büyük emeği geçen, aynı zamanda çalıőmanın bilimsel olarak őekillenmesine katkı sağlayan değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Tekin TUNCER'e teőekkürü bir borç biliyor ve őükranlarımı sunuyorum. Derleme, belge temini ve Kazakça tercümelerinde yardım ve desteğini veren sayın Mansur Teyci őkranlarım sunarım. Kıymetli bilgilerini sunan ve kaynak temininde yardımını geçen sayın Hızırbek Gayretullaha teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim sürecindeki çalıőmalarımda katkısı bulunan meslektaőım ve eőim Derya ÇELİKTAŐ KÖKSOY'a teşekkür ederim.

NAİM TANER KÖKSOY

Haziran 2019

**DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARINDAN HÜSEYİN TEYCI'NİN
HAYATI VE FAALİYETLERİ (1900-1963)**

Naim Taner KÖKSOY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Mayıs 2019

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Tekin TUNCER

ÖZET

Çalışmamızın amacı Doğu Türkistan Kazak liderlerinden Hüseyin Teyci'nin 1900-1963 yılları arasındaki yaşamını tarafsız bir şekilde aktarmaktır. Diğer bir amacımız Hüseyin Teyci hakkında yapılan suçalamaların asılsız olduğunu ortaya çıkarmaktır. Hazırlık aşamasına Doğu Türkistan tarihi hakkında yazılmış tarihi kaynakları tespit ederek başladık. Ayrıca döneme tanıklık etmiş kişilerin yazdığı kitaplar incelenip, halen hayatta olan kişilerin tanık oldukları olayları röportaj yaparak kaleme aldık.

Giriş bölümünde Türkistan tanımını açıkladıktan sonra, Türkistan coğrafyası hakkında bilgiler aktardık ve Hunlardan başlayarak 1949 yılına kadarki Doğu Türkistan'ın siyasi tarihi hakkında açıklamalarda bulunduk.

Birinci Bölümde Hüseyin Teyci'nin ataları Tölebay ve Alkenbay hakkında Mansur Teyci ve kaynaklardan istifade ettiğimiz bilgileri aktardık. Ardından Hüseyin Teyci'nin doğumu, evliliği ve Teyci unvanı verilmesi hakkında bilgiler aktardık.

İkinci Bölümde Doğu Türkistan'da 1911-1949 yılları arasında Çin'in genel valiliğini yapmış kişilerin Doğu Türkistan politikalarını ve halk üzerindeki baskı rejimlerini ortaya koyduk. Bu dönemde Doğu Türkistan'da Rusya ile Çin'in rekabetlerini ve devlet yöneticileri ile olan münasebetlerini ortaya koyduk.

Üçüncü bölümde Doğu Türkistan'dan Çin'in Kansu bölgesine yapılan Kazak göçü ve bu göçten sonra Kansu'da yaşamaya başlayan Kazakların yaşadıkları sorunları tespit ettik. Kazak göçünde lider olan Hüseyin Teyci'nin karar vererek Gasköl bölgesine yerleşmesi, Gasköl'e daha sonradan gelen Alibek Hâkim ve diğer Kazak liderlerin Hüseyin Teyci ile olan ilişkilerini açıkladık. Hüseyin Teyci'nin önderliğinde 1950 yılında Gasköl'den Hindistan'a yapılan göçte yaşananları aktardık. Hüseyin Teyci'nin Hindistan'dan Türkiye'ye yaptığı göçü ve Türkiye'deki yaşamı hakkında bilgileri aktardık. Göçlerle ilgili olarak yazılı kaynaklarla beraber göçü canlı yaşamış Mansur Teyci ve Hızırbek Gayrelullah ile röportaj gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Teyci, Doğu Türkistan, Alibek Hâkim, Rusya, Çin, Gasköl, Hindistan, Türkiye.

**LİFE AND ACTIVITIES OF HÜSEYİN TEYCI WHO İS FROM EAST
TURKESTAN KAZAKHS (1900-1963)**

Naim Taner KÖKSOY

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Department of
History, Master, May 2019**

Supervisor: Dr. Öğretim Üyesi Tekin TUNCER

ABSTRACT

The main purpose of our study is that, one of the Kazakhs leaders named “Hüseyin Teyci”, conveys his life impartially in 1900-1963. And our second aim is to reveal that the accusations were unfounded about Hüseyin Teyci. In preparation stage, we collected data about east Turkestan from the old written sources. In addition, We researched some people’s books who has witnessed that period. And we made interview with them who are still alive.

In the entrance part, after we explained the meaning of “Turkestan”. We also introduced information about Turkestan geography and then we also gave some information about Hun empires which is starting history point about Turkestan political history then continue until 1949’s.

In the first chapter, we introduced about Tölebay and Alkenbay who are the ancestor of Hüseyin Teyci. We took that information from Mansur Teyci and some other sources. Then we mentioned Huseyin Teyci’s birth, marriage and degree of Cossack leader.

In the second chapter, we have presented the eastern Turkestan political issues of the people who made the governorship of China-Russia between 1911-1949 in Easter, Turkestan and the oppression regime on the people.

In the third chapter, we have identified the problems of Kazakh Turks from East Turkestan to the Kansu region of China and the Kazakhs who started to live in Qansu after this migration. During Kazakh migration, Huseyin teyci who was a leader, decided to settle in Gasköl region. Then we also have mentioned relationship between another Kazakh leaders who are Alibek Hâkim and others, come to Gasköl region. Then we have introduced what was happened in the migration of India from Gasköl in 1950. Then we have stated that Huseyin teyci’s migration from India to Turkey and also give example of Huseyin Teyci’s life in Turkey. In relation to migration, we made an interview with Mansur Teyci and Hızırbek Gayretullah who witnessed the migrations.

Key Words: Hüseyin Teyci, The Eastern Turkistan, Alibek Hâkim, Russia, China, Gasköl, India, Turkey.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN TEYCI'NİN ATALARI, DOĞUMU VE 1938 YILINA KADARKİ HAYATI

1.1 Hüseyin Teyci'nin Ataları	9
1.2. Hüseyin Teyci'nin Doğumu	17
1.3. Hüseyin Teyci'nin Evliliği	18
1.4. Teycilik Unvanının Verilmesi	19

İKİNCİ BÖLÜM

1911-1949 YILLARI ARASINDA DOĞU TÜRKİSTAN'DA UMUMİ VALİLER DÖNEMİNDEKİ GENEL VAZİYET

2.1 Doğu Türkistan'ın Siyasi Vaziyeti	25
2.2 Yang Tseng-Hsin'in Umumi Valilik Dönemi	27
2.3 Sheng Shih-tsai Umumi Valiliği Dönemi	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BÜYÜK KAZAK GÖÇÜ VE HÜSEYİN TEYCI

3.1 Kansu'ya Göç	38
3.2 Hüseyin Teyci'nin Yurt Arayışı ve Gasköl'deki Yaşamı.....	47
3.2.1. Gasköl'e Gelen Heyet	49
3.2.2. Hüseyin Teyci'ye Urumçi Yönetimi Tarafından Verilen Görev	51
3.3 Gasköl'de Bir Amerikalı	52
3.4. Alibek Hâkim'in Gasköl'e Gelişi	54
3.5. Delihan Canaltay'ın Gasköl'e Gelişi.....	58
3.6. Komünist Çin'den Hüseyin Teyci'ye Gelen Teklif.....	60
3.7 Osman Batur'un Yakalanması ve Hüseyin Teyci	62
3.8 Hüseyin Teyci Liderliğinde Gasköl'den Türkiye'ye Uzanan Göç.....	64
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	77
EKLER.....	88
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
drl.	: Derleyen
DTGC	: Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti
DTGD	: Doğu Türkistan Göçmenler Derneği
km.	: Kilometre
km²	: Kilometrekare
Krş.	: Karşılaştırmak
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBAR	: Türklük Araştırmaları Dergisi
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

Türkistan, Türk kavimlerinin ata yurdunu ifade etmek için kullanılan “Türk İli” anlamına gelen Farsça kökenli bir sözcüktür.¹ Coğrafi yönden Türkistan, Batı ve Doğu Türkistan olarak iki kısma ayrılır.² Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan’ı içine alan bölgeye “Batı Türkistan”, Çin’e bağlı Uygur Özerk Bölgesine ise “Doğu Türkistan” denir.³ Büyük Türkistan’ın bir parçası olan Doğu Türkistan⁴ sahası 1.828.418 km² olup bu alanı ile Türkiye yüzölçümünün iki buçuk katı büyüklüğündedir.⁵ Sahip olduğu alan bakımından Çin kıtasının 1/5’ni

¹ A. Zeki Velidi Togan, **Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi**, Cilt 1, 2. Basım, İstanbul: Enderun Yayınları, 1981, s. 1-2.

² Abdrasul İsakov, Doğu Türkistan’ın Kırgız Tarihindeki Yeri, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, 2015, s. 1.

³ Enis Şahin, Doğu Türkistan, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 3, 1995, s. 95; Cevat Gürsoy, Türkistan, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt 2, Ankara: 1983, s. 309. Türkistan, Çarlık Rusya’nın batısını işgal etmesi neticesinde ikiye ayrılmıştır. Bkz. Ahat Andican, Doğu Türkistan ve Dünya, **Doğu Türkistan’ın Sesi**, Cilt 18, Sayı 17, 2010, s. 9; Abdulhaluk Çay, Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Doğu Türkistan’ın Durumu, **Doğu Türkistan’ın Sesi**, Cilt 18, Sayı 17, 2010, s. 5.

⁴ Baymirza Hayıt, **Sovyetlerde Türklüğün ve İslam’ın Bazı Meseleleri**, 2. Basım, İstanbul: TDAV Yayınları, 2000, s.46; İsa Yusuf Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, 2. Basım, İstanbul: Otağ Yayınları, 1975, s. 19; Gültekin Baykozi Pehlivan, **Doğu Türkistan Cumhurbaşkanı Dr. Mesut Sabri Baykozi (1887-1952) ve Kurtuluşu Arayan Doğu Türkistan**, 1. Basım, Ankara: Güner Matbaacılık, 1994, s. 1; L. Ligeti, **Bilinmeyen İç Asya**, Sadrettin Karatay (Çev.), 2. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 1986, s. 15; Mehmet Emin Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu**, 1. Basım, İstanbul: Güven Basımevi, 1952, s. 5.

⁵ İklil Kurban, **Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1992, s. 4.

teşkil etmektedir.⁶ Doğu Türkistan'ın doğusunda Çin, kuzeybatısında Kazakistan, batısında Kırgızistan ve Tacikistan, güneybatısında Pakistan ve Keşmir, kuzeydoğusunda Moğolistan yer almaktadır. Doğudan Pasifik Okyanusuna 2500-4000 km, batıdan Atlas Okyanusuna 7000 km, güneyden Hint Okyanusuna 1700-3400 km, kuzeyden Kuzey Artıkaya 2800-4500 km uzaklıktadır.⁷ Tanrı Dağları, Doğu Türkistan'ı batıdan doğuya iki büyük havza ile bölmektedir. Bu havzalar Tarım (Kâşgaria) Havzası ile Cungarya (İli) Havzasıdır.⁸ Tarım Havzası, Karanlık ve Tanrı Dağları arasındaki çanakta yer alırken; Cungarya Havzası, Altay ve Tanrı Dağları arasındaki çanakta bulunmaktadır.⁹ Dünyanın en çorak çöllerinden biri olan Taklamakan Çölü 500.000 km² alanı ile Karanlık ve Tanrı Daları'nın ortasında yer almaktadır.¹⁰

Kadim bir geçmişin izlerini taşıyan Doğu Türkistan coğrafyası tarihin akışı içerisinde devlete ev sahipliği yapmış olup, askeri ve siyasi çekişmelere sahne olmuştur. Doğu Türkistan sahası M.Ö. 220 ile M.S. 216 yılları arasında Hun Devleti'nin siyasi yaşam alanı içerisinde yer alış ve Hun hâkimiyeti beş asır boyunca hüküm sürmüştür.¹¹ Kağan Mo-tun¹² döneminde Hun Devleti sınırları doğuda Kore'ye, kuzeyde Baykal Gölü'ne, batıda Aral Gölü'ne ve güneyde Çin'e kadar uzanmaktaydı.¹³ Hun Devletinin yıkılışından sonra Doğu Türkistan'da Akhunlar hüküm sürmüştür.¹⁴

⁶ A. İ. Algu, Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler, **Göçten Konular**, Cilt 1, İstanbul: Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayınları, 1962, s. 18.

⁷ Mohammed Niyazi Mahmudoğlu, **Çin İşgalindeki Ülke Doğu Türkistan**, 1. Basım, Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayın Dairesi, 1994, s. 15.

⁸ İlyar Şemseddin, **Doğu Türkistan'da Demografik Yapı ve Tarım**, 1. Basım, İzmir: İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi, 1997, s. 37-38.

⁹ Mehmet Saray, **Doğu Türkistan Türkleri Tarihi (Başlangıçtan 1878'e Kadar)**, Cilt 1, 1. Basım, İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 1997, s. 10-11; Eser Saka, **Düşten Gerçeğe Yolculuk Doğu Türkistan**, 1. Basım, Ankara: TDV Yayınları, 2009, s. 9; Joseph Costagne, **Türkistan Milli Kurtuluş Hareketi**, M. Reşat Üzmen (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015, s. 55; Ahmet Ardel, Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası, **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 1, 3. Basım, Ankara: TKAE Yayınları, 2001, s. 16.

¹⁰ Ahmet Taşağıl, Türkistan, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 41, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 558.

¹¹ Bahaeddin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, 2. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1984, s. 43; Lev Nikolayeviç Gumilev, **Hunlar**, Ahsen Batur (Çev.), İstanbul: Selenge Yayınları, 2003, s. 84; Hunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, Cilt 1-2, 2. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 2015.

¹² Mete Han.

¹³ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 60-61; İbrahim Kafesoğlu, Asya Türk Devletleri, **Türk Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 1, 3. Basım, Ankara: TKAE Yayınları, 2001, s. 137.

¹⁴ Ahmet Taşağıl, Esaretteki Son Türk Yurdu, **Tarih ve Medeniyet**, Sayı. 37, 1997, s. 22; Saadettin Gömeç, **Türk Hun Tarihi**, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınları, 2012, s. 353 vd.

Bumin Kağan önderliğinde 552 yılında Göktürk Devleti kurulmuştur.¹⁵ Pek çok boyu egemenliği altına alan Göktürkler, Doğu Türkistan'da yaklaşık yüz yıl asayiş ve güvenliği sağlamışlardır.¹⁶ Göktürklerin zayıflamasıyla 852 yılında devlet ikiye ayrılmış¹⁷ ve Doğu Türkistan 654 yılında Çin işgaline maruz kalmıştır. Çin'in Doğu Türkistan işgali, Kutluk Kağan'ın İkinci Göktürk Devleti'ni kurmasıyla sona ermiştir. İkinci Göktürk Devleti; Uygur, Basmil ve Karlukların ittifakıyla 745 yılında yıkılmıştır.¹⁸ Uygur Devleti 748 yılında kurulmuştur.¹⁹

VIII. Yüzyılın²⁰ ikinci yarısında bölgeye yerleşen Uygurlar, IX. Yüzyılın başlarından itibaren Doğu Türkistan'ı²¹ hâkimiyeti altına almaya başlamıştır.840 yılında Kırgızlara yenilen Uygurlar, iki kısma ayrılmış ve devlet kurmuşlardır. Kansu bölgesine göç eden Uygurlar, Sarı Uygur/Kansu Uygur Devleti'ni kurmuşlardır. Doğu Türkistan'a gelen Uygurlar ise Turfan ve Beşbalık bölgesinde Turfan Uygur Devleti'ni kurmuşlardır.²² Cengiz Han, 1209 yılında²³ Turfan Uygurlarını kendisine bağlamış ve Uygur devlet yıkılmıştır.²⁴

Cengiz Han, Türkistan'ı kendi topraklarına dâhil ettikten sonra bozkır töresine göre bugünkü Doğu Türkistan topraklarını içine alan bölgeyi ikinci oğlu Çağatay'a

¹⁵Göktürkler hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. Ahmet Taşağıl, **Göktürkler**, Cilt. 1-2-3, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 2012, s. 18.

¹⁶Şahin, Doğu Türkistan, s. 104; Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s. 11.

¹⁷İbrahim Kafesoğlu, **Asya Türk Devletleri, Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 1, Ankara: TKAE Yayınları, 2001, s. 164.

¹⁸Saadettin Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, 2. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, s. 81; Özkan İzgi, **Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 16.

¹⁹Saadettin Gömeç, **Kırgız Türkleri Tarihi**, 3. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 42.

²⁰George Vernadsky, **Moğollar ve Ruslar**, Eşref Bengi Özbilen (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015, s. 28; Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, 4. Basım, İstanbul: TDAV Yayınları, 2001, s. 187.

²¹Doğu Türkistan sahasına gelen Uygurlar, ilk olarak Turfan ve Beşbalık bölgelerinde yerleşmişlerdi. Bkz. Ögel, **Dünden Bugüne Türk...**, s. 192; Zekeriya Kitapçı, **Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri Arasında İslamiyet**, 1. Basım, Konya: Yedikubbe Yayınları, 2004, s. 102.

²²Cemal Anadol, **Orta Asya Türk Devletleri Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Kamer Yayınları, 1996, s. 174; Saadettin Gömeç, **Uygur Türkleri Tarihi**, 4. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 126; Kâmuran Gürün, **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi**, Cilt 1, 1. Basım, Karacan Yayınları, 1981, s. 194.

²³Özkan İzgi, **Kutluk Bilge Kül Kağan Böğü Kağan ve Uygurlar**, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 51; Kırgız bozgununun ardından 13 Uygur boyu bugünkü Turfan, Başbalık, Kaşgar, Tanrı Dağları, Kuça, Hoten ve Hami mıntıklarına gelip yerleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saray, **Doğu Türkistan Tarihi II, Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi**, Sayı 41, 1994, s. 14; Jean Paul Roux, **Orta Asya Tarih ve Uygurluk**, Lale Arslan (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Kabcacı Yayınevi 2006, s. 211.

²⁴Ahmet Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, 5. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları 2015, s. 210.

bırakmıştır.²⁵Çağatay Han'ın hâkimiyet alanı, Kayalık'tan ve Uygur ilinden Ceyhun kıyılarına kadar uzanıyordu.²⁶ Çağatay idaresindeki topraklarda yaşayan Müslüman ahali yönetimden memnun değillerdi.²⁷ Çağatay Hanlığının yıkılışından sonra bu coğrafyada Timur Devleti hâkimiyet kurmuştur. Timur soyundan Mirza İskender, 1399-1400 yıllarında Kaşgar, Yarkent ve Aksu şehirlerini zapt ederek Doğu Türkistan'ı Timur Devleti'ne dâhil etmiştir. Fakat Timur'un vefatından kısa bir süre sonra Doğu Türkistan'daki Çağatay Hanlığında isyanı patlak vermiş ve bu isyan Uluğ Bey tarafından bastırılmıştır. Doğu Türkistan Uluğ Bey'in vefatına kadar Timurlular yönetiminde kalmış²⁸ve Timur ile evlatları döneminde Doğu Türkistan coğrafyası bir bilim, sanat ve kültür merkezi haline gelmiştir.²⁹

Ahmet Alça Han'ın oğlu Seyit Han, Kaşgar, Hoten ve Yarkent şehirlerini yerli ahalinin yardımıyla hâkimiyet altına alarak 1514'te "Seidiye Hanlığı"nı ilan eder.³⁰Seidiye Hanlığının ilk merkezi Kaşgar daha sonraları ise Yarkent³¹ olmuştur. Seidiye Hanlığının hâkim olduğu Doğu Türkistan coğrafyasında ülke idaresinde "Hocalar"ın etkisi görülmektedir.³² Yaşanan bu durumdan sonra Doğu Türkistan'da Kalmukların etkisi görülmüştür. 1759'da Hocalar Devrine nokta koyan Çinliler, Doğu Türkistan'ı tekrar işgal ederek Türk hâkimiyetine son vermiştir.³³

²⁵İklil Kurban, **Doğu Türkistan İçin Savaş**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. 12.

²⁶ A. Kostantin d'ohsson, **Moğol Tarihi**, Bahadır Apaydın (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Nesnel Yayınları, 2008, s. 159; RenéGrousset, **Stepler İmparatorluğu**, Halil İnalçık (Çev.), Ankara: TTK Yayınları, 2011, s. 332.

²⁷ Wilhelm Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1990, s. 498; Müslümanların memnun olmamasında özellikle Çağatay'ın, Cengiz Han Yasalarına sıkı bağlılığı ve tatbikinde ısrarcı olması yatmaktaydı. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Curt Alinge, **Moğol Kanunları**, Coşkun Üçok (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1967; Ali Bademci, **Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükâtı**, 1. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012. Saadettin Gömeç, Bazı Çingiz Yasalarının Tarihi ve Sosyal Dayanakları, **Türkoloji Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 9-19.

²⁸ Saray, **a.g.e.**, s. 73-74.

²⁹ Hayrunnisa Alan, **Timurlular (1360-1506)**, 2. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2015, s. 301-306; Halis Bıyıktaş, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 7 vd.

³⁰ Kurban, **Doğu Türkistan için...**, s. 29; Toygar Akman, **Çin'e Yolculuk**, 1. Basım, İstanbul: Kaktüs Yayıncılık, 2000, s. 41; İbrahim Kafesoğlu, Ondördüncü Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri, **Türk Dünyası El Kitabı**, Cilt 1, 3. Basım, Ankara: TKA E Yayınları, 2001, s. 609.

³¹ Seidiye Hanlığı'na, Yarkent, Kaşgar, Memleket-i Mogoliya, Memleket-i Yarkent gibi isimler verilmiştir. bkz. Konuralp Ercilasun, **Tarihin Derinliklerinden 19. Yüzyıla Kadar Kâşgar**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 2013, s. 34.

³² Hocalar Devri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Tuğ, **Doğu Türkistan'dan Hocalar Dönemi**, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2004.

³³ Erkin Alptekin, **Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı**, Kayseri: Erciyes Dergisi Doğu Türkistan Yayınları, 1992, s. 5; İsmail Cengiz, **Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti**, 1. Basım, İstanbul: DTGD, 2005, s. 12; Rahim Er, **İmparatorluk Coğrafyasında Diplomasi Koşturmak**, 1.

Doğu Türkistan, doğal kaynakları bakımından zengin ve coğrafi konumu itibariyle stratejik³⁴ bir mevkide bulunması, tarihin her devrinde Çin'in bölgeye yönelmesinde en büyük etkidir. Cungar desteğini arkasına alan Çinliler, 1755'te Doğu Türkistan'ı işgal hareketine başlamış ve 1858'de Kaşgar'ı ele geçirmişlerdir. 1759'da ise Mançular, Doğu Türkistan'ı tamamen işgal etmişlerdir.³⁵ Mançur istilasına karşı Doğu Türkistan halkı direniş hareketleri düzenlemeye başlamışlardır. Zor durumda kalan Mançularla 1761 yılında saldırmazlık anlaşması imzalanmıştır. Bundan dolayı Çinliler, Doğu Türkistan'a bir asır boyunca tam anlamıyla hâkim olamamıştır.³⁶ Bu süreçten itibaren Doğu Türkistan'da Çin baskısı hissedilmeye başlanmıştır.

Yaşanan bu baskıya karşı Doğu Türkistan halkı büyük bir direniş sergilemiş ve bu direnişler karşısında Çin 1759 yılından 1863 yılına kadar geçen süre zarfında Doğu Türkistan'da bir milyondan fazla insanı katletmiştir. Yaşanan bu Çin baskısı için Fleming şu ifadelerde bulunmuştur:

*“On sekizinci yüzyılın son yarısında bir milyonu aşkın Doğu Türkistanlının katliamı Çin yönetiminin az ya da çok kesin bir şekilde yerleşmesine sebep olmuştur”.*³⁷

1819-1863 yılları arasında gerçekleşen milli mücadele hareketleri neticesinde Doğu Türkistan'da Çin hâkimiyeti zayıflamış ve Yakup Han bağımsız Doğu Türkistan Devleti'ni kurmuştur.³⁸ Yakup Han, bağımsızlığını ilan ettikten kısa bir süre sonra denge siyaseti izlemeye başlamıştır. Asırlardır Türkistan'ı paylaşma emellerinde olan

Basım, İstanbul: Babıali Kültür Yayınevi, 2000, s. 164; Doğu Türkistan halkı Hocaların iktidarı zamanında yaşanan iç karışıklıklardan bıkmış ve artık huzur bulmak istemekteydi. Hocaların Doğu Türkistan'daki ileri gelenlerin olan Aktağlık ve Karatağlık tarafları sürekli birbirlerini yok etmek için mücadele sarf etmişti. Halk kurtuluşu Hocaların iktidarının sona ermesinde görüyordu. Çinliler sayesinde huzur ve güven kavuşacaklarını sanıyorlardı. Bkz. A. Rıza Bekin, Yakup Beğ'den Önce Doğu Türkistan'daki Ayaklanmalar, **Doğu Dilleri**, Cilt 2, Sayı 4, 1981, s. 20.

³⁴ Yusuf Sayın, Gamze Koçak, Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar, **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, 2017, s. 12.

³⁵ Baymirza Hayit, **Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi**, 2. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. 135.

³⁶ Hızırбек Gayretullah, **İstiklal Gazetesi**, Sayı 39, s. 5, İstanbul, Eylül 2008.

³⁷ Peter Fleming, **News From Tartary**, Jonathan Cape: Newyork 1936, s. 247.

³⁸ İsmail Cengiz, **Kızıl Çin İşgalindeki Doğu Türkistan**, İstanbul 1981, s. 9; Mehmet Saray, **Türkistan Türkleri Rus ve Çin İdaresindeki Yaşayan Türklerin Millî Mücadele Tarihleri**, 1. Basım, İstanbul: Veli Yayınları, 1984, s. 62 vd; Gabdeş Camadil Kazakbalası, **Göçten Sonra**, 1. Basım, İstanbul: Büyük Türkeli Yayınları, 1980 s. 15; Kurban, **Doğu Türkistan için...**, s. 83-87; Amaç Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, 1. Basım, İstanbul: DTGC, 1960, s. 7; Baymirza Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, 1. Basım, Abdülkadir Sadak (Çev.), İstanbul: Otağ Yayınları, 1975, s. 144 vd; Ekrem Memiş, Nuri Köstüklü, **Yeni ve Yakın Çağda Türk Dünyası Tarihi**, 2. Basım, Konya: Çizgi Yayınları, 2000, s. 63-66; Tengri Berdi, **Doğu Türkistan, Yaş Türkistan'dan Seçilmiş Makaleler**, Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, Ankara, s. 408.

Çarlık Rusya ve İngiltere ile ilişkilerini dostane bir şekilde yürütürken, bir taraftan da Said Yakup'u hilafeti elinde bulunduran Osmanlı halifesi Abdülaziz'e göndermiştir. Said Han, Padişaha ve ileri gelen devlet yöneticilerine Türkistan'daki gelişmeleri ve Yakup Han Devleti'nin tanınmasını talep ederek yardım isteğinde bulunmuştur. Ali Sait Paşa ve Seyyit Paşaların yardımlarıyla 2.000 tüfek, 6 adet top ve barut yapım ustaları temin edilmiştir. İsmail Hakkı, Mehmet Yusuf, Çerkez Yusuf ve Ali Kazım, Yakup Han'ın ordusuna modern askeri eğitim vermek ve tedarik edilen askeri malzemelerin teslimi için vazifelendirilmiştir. Kaşgar'a ulaşan Osmanlı heyeti top atışlarıyla karşılaşmış ve Yakup Han'ın hâkimiyeti altında bulunan topraklardaki camilerde Osmanlı halifesi adına hutbeler okutulurken, sikkeler halife adına bastırılmıştır.³⁹

Yakup Han'ın 1877 yılında vefatının⁴⁰ ardından aile içi çekişmeler ve iktidar kavgaları neticesince Mançular, tekrardan Doğu Türkistan'ı işgal etmişlerdir.⁴¹ Mançu işgali 1911 yılında Çin'de Cumhuriyetin ilan edilmesine kadar 35 yıl devam etmiştir. Doğu Türkistan'ın ismi 1884 yılında "Xin-Jiang/Sinkiang"⁴² olarak

³⁹Muallâ Uydu Yücel, Yâkub Beg, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, s. 277; Mehmet Saray, **Makaleler**, Cilt 2, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s. 482-483; Ahmet Kemal İlkul, **Çin Türkistan Hatıraları**, Yusuf Gedikli (Çev.), İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997, s. 39; Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s.26. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taner Ulus, Doğu Türkistan'da Yakup Beg Hâkimiyeti: Dış İlişkiler, Ordu ve Askeri Yenilikler, **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2018, s. 77; Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, AytkulMahayeva, GulzadaÇarginova, 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Doğu Türkistan'daki Milli Mücadelede Kazak ve Kırgızların Rolü, **Bellekten**, Cilt LXXXIII, Sayı 296, Ankara: 2019, s. 235; Mehmet Âtîf, İstanbul'a gelen elçilik heyetine verilen top ve tüfeklerin birçoğunun Mısır'dan getirildiğini belirtmektedir. Bkz. Mehmet Âtîf, **Kaşgar Tarihi**, İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci (Çev.), 1. Basım, Kırıkkale: Eysi Kitap Yayınları, 1999, s. 298.

⁴⁰ Yakup Han'ın ölümü hakkında farklı fikirler ileri sürülmüştür. Bazı kaynaklarda Yakup Han'ın öldürüldüğü bkz. Demetrius Charles Boulger, **The Life Of YakoobBeg**, London, 1878, s. 117 kaydeder. Kaşgar hanı Buzurg Han ile Yakup Han başlangıçta ortak hareket etmekte iken daha sonraları Yakup Han'ın Yarkend ve birçok şehri ele geçirmesinin ardından Buzurg Han ona karşı cephe almıştır. Bkz. Saadettin Gömeç, Doğu Türkistan'da Yakub Han Dönemi ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri, **OTAM**, Sayı 9, 1998, s. 141.

⁴¹ BaymirzaHayit, **Türkistan Devletlerinin...**, s. 147; **Türkistan Şehitleri**, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul, 1969, s. 13.

⁴² Yeni kazanılmış, toprak, yeni sınır, yeni müstemleke anlamın taşımaktadır. Hasan Oraltay eserinde Sinkiang isminin Çinliler tarafından 1786 senesinden itibaren kullandığını belirtmektedir. Bkz. Hasan Oraltay, **Kazak Türkleri**, 2. Basım, İstanbul: Türk Kültür Yayınevi, 1976, s 22; Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s 27; Cengiz, **Sürgündeki Doğu Türkistan...**, s 12; Gülçin Çandarlıoğlu eserinde Doğu Türkistan için "Yeni ülke" manasında "Hsin-chiang" isminin Sheng Shih-chi'e bağlı yetkililerin direktifiyle 1933'de konduğunu belirtmektedir. Bkz. Gülçin Çandarlıoğlu, **Özgürlük Yolu Nurgocay Batur'un Anılarıyla Osman Batur**, 1. Basım, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı, 2006, s 15; Ömer Kul, **100 Soruda Doğu Türkistan**, 1. Basım, İstanbul: Rumuz Yayınları, 2017, s. 17; Erkin Alptekin, 1884'te Çin istilasından sonra Doğu Türkistan'a "yeni müstemleke" anlamına gelen "*Singcan*" veya "*Sinkiang*" ismi verildiğini ifade etmektedir. Bkz. Erkin Alptekin, **Uygur Türkleri**, 1. Basım, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1978, s. 28; Kürşat Yıldırım, Doğu

değiştirilmiştir. Doğu Türkistan halkı yaşanan Çin baskısına karşı boyun eğmeyerek milli mücadele hareketlerini devam ettirmişlerdir. Bu mücadeleler neticesinde 13 Kasım 1933 yılında cumhurbaşkanlığını Hoca Niyaz'ın yaptığı Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti istiklalini beyan etmiştir.⁴³ Bu devlet siyasi varlığını 1934'e kadar sürdürmüştür. Ardından Doğu Türkistanlılar, Ali Han Töre başkanlığında 1944 yılında Şarkî Türkistan Cumhuriyeti adıyla yeniden milli bir devlet kurmayı başarmışlardır. Yeni kurulan devletin 1949 yılında siyasi varlığı ortadan kalkmıştır.⁴⁴

Doğu Türkistan halkı gerek Umumi Valiler döneminde gerekse Komünist Çin yönetimi dönemlerinde siyasi, kültürel ve dini baskılar nedeniyle göç hareketleri gerçekleştirmişlerdir. Göç kavramı en iyi ifadeyle insan ve insan gruplarının yaşadıkları coğrafyafî mekânlardan kısa veya kalıcı olarak diğer coğrafyaları iskân tutma şekliyle oluşan konum değiştirme olayıdır.⁴⁵ Bu konum değiştirme hareketi iç ve dış göç hareketi olarak iki kısımda ele alınır. İç göç, bir devletin hudutları içinde oluşan hareket olarak tanımlamak mümkündür. Dış göç ise bir devletin yurttaşlarının diğer bir devlete daimi olarak iskân edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dış göçlerini temel nedenleri daha insani koşullarda yaşamak ya da devletlerin kendi vatandaşlarını zorlaması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁶ Çalışmamızı kapsayan Doğu Türkistan'dan yaşanan göç hareketleri bu kapsamda ele alındığında tamamıyla siyasal gelişmeler neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmamızın temelini oluşturan Hüseyin Teyci'nin hayatı yaşanan göç hadiselerinin tamda ortasında yer almaktadır. Hüseyin Teyci ve kendisi gibi Kazak önderleri Doğu Türkistan coğrafyasında yaşanan siyasal baskılar sonucu göç hadisesini gerçekleştirmişlerdir. Kimileri gruplar halinde kimileri aile etrafları arasında bu göçe başlamışlardır. Göçe katılan insanların ortak noktası ise Hüseyin Teyci'ye çıkmaktadır. Hüseyin Teyci'nin özellikle kendisine Gasgöl mevkiini yurt edinmesi

Türkistan ve İlk Sâkinleri, **Ege üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, 2012, s. 423.

⁴³Yelda Demirağ, 1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, 2014, s. 238-239. **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s. 42; Hayıt, **Türkistan Devletlerinin...**,s. 311; Sultan Mahmut Kaşgarlı, **Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası**, 1. Basım, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004, s. 12.

⁴⁴ Kurban, **Şarkî Türkistan...**, s. 85.

⁴⁵ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri 1855-1876**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1997, s. 1.

⁴⁶ Yusuf Sayın, Ahmet Usanmaz, Fırat Aslangiri, Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 18, 2016, s. 2-3.

göçün kaderinde büyük rol oynamıştır. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında özellikle bu hususlara vurgu yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN TEYCI'NİN ATALARI, DOĞUMU VE 1938 YILINA KADARKİ HAYATI

1.1 Hüseyin Teyci'nin Ataları

Aile şeceresi hakkında Hüseyin Teyci'ni hayatta olan oğlu Mansur Teyci'den⁴⁷ aktarılan bilgilerden yararlanılmıştır. Hüseyin Teyci, Kazak⁴⁸ Türk boyundan Orta

⁴⁷1944'de Gasgöl'de doğan Mansur Teyci, Hüseyin Teyci'nin hayatta kalan tek erkek evladıdır. 1951'de Gasgöl'den Hindistan'a doğru yapılan göç sırasında 7 yaşında olan Mansur Teyci, 3.000 km'lik zorlu yolları deve üzerinde kız kardeşi Dariga ile tahtadan yapılan sandıklar içerisinde -20⁰, -35⁰ derece dondurucu soğukta keçi ve koyunyünlerinden yapılmış postlara, battaniyelere sarılarak geçirmiştir. 1952'den beri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Mansur Teyci halen yaşamını İstanbul Güneşli'de devam ettirmektedir. 1973'de ABD, Japonya ve Avrupa'ya seyahatler düzenleyen Mansur Teyci, 1978'de Doğu Türkistan ve Aksay Otonom Bölgesine ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretin gerçekleşmesinde 1978 yılında Çin'de iktidara gelen DengŞiaoping'in reform hareketleri ve Çin'in dış dünyaya açılma stratejisi etkili olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız bkz. Kuntay Gücüm, Mao Dönemi ve DengŞiaoping Teorisi, **Teori Dergisi**, Sayı 326, 2017, s. 75. Yaşanan bu yumuşa ortamını ilk değerlendiren Mansur Teyci olmuştur. Kendisi Doğu Türkistan'a gerçekleştirdiği ziyaret neticesinde yolları birbirinden ayrılan akrabalarını bulmuş, vatan özlemini bir nebze olsun dindirmiştir. Kendisi röportajımızda, Türkiye'ye döndükten sonra günlerce evlerine Kazak ailelerinden gelenler olduğunu, geride bıraktıkları akrabalarını görüp görmediklerini sorduklarını ifade etmiştir. 2002'de Türkiye'ye gelişlerinin 50. Yılı anısına Güneşli Mahallesi Fevzi Çakmak Caddesi'ne anıt yapılmasına öncülük etmiştir. Mansur Teyci, atalarını örnek alarak Kazak toplumu için yararlı olduğuna inandığı kültürel organizasyonları tertip etmektedir. Kendisi halen Doğu Türkistan'la bağlantısı koparmamış, devamlı olarak Doğu Türkistan ve Kazakistan'a seyahatler gerçekleştirmektedir. Başta Türkiye olmak üzere Kazakistan ve Doğu Türkistan'dan gelen öğrenci, akademisyen ve araştırmaları Mansur Teyci, evinde ağırlamakta ve gelen misafirlerine yaşanan göç ve Doğu Türkistan'ın durumu hakkında bilgiler vermekte ve onlara canı gönülden destek sağlamaktadır. Mansur Teyci, 1980'lerden sonra Doğu Türkistan'da Osman Batur'un kabrini ziyaret gerçekleştirmiş ve hatim indirmiştir.

Cüz içinden Nayman-Bayjigit-Manbet oymağındandır. Hüseyin Teyci, Karakerey Kabanbay Batır'ın⁴⁹ yedinci göbekten torunudur. Hüseyin Teyci'nin ataları sırasıyla Baycigit, Manbet, Davlen, Tuvmatay, Çoyun ve Sıyrıç'dır.⁵⁰ Hüseyin Teyci'nin

⁴⁸Kazak terimi ile ilgili kaynaklarda çeşitli bilgiler mevcuttur. Bunlardan biri "*Kendi başına buyruk hareket eden yiğit, cesur, bekâr*" anlamına gelmektedir. Bkz. Kelth Hitchins, Kazaklar, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 25, Ankara: 2002, s. 131; A. Samoyloviç: "*Evsiz, barksız, kaçak*" kelimesi üzerinde ittifak etmektedir. Bkz. A. Samoyloviç, Kazak Kelimesi Hakkında, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Cilt 5, Ankara: 1957, TDK Yayınları, s. 103; Kazak adı, bir boyun veya milletin adı olarak değil de "Bozkır Atlısı" anlamına gelmektedir. Bkz. Feyzullah Budak, **Orta Asya Mektupları**, 1. Basım, Ankara: Sevinç Matbaası, 1994, s. 225; Kazak teriminin "*kay*" ve "*sak*" kabilelerinin birleşik ismi "*kaysak*" olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Sabri Hizmetli, Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü Bugünü, **İstem**, Yıl 9, Sayı 17, 2011, s. 26; En genel görüşe göre Kazak kelimesin kökeni ile ilgili genel kabul "*Kaz-(başboş, evsiz)*" fiilinden ortaya çıktığıdır. Bkz. Cemal Özdemir, Kazak Türklerinin ve Kazak Dilinin Tarihi Gelişimi, **Atlas International Refereed Journal On Social Sciences**, Vol 4, Issue 13, 2018/October, s. 1130; Rıza Nur bu konuda hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Eski zamanlardan beri son birkaç asra kadar herhangi il ve uruktan olursa olsun Türklerde hanlara, il törelerine itaat etmeyip ilden ayrılan veya cezadan dolayı kaçıp kendi başına dolaşan şahıs veya gruplara Kazak denirdi*". Bkz. Rıza Nur, **Türk Tarihi**, Cilt 6, İstanbul: Toker Yayınları, 1979, s. 8; AbuşkaLûgatı'nda "*evsiz-yurtsuz*" anlamlarında kullanılmıştır. Bkz. **AbuşkaLûgatı ve Çağatay Sözlüğü**, Ankara: Aydınlık Matbaası, 1970, s. 312; A. Zeki Velidi Togan ise, "*Kazak isminin ilk zamanlar sultanlar için kullanıldığını ifade etmektedir. Daha sonradan anlam genişlemesi neticesinde tabii olan kabile ve devletler içinde kullanılmıştır. Kazak adı siyasi olarak isyan neticesinde ailesiz şekilde ve bazen de aile ile birlikte toplumdaki uzaklaşarak dağ ve sahalarla çekilenlere Kazak denildiği ileri sürülmüştür. Türk kavimlerinde ergenlik çağına adım atan erkek çocukları hayata alıştırmak için sahraya çıkarmak veya eşkıyalık amacıyla evinden yurdundan ayrılalar için Kazak ifadesi kullanılmıştır*". Ayrıntılı bilgi için bkz. Togan, **Bugünkü Türküli...**, s. 37. Peter B. Golden ise, Kazak tabirinin belirsiz olduğunu ifade erken, Kalmuk ve Kırgızlara yaptıkları baskın ve yağmaları sonucu Kazak denildiğini belirtmektedir. Türkçede dizginlenemeyen davranış ifadesi iması ile "*özgür, hür adam, maceracı, serseriye gezen*" anlamına gelmektedir. Bkz. Peter B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Osman Karatay (Çev.), 4. Basım, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2013, s. 349. Ahmet Caferoğlu'na göre Kazak sözü "*kızan, silahşör, askerlik yükümlüsü*" manasını çağrıştırmaktadır. Bkz. Ahmet Caferoğlu, **Türk Kavimleri**, 2. Basım, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988, s. 34; 1456 yılında Moğolların Türk kavimlerine sürekli olarak baskınlar gerçekleştirmesi ve bunu Ebul Hayr Han'ın engelleyememesi nedeniyle, halkını koruyamayan Han'ı tanımadıkları ve İl'den koparak kuzey istikametine çekildikleri görülmüştür. Bağımsızlıklarına düşkün olan bu Türk grubuna "*Kazak*" denmiştir. Bkz. Mehmet Saray, **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, 2. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 81; Hindistan Türk İmparatoru Babur eserinde Kazak terimini "*fetret devri, bekârlık, serseri dolaşma*" anlamlarında kullanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Gazi Zahireddin Muhammed Babur, bkz. **Baburname**, Reşit Rahmeti Arat (Çev.), 3. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000; Kazak ismiyle ilgili olarak başka bir kaynakta efsanevi bir olaydan bahsedilmektedir: *Eski dönemlerden bir savaşçı yaralanarak Göbi Çölünde mahsur kalır ve ölmek üzere. Bir anda gökten beyaz bir kuğu iner ve savaşçıyı bir kaynağın yanına kadar götürür. Savaşçı bu kaynaktan su içer ve yaraları iyileşir. Kuğu sonrasında üzerindeki tüyleri atarak bir genç kıza dönüşür ve savaşçı ile evlenir. Çiftin, "Kazak" adında oğulları olur. Kazak'ın oğulları zamanla çoğalarak bir ulusa dönüşür. Kazak kelimesi "beyaz kuğu" anlamına gelen "kaz" ve "ak" olarak iki kelimenin birleşmesinden meydana gelir*" ayrıntılı bilgi için bkz. Hexingliang, Guohongzhen, **Türklerin Tarihi**, Eser Ulun (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2015, s. 178.

⁴⁹Tölebay ve Alkenbay'ın beşinci göbekten dedesi olan KarakereyKabanbay Batır, Kazak Hanı olan Abılay Han'ın komutanlığında görevlendirilmiştir. 18. ve 19. Yüzyıllarda yaşayan KarakereyKabanbay Batır, Kazan Hanlığı döneminde Kazak Türklerinin milli mücadelesine katkı sağlamış ve zaferler elde etmiştir. KarakereykabanbayBatır, 1846 yılında Ruslar tarafından Karaay denilen mevkide pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Bkz. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, **18. Ve 19. Yüzyıllarda Kazak Türkleri (Rus İşgali ve Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi)**, 1. Basım, Ankara: Bobel Bilimsel Eserler Yayınları, 2018, s. 63; BibigülOspanaliyeva, **Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2011.

⁵⁰ Aile seçeresi için bkz. **Ek-1**.

ataları bugünkü Kazakistan topraklarının Urcar Bakancalıbil denilen yerde dünyaya gelmiştir. ⁵¹ Hüseyin Teyci'nin babası Alkenbay, amcası ise Tölebay'dır⁵². Alkenbay'da üç erkek evlat dünyaya gelmiştir. En büyüğü Mukay, ortancası Ebubekir, en küçük evladı da Hüseyin Teyci'dir. Tölebay ve Alkenbay'ın babaları Sıyrıçı'nın hayatta olduğu 1856-1859 yılları arasında Çin ve Çarlık Rusya arasında sınır anlaşması yapılmıştır. Bu esnada Sıyrıçı, boyu ile beraber göç etmeye karar verir. Doğup büyüdüğü atalarının sıcak yurdunu terk edip gitmeye sebep Çarlık Rusya'nın, baskı rejimi, eşitsizlik ve ağır vergiler gibi haksızlıklar karşısında dayanacak durumunun kalmamış olmasıdır. Sıyrıçı, göç hazırlıkları için talimat verdikten bir süre sonra kabile göç yolculuğuna çıkar. Göç seyrederken tedbir alarak pusu kuran Rus askerlerinin ani baskınına maruz kalır. Saatler süren çatışmanın ardından kableden birçok kişi yaralanarak dört bir yana dağılır. Yaşanan kargaşa esnasında boyun lideri Sıyrıçı vurularak vefat eder. Bu esnada Tölebay 14 ve Alkanbay 12 yaşındadır. Babalarının ölümünün ardından iki kardeşe amcaları Başike sahip çıkar. Başike ve iki kardeş zor yaşam şartlarına karşı hayat mücadelesine başlamışlardır. Başike içinde bulunduğu zor durumları düşünerek bir karar vermek zorunda kaldığının farkındadır.

Tölebay ve Alkanbayı, Çoncı denilen yerde yaşayan dayılarına götürmeye karar verir. Tölebay ve Alkanbayın dayıları Kazakların Sarbas boyuna mensupturlar. Yeğenlerini yanına alan Başike, 1859 yılının güz zamanında Doğu Türkistan'ın Boğda Dağı eteklerindeki Çoncu yöresindeki dayılarına götürmek üzere Tarbagatay'ın Anırakay bölgesinden yola çıkarlar. ⁵³ Gerçekleştirilecek olan yolculuğun uzunluğu takriben 1200-1500 km'dir. Yolculuk sırasında kısrak derisinden çarık, üstlerine annelerinin diktiği kürkleri, başlarında soğuktan koruyan kuzu postundan yapılmış kalpakları vardı. ⁵⁴ Yolda çok zorluklarla karşılaşan

⁵¹ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁵² Doğum tarihi 1845 olarak bilinmektedir. 1845-1917 yılları arasında yaşam süren Tölebay hayatının 42 yılını Kazak halkının hizmetinde geçirmiştir. Bkz. Biy Tölebey, **Mura**, Sayı 2, 2000, s. 56.

⁵³ Ömer Kul, Emin Kırkıl, Doğu Türkistan Kazak Türkleri Liderlerinden Bir Portre: Hüseyin Teyci Alkenbayoğlu (1900-20 Eylül 1963), **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, S 25, 2011, s. 104.

⁵⁴ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

Başıkave yeğenleri açlık ve susuzluklarını uğradıkları şehir ve kasabalardaki Döngen⁵⁵, Çinli ve Uygurların lokantalarında temizlik işleri yaparak karşılamışlardır.

Altay Dağlarının -25⁰, -35⁰ derecelerine varan çetin kış zorluklarını göze alan Başika, Tölebay ve Alkanbay engebeli dağ yollarında, soğuktan buz tutmuş nehir yataklarından yırtılan çarıklarını yamayarak yol almışlardır. Yaklaşık bir bir buçuk senede Çoncu Omaşan'a ulaşabilmişlerdir. Başika ve yeğenlerinin dayıları Gencebay Sarbas ile buluştuğu yer Urumçi'nin 220 km kuzeydoğusunda idi.⁵⁶Yeğenlerini ilk kez gören Gencebay Sarbas, büyük bir sevinç yaşar. Gencebay Sarbas, yeğenlerine kavuşmasından dolayı Çoncu Omaşan ve çevredeki boy liderlerine ulaklar salarak büyük bir toy tertip edip, kurbanlar kestirip şölenler yaptırmıştır. Tölebay ve Alkanbay'ın yaşadığı zahmetli yılların acıları dayılarının kendilerine gösterdiği merhamet ve şefkat ile diner.

16 ve 14 yaşlarına olan iki kardeş Çoncu'da⁵⁷ topladıkları odunları satarak ve düşük yapan keçi, koyun postlarını tuzla kurutup satmakla geçer. Şehir hayatına ayak uydurmaya başlayan Tölebay ve Alkanbay, Uygurca ve Çince öğrenirler.⁵⁸ Kazaklar, Çince bilmediklerinden dolayı özellikle kırsal kesimlerde hayvancılıkla geçimini sağlayan Kazaklar, şehirde hayvanlarını satarken bu iki kardeşten yardım isterler. Resmi dairelerde işleri olanlar şehre geldiklerinde Tölebay ve Alkanbay onlara yardımcı olur. İki kardeş dürüstlük ve yardımseverlik içinde vazifelerini yerine

⁵⁵ Döngen kelimesi Çince de “Tung-Kan”, Rus ve batılı kaynaklarda “Tungan” veya “Dungan” olarak geçmektedir. Doğu Türkistan Türkleri, Çinli Müslümanlarını ekseriyetle “Hui-hui” ya da “Hui-tse” ismiyle anmaktadırlar. Döngenlerin, ön plana çıkmaları 1862-1877 seneleri arasında Çing Sülalesinin eziyetlerine karşı ayaklanmaları sebebiyle olmuştur. Shensi'ninWeinan bölgesinde başlayan Döngen isyanları, kısa bir müddet içinde Kansu ve Doğu Türkistan'a kadar sıçrayarak 1864'te Uygur-Döngen ortak hükümetinin kurulmasına imkân sağlamış ve Doğu Türkistan Döngenlerin idaresi altına girmiştir. Bkz. Cemil HeeSoo, Döngen, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: 1994, s. 517; Krş. için bkz. Togan, **Bugünkü Türkili...**, s. 237; Döngenler, etnik olarak Çin kökenli olmakla beraber heterojen bir yapıya sahiptir. Arap, Fars, Türk ve Moğol kökenleri de bulunmaktadır. Bkz. Songül Keçeçi Kurt, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Basınında Çin Müslümanları ve Eğitimi, **Bilig**, Sayı 81, 2017, s. 240; Gustave Edmund Von Grunebaum, **İslamiyet III**, Esat Nermi Erendor (Çev.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993, s. 79; A. Zeki VelidiToğan, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, 3. Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987, s. 150'de Döngenler için Moğollar döneminde ve Doğu Türkistan da sonradan yaşanan olaylarda Kuzey Çin'e yerleşip Çinlileşen Müslüman Türk ve Moğol unsurlarına Döngel denildiğini ayrıca Fars etnik gruplarının da bunların arasında olduğunu ifade etmektedir.

⁵⁶Kul, Kırkıl, Doğu Türkistan Kazak Türkleri Liderlerinden Bir Portre..., s. 104.

⁵⁷ Çince Çitay denilmektedir.

⁵⁸ Elishan Batur göçünü anlatan romanda Tölebay ve Alkanbay'ın Çince konuştuklarını şu sözlerle ifade edilmektedir; “Her zaman Çinlilere nasıl davranması gerektiğini bilen Tölebay ve Alkanbay gibi delikanlılar Çince biliyordu.” Bkz. Jadi Şakenuli, **Hazin Göç**, Nurgül Berikbolova (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kalender Yayınevi, 2016, s. 206.

getirmeye çalışırlar. Böylelikle yöre halkı ve Kazaklar arasında iki kardeşin ünü yayılmaya başlar. Doğu Türkistan Kazaklarının ileri gelen Dört Orun'un⁵⁹büyükü Köktogay/Sartogay ve Çingil'de bulunan Cantekey boyundan Tarı Teyci,Tölebay ve Alkenbay'ın halk arasındaki şöhretini duyar duymaz yanına davet eder. TarıTeyci, iki kardeşi yanına alır ve evladı gibi davranıp, halk hizmetlerinde görevlendirir.⁶⁰ Yaptıkları adaletli ve güvenilir davranışları nedeniyle Tarı Teyci'nin takdirini kazanan Tölebay ve Alkenbay'ın halk arasında itibarı da yükselmiştir.

Tölebay 19, Alkenbay 17 yaşına bastığı zaman Altay yöresinde çetin bir kış mevsimi başlar. Yaşanan kar fırtınası esnasında Kazakların 2500 kısrağın sürüsü ortadan kaybolur. Kısrağlar, çobanların bütün aramalarına rağmen bulunamaz. Bahar mevsimi gelince kaybolan kısrağların peşine düşen Kazaklar, birkaç yüz kısrağı ovalarda, dağlarda başıboş gezerken bulur. Büyük bir kısmını ise yerli Çinli köylüler bularak sahiplenmişlerdir. Her bir kısrağta Kazaklara ait tamgalar vardır. Çince bilmediklerinden dolayı köylere yaklaşamazlar. Sonradan Çince bilen var mı diye bütün Altay yöresine haber salınır. Sonunda Çoncu'da iki tane Nayman gencinin Çince bildiği haberi alınır. Kısrağlarına tekrardan kavuşmak isteyen Kazaklar, 12 kişilik bir heyet oluşturarak Çoncu'ya doğru hareket ederler. Kısa bir süre sonra Çoncu'ya ulaşan heyeti Tölebay ve Alkenbay karşılar. Heyetin ileri gelenleri gençlere olan biten vaziyeti teferruatıyla anlatırlar. Tölebay ve Alkenbay: *“heyete her işin bir prosedürü vardır, bu Çinlilerin esas reisleri bulunmaktadır. Reisin bulunduğu mekâna girebilmemiz için kapıdaki nöbetçilere hediyeler vermeniz lazım”* der. Heyettekiler ne gibi hediyeler verelim diye gençlere sorarlar. O dönemlerde batılılar Çinlileri afyon içirmeye alıştırdığı dönemlere rast gelmektedir. Gençler, afyon hediye edilmesi gerektiğini ifade ederler.

Çin reisinin nöbetçilerine hediyeler verildikten sonra heyet kendilerini gençlerinde dediği gibi reisin yanında bulurlar. Bu esnada garip bir olay gerçekleşir. Heyet reisi

⁵⁹ Dört Orun-Dört Makam: Doğu Türkistan Kazakları Orta Cüz'e bağlı olup Abak Kerey olarak bilinirler. 12 kola ayrılırlar. Cengiz Han, soyundan gelen kişilere Töre denir. Doğu Türkistan Kazakları, Töresiz il olmaz diyerek kendilerini yönetmek için Cengiz soyundan bir kişiyi Töre ilan edip başa getirirler. Töreye yardımcı olarak 4 Orun oluşturulmuştur. 12 kol içinde en güçlüleri olan Cadik ve Cantekeylerden iki kişi, halktan dört kişi atanırdı. Dört kişiden oluşan bu kurula “Dört Orun” denilmektedir. Bkz. Hızırбек Gayretullah, **Uzamlara Balam**, 1. Basım, İstanbul: Toker Yayınları, 2009, s. 19; Kazak Cüzleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Halife Altay, **Kazak Türklerine Aid Şecere**, 1. Basım, İstanbul: Toprak Dergisi Matbaası, 1977.

⁶⁰ Şakenulı, **Hazin Göç**, s. 238.

beklenirken ahırın girişinde kaybolan kısıraklardan biri görülür. Bu kısırak, Kazaklardan Kergişbay denilen kişinin kısırağıymış. Çinli köylüler bu hayvanı bulduktan sonra reislerine hediye olarak takdim etmişlerdir. Hayvana dokunmaya çalışan Kazaklarla ile Çinli bakıcılar arasında gürültü çıkar. Bu esnada Çinli reis vaziyeti görür ve kim bunlar diye sorar. Çinli nöbetçiler, size gelen Kazak heyetidir, içlerinde 10 tane aksakallı ile isimleri Tölebay ve Alkenbay olan iki genç var demişlerdir. Çinli reis, gelen heyeti ve gençleri baştan aşağı süzerek incelemiştir. Reise ayı postu, sırtlan, kaplan ve vaşak derileri hediye olarak takdim edilir. Tölebay, Çince konuşmaya başlayınca reisle birlikte etrafındaki Çinliler merakla onu dinlemeye başladılar. Tölebay, geliş sebeplerinin kış ayında 2500 kısıraklarının kaybolduğunu, bahar ayı gelince bir kısmını bulduklarını fakat geriye kalanların Çinli köylüler tarafından sahiplendiğini, bunların kendilerine iade edilmesi konusunda yardımcı olmalarını söyler.⁶¹

Çinli reis, gençlere bakarak kimin oğlusunuz diye sorar. Tölebay, Tarı Teyci'nin oğullarıdır der. Tarı Teyci'nin adını duyduğunu ifade eden Reis, kendisiyle görüşmek istediğini fakat bir türlü nasip olmadığını söyler. Ardından reis görevliye dönerek Kazakların kendilerine ait olduklarını iddia ettikleri tamgalı kısırakları tespit etmelerini, ardından köylülerin hır çıkarmadan teslim etmelerini, karşı çıkanlar olur ise hapishaneye atılacaklarını bildiren bir emir, celp kâğıdı hazırlattırır. Çinli görevlilerle beraber Kazak heyeti Urumçi, Çemsarı, Çoncun, Noluy dolaylarındaki bütün arazi ve köyleri dolaşırlar. Kaybolan 2500 kısırağın 2000'ini bulurlar ve Altay'a doğru hareket ederler. Kazaklar, şaşkınlıklarını gizleyemezler. Kendi aralarında bu nasıl oldu? İki genç, Çin reisinin kapılarını açtı ve bizleri hayvanlarımıza kavuşturdu. Kazaklar, yapılan bu yardım karşısında 30 tane kısırağı Tölebay ve Alkenbay'a hediye olarak veriler.

Yaşanan bu hadisenin ardından Kazaklar arasında yapılan bu iş konuşulmaya iki gence övgüler söylenmeye başlar. Söylentiler Tarı Teyci'ni kulağına kadar gider. Tölebay'ın Çinli reisi babamız Tarı Teyci'dir demesi Kazak liderini gururlandır. Binlerce Kazak'ın yapamadığı bu işi iki genç yapmıştır. Tarı Teyci, gençlere elçi gönderir. Elçi, gençlere Tarı atanız sizleri davet etmektedir. Bir an önce yola çıkalım halk sizleri beklemektedir der. Tarı Teyci, 15 tane keçe çadır diktirir ve bütün Altay

⁶¹ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

yöresindeki Kazak aksakallarını toya davet ederek onlara oğullarını tanıştıracam der. Aksakallılar, bunu duyunca Tarı'nın oğullarını herkes bilir buda nerden çıktı derler. Tölebay ve Alkenbayı, Tarı Teyci başta olmak üzere, halaları ve aksakallılar karşılarlar. Taylar, koyunlar kesilip coşkulu bir toy tertip ederler.

Tarı Teyci ve halkın hayır duasını alan iki kardeş kısa zamanda mal mülke kavuşur. Tölebay ve Alkenbay kendi aralarında konuşurlar; biz neydik ne olduk, yetim kaldık, şimdi babamızdan görmediğimizi bu adamdan gördük, bu bizim doğru, adil olmamız, yalancı, dolandırıcı olmamamız, düşeni kaldırmak, yıkılanı düzeltmek, atalarımızın yolundan gitmek bizi bu durumlara getirdi. İki kardeş zahmetli yıllardaki günleri hatırlayıp, geçmiş yıllarda Çoncu yöresinde birkaç kişiye olan borçlarını ödemek için yola çıkarlar. Tölebay ve Alkenbay yola çıktıktan kısa bir süre sonra yanlarına aksakallı bir adam gelir ve onlara derki: *“doğruluktan şaşmayın, hiçbir zaman yalan söylemeyin, verecek borçlarınızda var, onları verin”*. Aksakallı birden ortadan kaybolur. Gençler hem korkar hem de olay karşısında şaşırırlar. Evlerine döndükten sonra olayı yaşlılara anlatan kardeşlere, yaşlılar o gördüğünüz Hızır Aleyhisselam'dır derler.⁶²

Tölebay ve Alkenbay'ın halk ile ilgili kapsamlı çalışmalarına Tarı Teyci'de memnundu. Yıllar geçtikte iki kardeşin kabiliyetleri de gelişir. O dönemde Altay yöresinden 1500 aile muhtelif sebeplerden dolayı Boğda yamaçlarına göç ederler. Tarı Teyci, Tölebay'ı onların başına başkan olarak gönderir ve eline damgalı mühür verir. O günden itibaren bölge hükümeti tarafından Tölebay, Doğu Altay'ın⁶³ doğu

⁶²Mansur Teyci, amcası Tölebay için anıt mezar yaptıklarını şu ifadelerle anlatmaktadır, *“1980'den sonra amcam Tölebay'ın mezarını ziyarete gittim. Bu ziyaret yaşamımın en özel anlarından biri olarak benliğimde yer etmektedir. Kendisini şahsen görmemiş olmama rağmen babam Hüseyin Teyci, büyük amcam hakkında her şeyleri anlatırdı. Babamın yetişmesinde Tölebay amcamızın çok katkıları olmuştur. Tölebay, halkının hizmetinde kırk küsur sene yerine getirdiği hizmet karşılığında tek bir kuruş dahi almamıştır. Tölebay'ın bu arık niyetlerinin karşılığı olarak Allah, ailesine ve akrabalarına birlik ihsan eylemiştir. 'iyilik yerde kalmaz, iman ateşte yanmaz' hakiki bir sözdür. Tölebay'ın yapmış olduğu hizmetler asla unutulmamıştır. Urumçi'de yaşayan Kazak yazarlarından ZeynollaSanik tarafından 1999'da Tarihi Sergelden romanını yayınladı. Bu vesile ile Tölebay atamız yeniden hatırlandı”*.

⁶³Mansur Teyci ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde kendisi Ör Altay tabirini kullanmıştır. Mansur Teyci, Doğu Türkistan ifadesinin doğru bir tanımlama olmadığını, bu Doğu Türkistan tabirinin ilk kez İsa Yusuf Alptekin'in kullandığını ifade etmektedir. Kendi açıklamalarına göre Doğu Türkistan olarak ifade edilen yerin asırlardan beri gelen tanımının Ör Altay olduğudur. Doğu Türkistan ifadesi ile ilgili olarak tepki gösterenlerden birisi de Hamza Uçardır. Türkistan'ın doğusu veya batısı olmadığını Ulu Türkistan olduğunu ifade etmiş ve bu hususta İsa Yusuf Alptekin'in tenkit etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Uçar, **Türkistanlılarca İstenmeyen D.P. Balıkesir Millet Vekili Adayı İsa Yusuf Alptekin'in Kısaca Hayat Biyografisi**, 1. Basım, Salihli: Yayıncı Yok, 1973, s. 6-7.

kısmını Barköl, Nori, Çoncu, Cemsarı, Boğda'nın kuzey kısmındaki Kazak bölümünü yöneten birliğin daimi üyesi olarak görev verilir. Tölebay, yönetim başına gelince halkın içinde yoksul ve yetimlere yardım elini uzatır, yurttaşlar arasında anlaşmazlıkları adilce çözer. Aynı yörede birlikte yaşayan gayrimüslim Moğollara adaletle hükmeder. Bu hizmetlerini gören yöre halkı çok büyük değer vererek dönemin en adil başkanı "Elbası" unvanı verirler.

Jafi Şakanulı'nın romanında Tölebay ve Camısbay arasında geçen bir hadiseye göre: "Camısbay köyünün gençleri Moğolistan'ın Kobda denen yöresinden at sürüsü getirmiş. Tölebay, at sürüsünü devlete teslim etmiş. Bu duruma sinirlenen Camısbay'ın gençleri: *"biz düşmanın bizden çaldığı kendi at sürülerimizi geri aldık. Bu durumda devlet hayvanlarımıza el koyarak, o hayvanları Tölebay'a baktırmışlardı. Tölebay, devlete teslim edeceğim diyerek çoğu hayvanı kendisi yedi"* diyerek Tölebayı şikayet etmişler. Ardından Tölebay sorguya çekilir. İki taraf arasındaki sorunun gittikçe büyüdüğünü gören yetkililer, her iki tarafı bir araya getirip yüzleştirmiş. Bu esnada Moğol tarafının adamları, Camısbay'ın akrabası Karmış'i öldürür. Bunun intikamını almak için Moğol tarafının kervanbaşını öldürüp, hayvanlarına el koyduğu için Camısbay'ın oğlu Alp suçlu kabul edilir. Çin hükümeti Tölebay'a güvenerek, onu Doğu Sincan Kazaklarının danışmanı, hem bölgesel hükümetin üyesi olarak atar. Bu yaşanan olay iki aile etrafınca hep hatırlanmıştır.⁶⁴

Tölebay 19, Alkenbay 17 yaşına bastığında Tarı Teyci onları evlendirmek ister. Tölebay, Altay'ın ileri gelen ailelerinden Çakabay Uruğundan İyis Aksakal'ın kızı Edigoy'la evlendirir. Alkenbay ise Altay'ın ileri gelen soylu ailelerinden Çakabay Uruğundan Ukırday'ın kızı Zagıypa ile evlendirir. Her iki kardeşin evliliklerinden iki kız ve üç oğul dünyaya gelmiştir. Tölebay ve Alkenbay hayatlarında zor günleri baştan geçirdiklerinden mevcut çocuklarının iyi ahlaklı yetişmelerine çok önem verirler. Yedi yaşından itibaren yöredeki âlimlerden din dersleri veririrler ve ergen yaşa geldiklerinde kabiliyetlerine göre hizmet görevleri tayin ederler. Tölebay'ın

⁶⁴Şakenulı, **Hazim Göç**, s. 103; Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde gerçekleştirdiğimiz röportajda bu hususla ilgili olarak şu bilgileri aktarmıştır: *"Kazakların yağmacılık yapmak gibi çok eski bir âdeti vardır. Bahsi geçen Camısbay ve etrafı zorbalık yaparak civar bölgelerde yaşayan sürü sahiplerin hayvanlarına saldırırlarmış, garip gördükleri kimseleri soyup zorbalık ederlermiş. Atam Tölebay, yaşanan bu gerçek hadisede halka sahip çıkmış, çevre civardaki Kazak ve diğer uluslardan olan insanların haklarını hukuklarını gözetmiştir. Tölebay, asla haksızlık etmemiş halkın can ve mal güvenliğini tehlikeye atan kişileri gerekli mercilere bildirmişti. Daha sonradan bu olayla ilgili olarak tamamen aslı olmayan dedikodular türetilmiştir.*

oğulları; Rakımbay, Akıman ve Kaben'dir. Kızları; Samen ve Aysan'dır. Alkenbay'ın oğulları; Mukay, Ebubekir ve Hüseyin Teyci'dir. Kızları; Kükey ve Kümükti'dir. Hizmet görev paylaşımında, Rakımbay ve Mukay kısarak ve deve sürülerinin bakım işlerinden sorumluydu. Ebubekir, devamlı gelen misafiri karşılama ve onların işlerini takip edip, isteklerini atalarına iletme görevindeydi. Akıman ve Kaben, güreş, kök oğlak, at üstü spor kabiliyetli oluşundan Kazakları temsil edecek spor işlerinden görevliydi. Akıman ve Kaben, Altay yöresindeki toylara katılırlardı. Akıman ve Kaben'in güçlü olmalarının sebebi öz dayıları Kayıspaylıyis'e çekmiş olmalarındandır. Kayıspaylıyis, Altaylarda başpehlivanlık yapmış Kazak cengaverlerindedir.

Alkenbay'ın en küçük oğlu Hüseyin'in cesareti ve kabiliyetinin diğer çocuklardan farklı olması nedeniyle Tölebay, Hüseyin'e yakın alaka ve ilki göstermiştir. Hüseyin'e dini ve kültürel bilgilerle yetiştirmiştir. Hüseyin'i yanından ayırmayan Tölebay, onu kendi yerine geçecek varis olarak görmüştür. Hüseyin'i 10 yaşından 18 yaşına kadar nereye gitse beraberinde götürmüştür. Hüseyin'in sosyal ve toplumsal işlerinde bilgisinin arttırmasına önem vermiştir. Hüseyin, kendisine verilen her görevi başarı ile yerine getirmiş ve böylece atası Tölebay'ın ümitlerini boşa çıkarmamıştır. "Ata gören yay tutar" eski atasözü vardır. Böylelikle küçük yaşta Hüseyin, ata terbiyesi altında kanatlanıp uçmaya başlar. Zor zamanla karşılaşp hasretli göçü dizginleyip, göbek kanı damlayıp ve ilk giydiği gömleği yıkanan yurdundan uzak Anadolu toprağına geleceğini Hüseyin ve atası Tölebay o günlerde bunu nasıl bilsin.

1.2. Hüseyin Teyci'nin Doğumu

Hüseyin Teyci, 1900 senesinde Altay'ın Sartogay İli Ertis vadisinde dünyaya gelmiştir. Kazak Türk boyundan Orta Cüz içinden Nayman-Bayjigit-Manbetoymağındandır.⁶⁵Yedi yaşından itibaren babası Alkenbay ve amcası Tölebay tarafından dönemin âlimleri tarafından okutulmuştur. Alkenbay ve Tölebay, erkek evlatları içerinden Hüseyin'in daha kaliteli yetişmesi için özen göstermişlerdir. Hüseyin'in kişiliğinde yatan ileri görüşlülük, cesaret, zekâ gibi unsurlar atalarının onun üzerinde ilgisini arttırmıştır. Tölebay'a göre kendisinden sonra halka hizmet

⁶⁵ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

edecek varisi Hüseyin olmalıydı. Hüseyin, Kazak gibi hayvan sürülerinin otlatılması işini küçük yaşlardan itibaren öğrenmiştir. Kazak toplumu tarım işleriyle hayatlarını sürdürmemekteydiler. Her bir Kazak ailesinde binlerce koyunu, at ve sığır sürüleri bulunmakta idi. Hüseyin, ailesinin kışlak ve yaylak olarak kullandıkları yerlerde arkadaşlarıyla oyunlar oynar, koyun sırtlarına binerek ata binmenin ilk adımlarını atar. Hüseyin'in yaşı ilerleyince eğitimden mahrum kalmaması için dönemin şartlarına göre hocalardan dini eğitimler almaya başlamıştır. Amcası Tölebay ve babası Alkenbay, Çinceyi iyi bilmekte idiler. Bundan dolayı Hüseyin'e de Çin'ce öğretmişlerdir. Tölebay, Hüseyin'i yanından hiç ayırmamıştır. Onu her meclis ortamına sokmuş ve bu meclislerde karşılaşılan toplumsal, sosyal sorunları anlamasını ve getirilen çözümlerin analizini yapmasını istemiştir. Çünkü Hüseyin'de gördüğü cevherin büyük bir nimet olduğunun farkındaydı.

1.3. Hüseyin Teyci'nin Evliliği

Hüseyin Teyci'nin ilk hanımı Fatıma, Kazakça Batime'dir. İkinci hanımı Gülay, ondan sonra üçüncü hanımı Bagila⁶⁶'dir. İlk hanımı Fatıma hanımdan dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Hüseyin Teyci, toplum önderi olduğundan kendisinin soyunun devamı etmesi gerekmektedir. Aksakallılar; "Rabbim şu Hüseyin'e bir erkek evlat ver" diye dua etmişler. Fatıma Hanım bu durumun farkında olduğundan diğer evliliklere karşı gelmemiştir. Mansur Teyci kendisiyle yaptığımız görüşmelerimizde öz ve üvey annelerinin asla kavga etmediklerini, birbirlerini sevdiklerini, kendi evlatları arasında asla ayırım yapmadıklarını, bu annelerden dünyaya gelen kardeşlerinden birbirlerine candan bağlı olduklarını, babasının eşleri arasında eşit muamele gösterdiğini ve hiçbir zaman adaletsizlik etmediği ifade etmiştir. Ardından toplumun ve aksakalların beklentisi karşısında Hüseyin Teyci ikinci ve üçüncü evliliklerini gerçekleştirir. Bu evlilikler gerçekleştikten yıllar sonra Fatıma Hanım'dan bir erkek evlat dünyaya gelir. Bu evlat halen hayatta olan Mansur Teyci'dir. Gülay hanımından olan çocuklar küçük yaşta çeşitli hastalıklara

⁶⁶ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportajda babasının Batime/Fatma ile 1919 yılında, Gülay ile 1930 yılında ve Bagila ile evlilik yılının 1943 yılı olduğunu ifade etmiştir. Bagila, Moğol soyundandır. Hüseyin Teyci Moğol ileri gelenlerinden Aka Töre ile tanışır ve Aka Töre'nin vasıtası ile Batige ile evlenir. Hüseyin Teyci'nin hanımlarından Batime/Fatma 1970 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Gülay, Gasegöl'den Hindistan'a göç esnasında Himalaya eteklerinde hastalanarak vefat etmiştir. Bagila ise 2016 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

yakalanarak vefat etmişlerdir. Bagila hanımdan bir erkek çocuk dünyaya gelir. Adını Abdulnasır koyarlar. Çocuk yaştaki Abdulnasır, Hüseyin Teyci'nin Keşmir'e göçünden altı ay önce Gösgöl'de hastalanarak vefat emiş ve Gasgöl'de defnedilmiştir.⁶⁷ Hüseyin Teyci'nin eşi Gülay hanımdan bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. İsmi Kazakça Dariga'dır. Türkçesi ise Derya'dır. Dariga, halen hayatta olup kardeşi Mansur Teyci'nin yanında yaşamaktadır.

1.4. Teycilik Unvanının Verilmesi

Tölebay ve Alkenbay, TariTeyci'nin ticaret kervanını Altay Manıkaray üzerinden Kazakistan'a götürüp ticari dostluk ortamı sağlar ve böylelikle iki tarafın ticaretlerinin artmasına vesile olurlar. Bu arada Tölebay'a ait kırsa deve sürüleri Baytik Kubu yöresinde otlanırdı. Çoğalan develer yayılım esnasında yaban develer ile çiftleşir bunlardan doğan develere de İngen denirdi. Bu yaban develerden doğan deve nesli çok güçlü ve kaliteli idi. Bu deve cinsinin göz kirpikleri uzun olurdu. Zamanla bu devler binlerce sayıya ulaşmıştır. Şu zamanda bile nesilleri Ör Altay topraklarında mevcuttur. Uzun kirpikli develer Tölebay ve Alkenbay deve nesli olarak bilinir.⁶⁸1915 yılında yaşlı İngen devlerinden biri çift köşek⁶⁹ doğurur. Bunu gören Tölebay, tekbir getirip, sadaka dağıtıp doğan bu iki köşek yavruyu boğazlatıp gömdürür. Hiçbir zaman devler iki köşek doğurmadığından uğursuzluk olarak yorumlanır. Olaydan bir sene sonra Tölebay'ın büyük oğlu Rakımbay vefat eder. Oğlunun vefatından bir sene geçince kendisi rahatsızlanır.

Durumunu iyi hissetmeyen Tölebay, bütün akraba eş dostları, aksakalları evine davet eder. Toplantıda *“Rabbim bizleri yetim ve yoksul günlerden alıp bu günlere yetiştirdi, nice nimetler hayırlı ömürler nasip etti, evlatlar torunlar verdi çok şükür. Atamız TariTeyci'nin yanında kırk küsur yıldır hizmet ettim. Hepiniz bir arada iken diyeceğim daima birlik ve beraberlikten ayrılmayın, doğru olan yoldan sapmayınız. Görüyorsunuz benim durumumu elden kuvvetten düştüm, sizlerle iyi kötü günleri beraber uzun yıllar yaşadık, bu arada benim hata ve kusurlarım varsa af dilerim.*

⁶⁷ Mansur Teyci, kardeşinin mezarının geçen zaman sürecinde Gasgöl'de kaybolduğunu fakat buna rağmen imkân olması durumunda ölmeden Gasgöl'e gidip çocukluk hatıralarını, gezdiği tepeleri, çadırların kurulduğu düzlükleri şayet mümkün ise kardeşinin mezarı başında Fatiha okumayı çok istediğini ifade etmiştir.

⁶⁸Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁶⁹ Deve yavrusu.

Öndersiz toplum olmaz, bakımsız bağ olmaz, diye atalar sözü vardır. Bugüne kadar sıkı disiplin ve terbiye ile yetiştirdiğim Hüseyin oğlumu benden sonra baş göz olup sizlere hizmet etmesini isterim. Oğlumun hizmet görevini güvenle yerine getireceğine inancım tamdır. İlk zamanlarda acemilikleri olur, onu benim tecrübeli danışmanlarım Kayrakbay, Zonda, Şancabay ve diğerlerini yol yordam göstermesiyle hal olur. Bu emanetime Cenabı Allah yardımcısıdır” diye sözlerinin sonunda bütün büyük küçük herkesle helalleşmiştir. Tölebay sağlığında Aktas vadisindeki çiftliğinde ikinci namazını kıldıktan sonra hayvan sürülerini seyrederdi. “Ölümümün ardından beni bu tepenin düzlüğüne gömün” diye vasiyet etmiştir. 1917 yılının sonbaharı Tölebay vefat etmiştir. O yıl matem yılı olarak geçmiştir. Tölebay’ın vefatının üzerinden bir yıl sonra Bogda yöresi, Altay, Köktogay, Şingil, Kaptık ve Barköl dolaylarından Tölebay’ın mevlidinde binlerce insan katılmış ve Ör Altay Kazak toplumu Tölebay’ı yâd etmiştir. “İyilik yerde kalmaz, iman ateşte yanmaz” sözünde olduğu gibi kırk küsur sene halk hizmetinde olan ulu çınar artık aralarında yoktu.⁷⁰ Bugün zikredilen bu yerde Tölebay’ın mezarı halen durmaktadır.⁷¹

Hüseyin, Tölebay’ın ölümünden sonra halkın hizmetinde yerini aldı. Boğda, Bisan, Cemsarı, Barköl, Çoncu, Nori ve Tanrı Dağlarının kuzey bölgelerindeki Kazak toplumuna hizmetlerde bulundu. Hüseyin Teyci’de bazı durumlarda hisleri ve ön yargı sezgileri ile hareket etmiştir. Bu davranışının ne kadar isabetli olduğunu Gasköl yaşantısı zamanına daha iyi şekilde açıklanacaktır. Atasının emanetini üstlenip halk iradesini ellerine alan Hüseyin, 1918’de hizmetine başlarken Tölebay atasının danışmanları ona destek vererek yol göstermişlerdir. Birikim tecrübe ve deneyimlerini kısa zamanda hayata geçiren, halkının güven ve hürmetine layık olan genç yaştaki Hüseyin, Urumçi ve Altay gibi şehirlerdeki devlet hizmetinde bulunan insanlarla tanışma fırsatı bulmuştur. Halkla ilgili sosyal çalışmalarının başarılı olmasından dolayı ismi her yerde duyulan Hüseyin tanınmaya başlamıştır. Kendi emsalleri Elishan, Hamza İnan, Ayembet, Kusman, Kökiy, Kaben, Zıynan gibi önemli halk hizmetinde bulunan arkadaşları vardır. Hüseyin’in devlet kademelerine

⁷⁰ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁷¹ Tölebay’ın 1917 yılında ölümünün ardından 1918 yılında mezarı toprak tuğlalardan yapılmıştır. Bu tuğlaların uzun yıllar dayanıklı olması için çamur harcına at yelesinin kılları katılmış. Mansur Teyci’nin 24.10.2017 tarihinde yapıla röportajında helan bu tuğlaların ilk günkü halleriyle sağlam şekilde durduklarını ifade etmiştir.

yakın olmasındaki birinci etken halka uzun yıllar resmi ve gayri resmi hizmette emeği geçen Tölebay'ın yanında bu görüşmelere gitmesi, diğer bir etken ise dinamik ve çalışkan kişiliği ile devlet adamlarının dikkatini çekmiş olmasıdır.

Hizmette bulunduğu yörenin rahat ve huzurunu temin etmekle Çoncı, Noriy ve Barköl civarındaki toplum içinde fakir, öksüz ve dullara imkân halinde yardımlarda bulunması, iyi ve cömert olan insanların el uzatması, okul açılması ve çiftçiliğin geliştirilmesi için bu yakın arkadaşlarıyla el atmıştır. Bu zamana kadar görülmeyen bu hareketlerin her tarafta duyulması Hüseyin'in geniş kapsamlı tanınmasına vesile olur ve birçok yeni dostlar kazanır. Hamza İnan, Kusman Sabırbayoğlu, Ayembet, Elishan, Koyşu ve büyüklerden Sabırbay, Mukadıl, Sultan Şerif, Nurgaliy, Tursunbay, Selakiyttan, Macan, Kam İslamoğlu, Cılkışı, Sabaka, Kayısbay Pehlivan, İrkitbay, Zonda ve Osman Batur⁷² gibi şahsiyetlere hizmetleriyle Kazak toplumu içerisinde büyük bir saygınlık kazanmıştır.

Bu saygınlık Kazak liderlerinden Şerifhan Töre'nin de dikkatini çekmiştir. 1933 yılında 170 aileden oluşan Kazak grubu Moğolistan'a göç etmiştir. Şerifhan Töre, Moğolistan'a giden Kazakları geri getirmek için tanıdık ileri gelen yiğitler arasından Hüseyin'i çağırır ve derki: “Ben ileri gelen Kazak yiğitlerini bildiğim halde içlerinden seni seçerek bir göreve göndermek istemekteyim. Malum olduğu gibi birkaç ay önce Moğolistan'a 170 aileden oluşan bir Kazak grubumuz gittiler, bunların orada rahat huzur bulmaları zor olacak, bunları daha çok perişan olmadan getirmek gerektiğinden senin gidip bunları getirmeni istiyorum”. Hüseyin; “siz bu göreve beni layık gördüyseniz emriniz baş üstüne, birkaç güvenilir arkadaşımınla yol hazırlığı yapıp kısa zamandan yola çıkarız başka emriniz?” Şerifhan Töre; “Sağ salim yurttaşları getirmeni Allah nasip etsin, yolun açık olsun” dedikten sonra Hüseyin, huzurdan ayrılıp dostlarından Hamza İnan, eniştesi Süleyman Kenanoğlu ve birkaç yardımcısıyla yola koyulurlar.⁷³

Çarlık Rusya'nın Moğolistan'a medeniyet götürme çabaları sonucu ahşaptan yapılmış radyolar meşhurluş. Akşamları beyaz perde çekilerek filmler oynatılmış. Bura göç eden Kazaklar bu manzaraları ilk kez görünce şaşırıp korkmuşlar ve akıl sır

⁷² Osman Batur hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Kul, **Osman Batur ve Doğu Türkistan Milli Mücadelesi (1941-1955)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul 2009.

⁷³ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

erdirememişler. Bir müddet sonra Kazaklar, Moğolistan'a geldiklerine pişman olmuşlardır. Geriye dönmek isteyen Kazaklar bu kez Çin valisi Shen Shih-Ts'ai'dan korktuklarından kımıldayamamışlardır.

Moğolistan sınırını bin bir meşakkat ile gizlice geçen Hüseyin Teyci ve yanındakiler yaptıkları araştırmaları sonunda giden gruptaki bazı aksakallıları bulurlar. Hüseyin Teyci, aksakallara Şerifhan Töre'nin şu sözlerini iletir; "o diyarlar sizlere mekân, yurt, avıl⁷⁴ olmaz, soydaşlarımız çekinmeden korkuya kapılmadan gönül ferahlığıyla geri dönsün". Hüseyin Teyci onlara; "Şerifhan Töre sizleri önemseydiği için yokluğa dara düşmeyin diye bizi gönderdi, aldığımız istihbarata göre Moğol yöneticileri ve halkı sizlerin buralara gelmenizden memnun değiller, onlarda huzursuzlarmış. Şuanda hepimiz bir arada iken düşünce ve fikirlerinizi duymak isteriz ve ona göre yapılacak işleri görüşmeliyiz" der.⁷⁵

Hüseyin'in bu konuşmasına toplantıda bulunanlara vekillik eden aksakal söze başladı; "Değerli kardeşler hoş geldiniz, sizleri aramızda görmekle çok mutlu olduk. Boğda yöresindeki işlerinizi bırakıp buralara kadar gelmenize vesile olan Şerifhan ve sizlere huzurlarınızda bulunan hepimiz adına teşekkür ederiz. Bizler, halk arasında dolaşan boş sözler ve hayali macera olarak buralara geldik. Buraya gelmekle hiç memnun değiliz. Kendi aramızda geri dönmeyi konuştuk fakat geri vardığımız zaman hükümet tarafından cezalandırılma korkusundan mecbur burada kaldık". Aksakal Hüseyin'e kim olduğunu sorar. Hüseyin, Tölebay atanın evladım diye cevap verir. Atanız Tölebay, Boğda bölgesinin hizmetkârı olduğunu iyi bilir, sizi yerine yetiştirdiğinizi duymuştuk. Onun yetiştirdiği evladın bugün aramıza gelip tanışmamız ayrı bir mutluluk yarattı. Huzurunuzda hepimizin sözü şudur; verilecek bilgi doğrultusunda planınıza göre geri dönmek için hazırlık yapacağımızı hepimiz adına bildirir, sizlere teşekkürlerimizi arz ederiz. Hüseyin Teyci ve yanındakiler Boğda'dan yola çıktığı vakit ne ile karşılaşacağını bilmezken iyi niyetler doğrultusunda işler kolayca yoluna girmişti. Durumu değerlendiren Hüseyin, göçün dönüşteki seyri hakkındaki planını açıkladı:

a- Yarından itibaren her taraftaki mallarınızı toplayın, mallarımızın başında sağlam adamlarınız bulunsun. Bu toplama kısa süre içerisinde bitirilsin.

⁷⁴ Birkaç çadırdan meydana gelen topluluk, köy.

⁷⁵ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

b- Hiç kimse göç ile ilgili sağda solda kendi aralarında konuşmasınlar. Günlük yaşantılarına devam etsinler.

c- Kısarak ve koyun sürüleri göçten bir gün önce bildirilen güzergahtan akşam vakti yola koyulsunlar. Bunlar yavaş hareket edecekleri için sınırda birleşeceğiz. Bu süreler gece hareket halinde olsunlar, gündüzleri yayılıma çıksınlar böylece Moğolları şüphelendirmemiş oluruz.

d-Hazırlıklar on gün içinde tamamlanıp ayın on beşinci gecesi tam dolunay ışığından yararlanarak yola çıkılacaktır.⁷⁶

Planlanan şekilde göç dolunaydan yararlanarak hareket eder ve ilk gün sıkıntı yaşanmadan geçer. Göç esnasında avlanmakta olan Moğollar, kabileleri görse de bunları otlak arayan kişiler olarak anımsarlar. Bir haftalık göçten sonra sınırı geçen göç grubu yorgunluklarını bir nebze olsun atmak için birkaç günü dinlenerek geçirdiler. Hüseyin, kendisine verilen vazifeyi bir ay gibi kısa bir zamanda başarılı ile tamamlayıp Şerifhan Töre ve hükümet görevlilerine bilgiler sunar. Gerçekleştirilen bu başarılı vazifeyi Kazak halkı ve ileri gelenleri memnuniyetle tebrik eder. Bu durum hem devlet kademesinde hem de Kazak halkı arasında Hüseyin'e duyulan güveni artırır.

1918-1933 yılları arasında Tölebay atasından devraldığı hizmeti on beş yıl içerisinde gerçekleştirdiği sosyal hizmetleri ve bunlardan elde ettiği başarılar devlet tarafından bilinmekteydi. Şerifhan Töre 1933 yılında Urumçi'ninBiyanguyaylasında toplantı tertip eder. Bu toplantının amacı Kazak toplumu içerisinde yararlılık gösteren önemli kişilere unvanlar verilmesi içindir. Bahsi geçen bu toplantıda Hüseyin'e "Teyci"⁷⁷ unvanı verilmiştir. Bu tarihten itibaren Hüseyin'e halk ve devlet nezdinde

⁷⁶ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁷⁷Teyci, başbuğ, başkan, reis anlamında Moğolca bir terimdir. Moğol ve Kazak toplumları kendi aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde Töre, Anbı, Teyci, Zalın, Ükirday, Şaniya gibi unvana sahip kişiler rol almışlardır. Dört makamın oluşturulmasının ardından bu kez diğer Kazak boyları içerisinde itiraz sesleri çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine Dört Teyci makamı teşkil edilmiştir. Bu söz konusu olan Dört Teyci, ağırlık olarak Sarbas, KarabasiMolkı ve ÇakabayUruğlarından seçilirdi. Teycilere, Töre tarafından mühür ve mazbata verilirdi. Bkz. Hızırбек Gayretullah, **Uzaklara Balam**, 1. Basım, İstanbul: Toker Yayınları, 2009, s. 20; HızırбекGayretullah, Hüseyin Teyci'nin "Teyci" unvanına sahip olmadığı iddiasındadır. Kendisi ile 26.10.2017 tarihinde yapmış olduğumuz röportajımızda şu bilgileri vermektedir; "1933 yılında ZayıpTeyci, Elishan Teyci, Sultan Şerif Teyci ve Hüseyin Teyci'nin kendileri aralarında sürtüşmeler olduğunu bundan dolayı bu kişilere Dört Oruna bağlısınız, mührünüz ve mazbatanız sonra verilmek üzere ayrılabilirsiniz denilmiştir. 1933 yılında yaşanan bağımsızlık mücadeleleri nedeniyle mühürlerin verilmesi işi kalıyor". Ayrıca HızırбекGayretullah,

“Hüseyin Teyci” denilmeye başlanmıştır. Bu toplantıda Hüseyin Teyci’nin yakın dostları Hamza İnan ve Kusman Sabırbayoğlu’na da hizmet ve başarılarına göre nişan verilmiştir.

Genel toplantıdan sonra Hüseyin Teyci, toplum hizmetlerine yoğunlaştı. Uzun yıllar Nori ve Çoncu ilçelerinde bulunmuştu. 1933 yılından itibaren Kumul, Barköl ve Baytik taraflarında sosyal çalışmalara ağırlık verdi. Halkı yönlendirmek için Barköl’ün Casankızıl denen kuzey tarafında alçak bir dağ vardır. Bu dağın eteklerinde ve su kanalları bulunmaktadır. Buraya buğday ekimi gerçekleştirip millete örnek olmuştur.⁷⁸ Kazaklar, tarımla uğraşan toplum değildi. Ağırlıklı geçim kaynakları hayvancılık idi. Bu durumu tersine çevirmek isteyen Hüseyin Teyci halkın belli bir yerde oturup ziraatla uğraşmasını istiyordu. Kazak çocuklarının eğitimine büyük önem veren Hüseyin Teyci, okul projeleri gerçekleştirmiştir. Hüseyin Teyci’yi diğer lider konumundaki arkadaşlarından ayıran en önemli özelliği ferasetinin çok ileri düzeyde olmasıydı. Doğu Türkistan coğrafyasında yaşam sürmüş bütün gelmiş liderler sorumlulukları altındaki halkın menfaatlerini gözetmiş iken aynı zamanda kendi çıkarlarını koruma yolunu seçmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde özellikle Hüseyin Teyci’nin Gasegöl’e yerleşmesi ve buradaki ferasetinin ne kadar önemli olduğu ortaya konulacaktır.

Uzamlara Balam, 1. Basım, İstanbul: Tokar Yayınları, 2009, s. 20’de isim zikretmeden Hüseyin Teyci’yi kast ederek: *“Töre tarafından verilen mühür ve mazbatayı taşımayan, kendi kendilerini özellikle Doğu Türkistan’daki kargaşa döneminde Taycı olarak ilan edenler de vardır. Yani, mühür ve mazbatayı taşıyan Sarbas, Karakas, Molki ve Çakabay uruğu dışındakilerin Doğu Türkistan Kazakları arasında Taycılıkları geçerli değildir. Göçteki Doğu Türkistan Kazakları da Sarbas, Karakas, Molki ve Çakabayaksakal ve kanaat önderlerini Taycı olarak kabul eder ve sayarlar”* demektedir.

⁷⁸ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

İKİNCİ BÖLÜM

1911-1949 YILLARI ARASINDA DOĞU TÜRKİSTAN'DA UMUMİ VALİLER DÖNEMİNDEKİ GENEL VAZİYET

2.1 Doğu Türkistan'ın Siyasi Vaziyeti

Doğu Türkistan'da yaşanan göçler bu coğrafyada son iki asırdır meydana gelen olaylardan kaynaklanmaktadır. Yaşanan bu göç hadiseleri ya doğrudan Mançu ve Çin işgalleri veya Batı Türkistan coğrafyasını işgal ile tehdit eden Rusların istila ve katliamları neticesinde gerçekleşmiştir. Doğu Türkistanlılar tarihlerinin her döneminde siyasi çekişmelere ve işgal hareketlerine maruz kalmıştır. En büyük düşman ise her zaman yanı başlarındaki Çin olmuştur. Çin'in Doğu Türkistan coğrafyasına göz dikmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi Doğu Türkistan'ın sahip olduğu yer altı zenginlikleri ikincisi ise Çin'in batıdan gelecek her türlü saldırıya karşı Doğu Türkistan'ı tampon bölge yapma gayesidir.⁷⁹ Yaşanan işgal hareketlerinden biri olan 1760-1863 yılları arasında 103 yıl devam eden Mançu işgaline karşı Doğu Türkistanlılar dokuz kez⁸⁰ isyan etmişse de her teşebbüs kanlı bir

⁷⁹ Kenan Dağcı, Mustafa Keskin, Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013, s. 16.

⁸⁰ Karahoca, *Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi*, s. 7.

şekilde bastırılmıştır. Gerçekleşen bu isyanlar sonucunda Yakup Bey bağımsız bir devlet kurmayı başarmıştır.⁸¹

Doğu Türkistan'da yaşanan işgal dönemleri şunlardır;

- a. I. Mançur İşgali 1760-1863
- b. II. Mançur İşgali 1876-1911
- c. Doğu Türkistan'da Umumi Valiler Dönemi 1911-1933
- d. Doğu Türkistan'da Rus İşgali 1933-1949
- e. Komünist Çin Dönemi 1949 ve günümüz⁸²

18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya Doğu Türkistan coğrafyasını siyasi genişleme alanı olarak görmeye başlamıştır. Ardından Doğu Türkistan Rusya ve Çin arasında hâkimiyet kurma mücadelelerinin yaşandığı bir alana dönüşmüştür. Doğu Türkistan'ın batı bölgesindeki hâkimiyet mücadelesi, 1860 yılında Rusya ve Çin arasında imzalanan ve ardından 1864 yılında Çöğçek'te düzenlenen protokol ile belirlenmiştir.⁸³ 1911 yılında Xin Hau Devrimi ve isyanı sonunda Mançu Hanedanı yıkılır ve Sun Yat-Sen 1912 yılında Cumhuriyeti ilan eder.⁸⁴ Devrimin ardından Doğu Türkistan, Nanking hükümetinin atadığı valiler tarafında yönetilmeye

⁸¹ Aleksandr Kolesnikov, **Rus Seyyahların Gözünden Kaşgar (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı-XX. Yüzyılın Başı)**, 1. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 2010, s. 6; Yakup Bey, iktidarını sağlam zeminlere oturtuktan sonra Çin'e karşı İngiltere ve Rusya ile karşılıklı anlaşmalar yaptı. Fakat ne Rusya nede İngiltere Türkistan'da yeni bir siyasi devletin varlığının devamını istememekteydi. Ayrıca Yakup Bey'in kendi kontrolleri altında bulunmayacaklarının farkında olan İngiltere ile Rusya Türkistan'ın Çin kontrolünde bulunmasında ortak fikirde birleşiyordu. Bkz. Wolfram Eberhard, **Çin Tarihi**, 3. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. 325-326.

⁸² Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 101 vd. Yaşanan bu işgal dönemlerinde Doğu Türkistanlılar istikballeri için mücadele ederek milli direnişlerini göstermiştir. Mançu işgalleri döneminin dışında Rus ve Komünist Çin işgallerini döneminde isyan hareketleri son bulmamış, 1949-1951, 1954-1958, 1959-1963, 1965-1968 yıllarında isyanlar kanlı bir şekilde bastırılmış ve büyük kıyımlar yaşanmıştır. Bkz. Kazakbalası, **Göçten Sonra**, s. 16.

⁸³ Zafer Selvi, Mansur Teyci, Abdülvahap Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Göçü ve Osman Taştan**, 1. Basım, İstanbul: Kazak Türkleri Vakfı Yayını, 1996, s. 12; 7 Ekim 1864 yılında Qing Hükümeti, zorunlu olarak "Çin-Rusya arasında kuzey batı sınır hattı çizimine ilişkin protokol" imzaladı. Bu haksız olarak gerçekleşen antlaşma gereğince, Çin'in batısında yer alan, Amuha Dağları ile Congling Dağları, Aigus Nehri, Balkaş Gölü, Talas Nehri ile İli'nin dokuz şehri ve Tarbagatay'ın Suijin şehri arasındaki büyük bir alan Rusya'ya bırakıldı. Antlaşma gereğince, toprak hangi devletin sınırlarına dâhil edilmişse orada yaşayan insanlarda o devletin egemenliği altına girmiş sayılmaktaydı. Neticede Rusya'ya bırakılan alanın dörtte üçü Doğu Türkistan'ın batısında yer alıyordu. Bkz. Li Sheng, **Sinciang Uygur Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013, s. 220.

⁸⁴ Ali Erdiç, Çin'in Tehdit Algısı, Güvenlik Stratejisi ve Avrasya, **Avrasya Dünyası Dergisi**, Sayı 1, 2017, s. 80; Ünsal Oskay, Çin Halk Cumhuriyetinin Kuruluşu, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 4, 1967, s. 293.

başlamıştır. Her ne kadar merkezi hükümete bağlı görünse de valiler siyasi boşluk dönemlerinde kendi başlarına hareket etmişlerdir.⁸⁵ Atanan bu valiler merkezde bağımsız olarak hareket etmeleri neticesinde bazı dönemlerde halka karşı kırım ve baskı rejimleri oluşturmuşlardır.

2.2 Yang Tseng-Hsin'in Umumi Valilik Dönemi

1912 yılında ilan edilen Çin Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Sun Yat-Sen, Yang Tseng-Hsin'i Doğu Türkistan'ın umumi valiliği ile görevlendirdi.⁸⁶ Yang Tseng-Hsin, umumi valilik vazifesi dışında İli bölgesinin de askeri valiliği görevine getirilmiştir. İlk iş olarak İli bölgesinde isyan eden ihtilalciler üzerine yürüdü ve ihtilalcileri kısa zamanda bastırdı. Ardından sorun çıkaran Ko-lao-hui'ler üzerine hareket eden Yang Tseng-Hsin, Ko-lao-hu⁸⁷'lerin lider kadrolarını yakalatarak idam ettirmiştir. Bağımsızlık mücadelesi veren Moğollara karşı askeri olarak yıpranmak istemeyen Yang Tseng-Hsin, 5 Kasım 1913 yılında Çin-Rus Beyannamesi ile Moğollara özerklik vermiştir.⁸⁸ Yang Tseng-Hsin, göreve gelir gelmez sorun teşkil eden yerel halk üzerinde stratejik olarak akılcı atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu akılcı politikalarından biride yerli ahaliyi bir arda yaşamadan dağınmak birbirlerinden kopuk halde yaşamalarını sağlayacak ekonomik model uygulamasıdır. Yerli halka verimli tarım alanları dağıtıp, kırsalda dağlarda yaşayan halkı hayvancılık yapmaya teşvik etmiştir. Böylece ortaya çıkacak bir isyan durumunda halkın bir araya gelerek organize olmasının önüne geçeceğini öngörmüştür.⁸⁹

⁸⁵ Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 12.

⁸⁶ Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, s. 308.

⁸⁷ "Ağabeyler Cemiyeti", Çing Hanedanına muhalif gösteren gizli teşkilattır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Tso Tsung-t'angon ordusu tarafından Doğu Türkistan'a yerleştirilmiştir. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 19.

⁸⁸ Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 22.

⁸⁹ Doğu Türkistan'da Yang Tseng-Hsin, Mançular dönemindeki yönetim düzenine dokunmadan bazı değişiklikler tertip ederek hâkimiyeti sağlam duruma getirmiştir. İli ve Altay mntıklarını işgal ettikten sonra Urumçi, Kaşgar, Aksu ve Çöğçek vilayetlerine iki vilayet daha eklemiştir. Mançu döneminde kalan "Bey" sistemini devam ettirmiştir. Her an bir isyan endişesi içerisinde olan Yang Tseng-Hsin, önemli mevkilere akraba ve taraftarlarını yerleştirmiştir. Böylece kendisine sadık bir kadro takımı teşkil etmiştir. Kuşkucu bir yapıya sahip olduğu bilinen Yang Tseng-Hsin her türlü yazışmalarını okuduktan sora imha ettirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekin Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Manisa 2015, s. 10-20; Yang Tseng-Hsin'in Doğu Türkistan'da kurmak istediği yeni düzen için bkz. Andrew D. W. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 Arası Siyasi Tarihi)**, Enver Can (Çev.), Münih: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1990, s. 23-24.

1911-1928 yılları arasında genel valilik görevinde bulunan Yang Tseng-Hsin 17 yıl süresince Doğu Türkistan halkını “Yiyi Ji-yi” denilen böl, parçala ve yönet” yöntemine göre yönetmiştir.⁹⁰ Doğu Türkistanlıları dış dünyadan izole etmek ve cahil bir toplum yapısı oluşturmak için zalimce kanunlar çıkardı. Güvenlerinden şüphe ettiği devlet kademesindeki görevliler ile halk nazarında önder teşkil eden kimseleri sorgu sualsiz gözaltında tutmuştur.

Doğu Türkistan’ın her tarafından bilgi almak amacıyla subaylardan oluşturduğu hafiye birliği teşkil etmiştir. Yerli halk arasında var olan farklılıkları kullanarak merkezi hükümete karşı birleşmelerinin önüne geçmiştir. Onun önem verdiği bir diğer konu ise Doğu Türkistanlıları Rus etkisinden olabildiğince uzak tutmaya çalışmaktı. Yang Tseng-Hsin, 1928 yılında Pi Yu Lin⁹¹ tarafından suikast sonucu öldürülmüştür.⁹²

2.3 Chin Shu-Jen’in Umumi Valilik Dönemi

Yang Tseng-Hsin’in sekreteri Chin Shu-Jen, Pi Yu Lin’i yakalatarak idam ettirir ve Yang Tseng-Hsin yerine geçer. Chin Shu-Jen, devlet kademesinde yer alan yöneticileri, hâkimleri ve ileri gelen aksakalları toplayarak, kendisini Nanking Hükümetine Jan Jun aday olarak gösteren yazılar yazdırır. Acımasız yöneticiliği ile ön plana çıkan Chin Shu-Jen, en ufak suç işleyen insanları dahi idam sehvasına itmiştir. Böylece halk gözünde korku salarak yönetimini güçlü tutmak gibi bir yol izlemiştir. Bu dönemde halk üzerindeki baskı rejimi gitgide artmış ve isyan hareketlerinin yaşanmasına sahne olmuştur.

Özellikle Doğu Türkistan’ın istiklal mücadelesi içerisinde önemli bir yere sahip olan Kumul İsyanı⁹³ bu dönemde gerçekleşmiştir. İsyanı yakından takip eden Rusya

⁹⁰ A. Kayyum Kesici, Doğu Türkistanlı Kazak Türklerinin Türkiye’ye Göçünün 50. Yılı Münasebetiyle-I, **Türk Dünyası Araştırmaları Tarih Dergisi**, Sayı 194, 2003, s. 18.

⁹¹ Yang Tseng-Hsin’in Dışişleri bakanı

⁹² Delilhan Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, Tekin Tuncer (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Altay Yayınları, 2019, s. 51.

⁹³ Chin Shu-Jen’in zorba yönetimine karşı 1931 yılında Kumul’da isyan ortaya çıktı. 1933 yılı itibarıyla Kumul merkezinde Hoca Niyaz ile Salih Dorga, Turfan merkezinde Mahmut Muhi, Küçar’da Temur, Hoten’de Mehmet Emin Buğra, Kaşgar’ın merkezinde Osman Batur, Altay merkezinde Şerif Han Töre, Tarbagatay ve civarında Ma Hi-Ying tarafından isyanlar meydana getirildi. Bkz. Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 159-160; Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, s. 13; a.Kumul isyanının ortaya çıkarıcı sebepler; Çinli askerlerden bir grup Tahir Mirab adındaki kişinin mülküne izinsiz girmişle ve Tahir Mirab askeri tutuklayarak yetkililere teslim edip cezalandırılmalarını talep eder. Ancak kendisi öldürülür ve Chin Shu-Jen bu duruma sessiz kalır.

başlarda isyancılarla irtibat kurarak işbirliği yapma düşüncesinde olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için bir heyet düzenleyerek görüşmelere başlamıştır. Rusya'nın buradaki esas amacı bağımsız bir Türk devletin ortaya çıkması değil aksine Doğu Türkistan'ı tıpkı Dış Moğolistan gibi kendi kontrolünde olan bir toprak parçası haline getirmektir. Çünkü İstiklaline kavuşmuş bir Doğu Türkistan devletinin varlığı, yönetimi altında bulunan ve işgal ettiği diğer Türklere örnek olacağı kaygısı taşımaktaydı. Planı isteği gibi gitmeyen Rusya, Chin Shu-Jen'e silah yardımıyla bulunmuştur. İsyanın başlamasından kısa bir süre sonra Kumul ihtilalcilerin eline geçti. Burada bulunan Çinli yöneticiler ve askerler kaçıp gittiler. Kumul'da Çin taarruzlarına karşı başarılı müdafaa gösterilirken arkasından gelecek takviye birliklerine karşı daha fazla dayanılmayacağını farkında olan liderler ittifak arayışları içine girdiler. Karşılarındaki Çin birliklerinin silah teçhizatına karşılık kendilerinin de silah eksikliği vardı. Chin Shu-Jen'in arkasında Rus desteği mevcuttu. Bundan dolayı Rusya'dan yardım alınamazdı.⁹⁴ Yardım için en yakınlarında Moğolistan gözüke de Moğolistan Rusya'nın güdümünde olduğundan onlardan herhangi bir yardım talep edilmesi imkânsız gözükmekteydi.

Müslüman'ın tek yardımcısının yine bir Müslüman olacağı kanaatini taşıyan liderler Kansu ve Qinghai'daki Müslümanların yardımının kendileri için en doğru karar

b. Salih Dorga, vergi olarak verdiği un torbalarını tartarken karşısına dikilen askerler onu bu torbaları Moğolistan'a kaçırmakla itham edip hapse attılar. **c.** Rahim adındaki kişinin Chin Shu-Jen tarafından öldürülmek istenmesi üzerine halk karşı gelir ve Rahim sürgün gönderilir. **d.** Cang Kecang, At Tünk Dorgası Abdünniyaz Mirab'ın, Gülhan ismindeki kızıyla evlenmek ister. Bunun üzerine Abdünniyaz Mirab, Salih Dorga ve Hoca Niyaz Hacı plan tertip edip, teklifi kabul ettiklerini düğün için gelmelerini bildirir. Düğün esnasında Cang Kecang ve yanındaki askerler öldürülür. Bkz. Polat Kadiri, **Baturlar-Doğu Türkistan Mücadele Tarihi**, Ömer Kul (Yayına hazırlayan), 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2009, s. 34-35; Birçok kaynaktan kızı istenen kişinin Salih Dorga olduğu ifade edilmektedir. Karşılaştırma için bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 83. Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s. 29; Gayretullah, **Uzaklara Balam**, s. 95; Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, s. 308.

⁹⁴ Hoca Niyaz Hacı'nın Ruslar ile yardım konusunda irtibata geçtiğine dair şu ifadeler yer almaktadır; Hoca Niyaz Hacı, kuvvetleri için silah alımı için oluşturduğu heyet ile birlikte Rusya'nın sınırında yer alan Ergaştam'a hareket eder ve 50 kg. altın miktarınca askeri teçhizat temini için antlaşma yapar. Ruslar hainlik ederek üstlendikleri silahları göndermediler. Bkz. Celalettin Batur, Hoca Niyaz Hacı **Doğu Türkistan Dergisi**, Sayı 34, 1982, s. 24; Hoca Niyaz Hacı'nın Ruslarla yaptığı antlaşmanın detayları şu şekildedir; **a.** Kaşgar Hükümeti, Nanking ile ilişkileri koparacak ve Doğu Türkistan'ı Rusya'nın koruyuculuğunda bağımsız bir ülke ilan edilecek. **b.** Kaşgar Hükümeti feshedilecek ve hükümet görevlileri Sheng Shih-tsai'a teslim edilecek. **c.** Hoca Niyaz Hacı, sivil valilik görevini icra edecek. **d.** Kaşgar Hükümetinin askeri gücü Sheng Shih-tsai'ın emrine verilecek. **e.** Yabancı askeri ve sivil danışmanlar sınır dışı edilecek. **f.** Modern bir ordu kurulacak ve Rusya, Doğu Türkistan'ı Nanking'den koruyacak. Bkz. Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, s. 319-320.

olduğuna kanat getirerek Ma Cung Ying⁹⁵ ile irtibata geçeceklerdir.⁹⁶ Kumul’da isyanın lideri konumundaki Hoca Niyaz Hacı ve Ma Cung Ying birlikte Çin’e karşı mücadeleye girişirler.⁹⁷ Bir müddet sonra Hoca Niyaz Hacı ve Ma Cung Ying’in arasında sorunlar yaşanmaya başladı. Ma Cung Ying askeri yetkilerin tamamını kendisinde olmasını ve sivil idarenin Hoca Niyaz Hacı’da olmasını talep etmekteydi. Hoca Niyaz Hacı’dan olumsuz cevap gelmesi zerine Ma Cung Ying, Hoca Niyaz Hacı’nın askeri teizatlarına el koymaya çalıştı. Bu durum karşısında iki taraf artık birbirlerini düşman olarak algılamaya başladılar.⁹⁸ Müslüman iki liderin birbirleriyle olan bu mücadelesi elbette Çin’in içine yarayacaktır.

Arayışını başka yöne eviren Hoca Niyaz Hacı, Rusya ile anlaşma yapmıştır.⁹⁹ Yapılan bu anlaşmaya Doğu Türkistanlılar yapılan bu anlaşmanın iptal edilmesini istemiştir.¹⁰⁰ Bu esnada 12 Kasım 1933’te Kaşgar hükümeti kurulmuştur.¹⁰¹ Cumhurbaşkanlığına Hoca Niyaz Hacı, Başbakanlığına Sabit Damolla atanmıştır.¹⁰² Bu kurulan hükümetin temel i politikası milli eğitim, ekonomi ve soysal ıslahatlar gerçekleştirmektir. Bu hususta Kaşgar Hükümeti’nin temel politikaları hakkında Kaşgar’da bulunan İngiliz konsolosu Fitzmaurice şu ifadeleri belirtir:

- a. İstiklal kazanmış İşlam Devleti kurmak.
- b. Rus boyunduruğundan kurtulmak.
- c. Barış temin etmek ve kanunsuzluğu bertaraf etmek.
- d. Ticareti teşvik etmek.

⁹⁵ Kansu vilayetinin Hoou bölgesinde doğan Ma Chung Ying, Döngen soyundan Müslüman generaldir. Bkz. Canaltay, **etin Zaman Zor Günler**, s. 59; 21 yaşında hırslı ve idealleri olan Ma Chung Ying, Yakup Bey’in gerçekleştirdiği gibi Doğu Türkistan coğrafyası başta olmak üzere Rusya’nın bir kısmını içine alacak şekilde bir İşlam devleti kurmayı planlıyordu.

⁹⁶ Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya...**, s. 14-15.

⁹⁷ Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya...**, s. 16.

⁹⁸ Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, s. 312.

⁹⁹ Hikmet Zeki Kapcı, Abdullah Erdoğan, Arşiv Belgeleri Işığında Doğu Türkistan’ın Bağımsızlık Faaliyetleri (1933-1934), **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, 2018, s. 127.

¹⁰⁰ Forbes, **Doğu Türkistan’daki Harp Beyleri...**, s. 217.

¹⁰¹ Salih Aynural, Çin’in Doğu Türkistan Politikası, **Doğu Türkistan’ın Sesi**, Cilt 18, Sayı 71, 2010, s. 14.

¹⁰² Kurban, **şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)**, s. 12; Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, s. 15; Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 160. Amine Tuna, **Doğu Türkistan’da Asimilasyon ve Ayrımcılık**, 1. Basım, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2012, s. 60.

e. İngiltere ile dostluk ilişkisi kurmak ve onlardan mümkün oldukça siyasal, ekonomik ve askeri yardım temin etmeye çalışmak.¹⁰³

Kaşgar Hükümeti çalışmalara başladığı günden itibaren başta askerlik, vergi ve adliye konusundaki hususları kanunlara bağlama gereği duymuştur.¹⁰⁴ Bu gelişmeler yaşanırken Chin Shu-Jen, 1933 yılında Urümçi'den ayrılarak Tarbağatay üzerinden Rusya'ya geçer.¹⁰⁵

2.3 Sheng Shih-tsai Umumi Valiliği Dönemi

Chin Shu-Jen'in ardından Sheng Shih-tsai¹⁰⁶ 13 Nisan 1933 yılında genel vali olarak göreve gelir.¹⁰⁷ Göreve geldiği 1939 yılından 1944 yılına kadar geçen süre zarfında Doğu Türkistan'da Rusyaların egemenlik etkisi ön plana çıkmıştır.¹⁰⁸ Sheng Shih-tsai yönetimi altında bulunan Doğu Türkistan'ın siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal şartlarının kötü olduğunun farkındaydı. Halk yaşanan bu sorunlar yüzünden bitkin düşmüş ve yönetime karşı tavır takınmıştı. Sheng Shih-tsai, yaşanan bu zorluk ve kötülüklerin kaynağı olarak, kendinden önceki umumi valilerin yanlış politikalarını göstermiştir. Bu valiler kendi şahsi servetlerine kazanç sağlamak için Doğu Türkistan'ın zenginliklerini kendi kasalarına aktarmışlardır. Bunun yanında Sheng Shih-tsai'da kendi şahsi servetini bu yollarla kazanç elde ederek biriktirmiştir. Diğer valilerle aynı zihniyeti taşıyan Sheng Shih-tsai'nın da diğerlerinden farkı yoktu.

Rusya'nın desteğini arkasına alan Sheng Shih-tsai, Urümçi bölgesinde Döngen askerini bozguna uğratmıştır. Yönünü Kaşgar'a çeviren Sheng Shih-tsai, gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Kaşgar'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu durum Kagar

¹⁰³ Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 201.

¹⁰⁴ Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 198-199; **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**, s. 40.

¹⁰⁵ Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 55.

¹⁰⁶ Sheng Shih-tsai (Şing Şi Sey), 1895 yılında Çin'in Liaoning bölgesinde çiftçi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Üniversite eğitimi için 1917 yılında Japonya'ya gider. Kumul isyanı döneminde genelkurmay başkanı görevindeydi. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 174; Chin Shu-Jen isteği üzerine 1930 yılında Doğu Türkistan'a gelen Sheng Shih-tsai, 1931-1934 yılları arasında Ma Chung Ying'in Tungan kuvvetlerine karşı savaşmıştır. 1933'den 1944' e kadar Sovyetler Birliği'nin kuklası gibi askeri diktatör olarak Doğu Türkistan'da genel valilik yapmıştır. 1944'te Kuomintang Partisi tarafından görevden alınmıştır. 1949'da Kuomintang Partisi ile birlikte Tayvan'a geçmiş ve burara eşyle emeklilik hayatını sürdürmüştür. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 467.

¹⁰⁷ Erkin Emet, **5 Temmuz Urümçi Olayları ve Doğu Türkistan**, 1. Basım, Ankara: Grafiker Yayınları, 2009, s. 17.

¹⁰⁸ Ertan Gökmen, **Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye Göçü ve Salihli'ye Yerleşmeleri, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2-3, 2004, s. 95.

Hükümetini telaşlandırmış durumdaydı. Sheng Shih-tsai'ye karşı mücadelede büyük zaafılar yaşanmaktaydı. Bunun en önemli sebebi halen Hoca Niyaz Hacı ve Ma Chung Yin arasındaki sürtüşmelerin devam etmesi yatmaktaydı. Bu sürtüşmelerden dolayı Doğu Türkistan'ın Müslüman halkı birlik içerisinde mücadele edememekteydi. Yaşananlar esnasında Rusya'nın Urümçi Başkonsolosu Apresoff, Hoca Niyaz Hacı ile Kaşgar'da görüşüp, Kaşgar Hükümetini feshetmesini ve yeni umumi vali ile ortak bir yönetim tesis etmesini istemiştir. Tekliflere boyun eğen Hoca Niyaz Hacı Urümçi'ye dönmüştür. 1934 yılında Hoca Niyaz Hacı, Rusya ile anlaşıp Kaşgar Hükümeti'nin feshedilmesini talep etmiştir.¹⁰⁹ Kaşgar Hükümeti, Hoca Niyaz Hacı'yı hain ilan etmiştir.¹¹⁰ Başta Sabit Damolla ve Şerif Kari başta olmak üzere bir kısım hükümet kadrosu mensupları sürgüne gönderilirken bir kısmı da idam edilmiştir.¹¹¹

Ma Chung Ying, Yenihisar ve Yarkent bölgesini ele geçirdikten sonra Sarıgöl bölgesini işgal etmiştir. Hoca Niyaz Hacı'nın elinden kurtulan Mehmet Emin Buğra Hoten'e gelip Ma Chung Ying'e barış teklif etmiş ise de reddedilmiştir. Döngel ordusu Hoten'i işgal edince Mehmet Emin Buğra Hindistan'a kaçmıştır.¹¹² Kaşgar Hükümetinin feshedilmesinin ardından Doğu Türkistan'ın güneyinin de yönetim Döngenlerin eline geçmiştir. Böylece Sheng Shih-tsai ve Ma Chung Ying arasında mücadele sahnesi başlamıştır. Kaşgar'da bulunan ordusunu Hoten'e çeken Ma Chung Ying bir anda Ruslara teslim olmuştur.¹¹³ Sheng Shih-tsai 1933 yılında genel vali olarak atandıktan sonra merkezi Çin hükümetine karşı mesafesini korumuştur. Doğu Türkistan idaresine atanan valiler içerisinde Sheng Shih-tsai daha zalim ve kendi çıkarlarını ön planda tutan birisi olarak tarihe geçmiştir. Sheng Shih-tsai

¹⁰⁹ Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 216.

¹¹⁰ Hoca Niyaz Hacı'nın akıbeti hakkında farklı görüşler vardır. Hoca Niyaz Hacı, Sovyet destekçisi Sheng Shih-tsai tarafından tutuklandı. 1942 yılına kadar gaz odalarında işkence görerek öldü. Bkz. Batur, Hoca Niyaz Hacı, s. 24; Nisan 1942 yılında Çin tarafından öldürüldü. Bkz. Saray, **Türkistan Türkleri Rus ve Çin...**, s. 69; Forbes'e göre ise 1937 yılında Urümçi'de Ruslar tarafından ortadan kaldırıldığı yönündedir. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 462.

¹¹¹ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 101-102.

¹¹² Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 222-223.

¹¹³ Ma Chug Ying'in akıbeti hakkında şu ifadeler mevcuttur, İngiliz desteğini sağlamak için Hindistan'a gittiği, Çan Kay Şek ile görüşmek için Pekin' gittiği ya da Rusya'ya kaçtığı yönündedir. Bkz. Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 16; Ma Chug Yingi askeri ile birlikte Sovyetler Birliği'nin konsolosluk çalışanı birkaç kişiyle Kaşgar'dan İrkeştam'a hareket etti ve Ma Chung Ying Rusya içlerinde kayboldu. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 225.

döneminde Doğu Türkistan'da yaşayan Kazakların önemli bir kısmı ana vatanlarını terk etmek gibi sosyal bir mesele ile karşı karşıya kalmıştır.¹¹⁴

Kaşgar Hükümetinin dağılmasının ardından 1933 yılından başlayarak 1944 yılına kadar Doğu Türkistan'da Sheng Shih-tsai mutlak güç konumuna geldi. Sheng Shih-tsai göreve gelir gelmez etrafında kendisine karşı muhalif olan gruplarla karşılaştı. Bunlar Doğu Türkistan'ın yerli halkları ile Döngeller idi. Bu tehdit unsurlarına karşı sırtını Ruslara dayayan Sheng Shih-tsai, 1936 yılında Ruslar ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Sheng Shih-tsai, yönetimde söz sahibi olduktan sonra özellikle üç meseleyle karşı karşıya kalmış durumdaydı. Bunlar, askeri valilerin birbirleriyle olan mücadelelerini askeri metotlarla halletmek, halkın önemli sorunlarından olan sosyal ve ekonomik nedenleri tespit edip ortadan kaldırmak ve siyasi reformlar gerçekleştirerek Doğu Türkistan'daki etnik kökenli kesimler arasındaki sürtüşmeleri ortadan kaldırmak. Bu açıkladığımız meseleleri Sheng Shih-tsai, Rusya'nın desteği ölçüsünde başarabilmiştir¹¹⁵

1935 yılında Sheng Shih-tsai, Rusların da teşvikiyle Kızılordu ve G.P.O.¹¹⁶ Teşkilatına bağlı subay ve polislerden teşekkül ettiği gizli bir polis teşkilatı kurmuştur.¹¹⁷ Batılı yazar Fleming bu polis teşkilatı hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “İç siyasetin baş aracı olan polis gücü G.P.O'nun modelinde onun gibi yaptığı eylemler hakkında makamlardan hiçbirine hesap vermez”.¹¹⁸ Bu gizli polis teşkilatı halk arasına nifak tohumları ekme konusunda başarılıydı. Halk içerisinde yazık karaktere sahip milli duyguları gelişmemiş olan kişilerden ajanlar tahsis ederek meclislerde neler olup bittikleri hakkında malumatlar almakta idiler. Çoğu Doğu Türkistanlı ileri gelen kişiler başta olmak üzere sivil halkın önemli bir kısmı bu teşkilat tarafından hiçbir hukuki kaidelere uygun olamadan gözaltına alıp günlerce sorgulamalar yapmakta idi. Böylece Rusya, Doğu Türkistan'da hedeflediği baskı ve korku yönetimini gerçekleştirecekti.

¹¹⁴ Sheng Shih-tsai döneminde göç eden kişiler; Adırbay, Tunğışbay, Elishan Batur, Kocakın Batur, Zayıf Teyci, Hocam Bergen, Nur Ali, Atçıbay, Sabırbay, Ayanbet, Selahattin, Ebulhayr, Meyirhan, Cenabil, Macan, Ziyahan, Mukadıl, Sıban, Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif. Bkz. **Barköl Tarihi Materyali**, 1952, s. 82; Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 317-318.

¹¹⁵ Sheng, **Sinciang Uygur Tarihi**. S. 248-249.

¹¹⁶ Siyasi Polis Teşkilatı.

¹¹⁷ Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, s. 18; **Türkistan Şehitleri**, s. 15.

¹¹⁸ Fleming, **News From Tartary**, s. 255.

Sheng Shih-tsai, Ruslardan ilk askeri 1933 yılında Ma Hu-Shan¹¹⁹ ve Zhang Peiyuan ittifakına karşı almıştır. 1933 yılında Tarbagatay Gönüllüleri Ordusu, Rusya tarafından Doğu Türkistan'a sevk edildi.¹²⁰ Askeri uçak ve zırhlı birlikler tarafından desteklenen gönüllüler ordusu Zhang Peiyuan kuvvetlerine saldırarak elinde bulundurduğu karargâhı ele geçirdiler. İli'yi Sheng Shih-tsai bağlı kuvvetlere teslim eden gönüllüler ordusu ardından Rusya'ya döndü. 1934 yılında Rus Ordusu Doğu Türkistan'a ikinci kez giriş yaptıktan sonra Nanking Hükümetine bağlı kuvvetlere operasyon gerçekleştirdikten sonra Rus sınıra çekildiler. Rusya 1937 yılında Doğu Türkistan'ın güneyindeki Tunganistan'a asker göndererek Ma Hu-shan idaresindeki askeri birlikleri ortadan kaldırdı. 1938 yılında yeni bir askeri birlik konuşlandırılmış oldu ve böylece Rusların sayesinde Sheng Shih-tsai, Doğu Türkistan'daki çatışmaları bir süreliğine durdurmuş ve kendi askeri alandaki idaresini sağlamlaştırmıştır.¹²¹

Rusya'nın Doğu Türkistan'daki etkisi 1937 yılından itibaren iyice kendini hissettirmeye başlamıştır. Sheng Shih-tsai'nın, Ruslarla yapmış olduğu anlaşmalar sonunca Ruslardan teknisyenler, bilim uzmanları, idareciler Doğu Türkistan'a gelmeye başlamıştır. Değerli madenlerin birçoğu Ruslar tarafından çıkartılıp Rusya'ya götürülmüştür. Yaşanan bu duruma merkezi Nanking yönetiminin müdahale etme şansı olmamıştır.

Tarihler 1943 yılını gösterdiğinde Sheng Shih-tsai, için kaygı verici dönemler başlamıştır. Rusların ikinci dünya savaşındaki cephe önlerinde Almanlar karşısında sürekli geri çekilmeye başlaması üzeri Sheng Shih-tsai büyük bir korku ve endişe içerisine düşmüştür.¹²² Eğer Rusların bu gerilemesi devam edecek olursa kendisinin akıbeti kötü sonuçlanacaktı. Bu durumun farkında olan Sheng Shih-tsai, 1943 yılında Milliyetçi Çin lideri Çan Kay Şey ile temas kurar.¹²³ Çin tarafına geçen Sheng Shih-tsai, Rusya'ya Doğu Türkistan'da bulunan askeri personelinin ve idari görevlilerin derhal ülke sınırları dışına çıkmalarını istedi. Nanking Hükümetini kendisine inandırtmak amacıyla Ruslara ait askeri kışlaları kapattırdı. Rusça olarak yayın yapan

¹¹⁹ Ma Chung Ying'dan sonra Döngenlerin komutanlığını yapmıştır. 1934-1937 yılları arasında Doğu Türkistan'ın güneyinde yer alan Tunganistan olarak adlandırılan mntıkada hüküm sürmüştür. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 457.

¹²⁰ Kurban, **Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)**, s. 23.

¹²¹ Sheng, **Sinciang Uygur Tarihi**. S. 249-250.

¹²² Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 175.

¹²³ Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 92.

bütün basın organlarına el koydu. Böylece Rusya'ya sırtını dönen Sheng Shih-tsai 1944 yılında Nanking Hükümeti tarafından görevinden alınmış ve yerine Wu Chung Hsin atanmıştır.¹²⁴

Wu Chung Hsin, yönetimi devraldıktan bir süre sonra hayata geçirmeyi planladığı siyasi hedefleri şu şekilde gerçekleştirme yoluna gitti:

- a. Asırlardır Doğu Türkistan'da yaşayan yerli halkı, Çin ırkının bir çeşitli boyları olarak tanımladı.
- b. Çinliler ile yerli halk arasındaki dil farkının sebebini birbirlerinden uzakta kopuk vaziyette yaşamaları olarak değerlendirildi.
- c. Çin dilini Doğu Türkistan'daki herkes bilmeliydi. Ancak bu şekilde aradaki bağlar kopmadan devam edebilirdi.
- d. Yerli halk Çinli erkeklerle evlenmeleri gerekmektedir. Böylece kan bağı oluşacak ve var olan iletişim bu şekilde gelişecekti.
- e. Doğu Türkistan sınırları geniş bir coğrafyaydı ve buna karşılık nüfus yönünden تنها bir memleket idi. Bunun için Çinliler, Doğu Türkistan'a yerleştirilmeli ve ardından her iki taraf birbirlerine daha yakın temas kurabilecek ortama sahip olacaklardı.¹²⁵

Wu Chung Hsin'nin bahsettiğimiz politikalarının temelinde Doğu Türkistan halklarının milli benliklerini ortadan kaldırma düşüncesi yatmakta idi. Özellikle Müslüman kızların Çinlilerle evlendirilmesi politikası Doğu Türkistan Müslümanları en çok sinirlendiren politikaların başında gelmektedir. Yaşanan bu durum karşısında Doğu Türkistan'da yeni bir istiklal harekâtı girişimi yaşanmıştır.¹²⁶ Eylül 1944 yılında İli'de bir isyan patlak verdi. Yeni harekâtın başında Özbek asıllı Ali Han Töre¹²⁷ bulunmaktaydı. Ali Han Töre ihtilal başlar başlamaz Altay'da bulunan Osman Batur'a, Manas'ta bulunan Alibek Hâkime ve Gasegöl'de bulunan Hüseyin

¹²⁴ Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 178.

¹²⁵ Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 178.

¹²⁶ Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 314.

¹²⁷ Özbek asıllı olan Ali Han Töre, Doğu Türkistan Hükümeti'nin Cumhurbaşkanlığı görevini yapmıştır.

Teyci'ye haber salarak ihtilale destek vermeleri çağrısında bulundu.¹²⁸ 12 Kasım 1944 yılında Gunca'da Doğu Türkistan Hükümeti ilan edildi.¹²⁹ Başlarda İli, Altay ve Tarbagatay bölgelerini ele geçiren hükümetin kabinesindeki kişiler şunlardır:

Cumhurbaşkanı	Ali Han Töre
Cumhurbaşkanı Yardımcısı	Hekim Hoca Bey
Genel Sekreter	Abdurrauf Bey
Sağlık Bakanı	Muhittin Kanat
Eğitim Bakanı	Seyfeddin Azizi
Adalet Bakanı	Mehmet Can Mahdum
Maliye Bakanı	Enver Musabay ¹³⁰

Sheng Shih-tsai'nın Ruslara tavır almasından sonra Doğu Türkistan'da Rus etkisi azalmış gözükmekteydi. Rusların cephe önlerinde Almanlara karşı gerilemeleri durunca bu kez Rusya henüz hesabını kapatmadığı Doğu Türkistan'a dikkatini vermişti. Milliyetçi Çin'e karşı yeni bir isyan hareketini oluşmasından başlarda memnun görünen Rusya, Ali Han Töre'ye gerekli olan bütün yardımların kendilerine sağlanacaklarını bildirmiştir. Yeni hükümet milli hareketin devamını sağlamak için Çin kuvvetlerine saldırıları harekâtına girişti.

Bunlar yaşanırken birden bire Rusya siyasi politikasını değiştirerek Ali Han Töre ve Çin'in masaya oturup anlaşarak karma bir hükümet kurmalarını sağladı. 1946 yılında varılan anlaşma gereğince Doğu Türkistan Cumhuriyeti ortadan kaldırılacak ve diğer etnik gruplardan teşekkül edilecek bir karma hükümet kurulacaktır.¹³¹ Bu karma hükümette Canım Han Hacı, Ahmet Can Kasimi, Mehmet Emin Buğra, Mesut Sabri Baykozu ve İsa Yusuf Alptekin yer almakta idi. Bu gelişmeler yaşanırken Ali Han

¹²⁸ Godfrey Lias, **Büyük Kazak Göçü**, Ömer Öztürk (çev.), İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2013, s. 82.

¹²⁹ Kurban, **Şarki Türkistan...**, s. 66; Sheng, **Sinciang Uygur Tarihi**, s. 295; Tekin Tuncer, Doğu Türkistan Yönetiminde Çin-Sovyet Çekişmesi, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 54, 2006, s. 1056.

¹³⁰ Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, s. 21.

¹³¹ Karahoca, **Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi**, s. 22; Sheng, **Sinciang Uygur Tarihi**, s. 316.

Töre birden bire ortadan kayboldu.¹³² Ahmet Can Kasimi Rus yanlısı bir politika izlemekteydi. Bunun sonucu olarak devletin her kademelerine Rus ajanları sızmış vaziyetteydi.

Bu durumdan rahatsız olan Milliyetçi Çin 1947 'de bu karma hükümeti kapatmış ve yeni görevi Doğu Türkistanlı milliyetçilere bırakmıştır. Bu kişiler Mehmet Emin Buğra, Mesut Sabri Baykozu ve İsa Yusuf Alptekin'dir.¹³³ Üç Efendilerin siyasi tutumlarını Ruslardan daha tehlikeli görmeye başlayan Nanking Hükümeti 17 Temmuz 1948 yılında Milliyetçi Doğu Türkistan yönetimine son verip Mesut Sabri Baykozi yerine Rus taraftarı Burhan Şehidi'yi atadı.¹³⁴ Çin'de milliyetçiler ile Kızıl Çinliler arasında yaşanan siyasal mücadelede önemli gelişmeler yaşanmış ve Chang Jai-shek, Mao karşısında daha fazla dayanamayarak Tayvan'a kaçmıştır. Kızıl Çin birlikleri Temmuz 1949 yılından itibaren Doğu Türkistan sınırlarına kadar dayanmış vaziyette idi. Neticede Burhan Şahidi, 26 Eylül 1949 yılında Kızıl Çin'a tabi olduklarını bildirmiş oldu ve Doğu Türkistan Kızıl Çin egemenliği altına girdi.¹³⁵

¹³² Al, Han Töre'ni akıbeti tam olarak bilinmemekle beraber Rusya'ya kaçırıldığı yönünde bilgiler mevcuttur. Bkz. Abdullah Bakır, **Doğu Türkistan Milli İstiklal Hareketi ve Mehmet Emin Buğra**, 1. Basım, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 2005, s. 79-80.

¹³³ Üç Efendiler olarak isimlendiren Mesut Sabri Baykozu, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin Çin'de uzun yıllar kalarak Doğu Türkistan'ın bağımsızlık için mücadeleler yapmışlardı. Doğu Türkistan'a ilk kez muhtariyet verilmesi fikrini de Üç Efendiler ilk kez dile getirmişlerdir. İli isyanının gerçekleşmesinden dolayı Nankin Hükümeti, Üç Efendilerin Doğu Türkistan'a gitmelerine ve Komünist Ruslara karşı mücadele etmelerine müsaade etmiştir. Üç Efendilerin çalışmaları hakkına ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Kırkıl, Tekin Tuncer, Üç Efendilerin Nanking ve Doğu Türkistan'daki Mücadeleleri, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Cilt 7, Sayı 1, 2009, s. 295-306.

¹³⁴ Kurban, **Şarki Türkistan Cumhuriyeti**, s. 84; Buğra, **Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi...**,s. 63.

¹³⁵ İsmail Cengiz, Hızırбек Gayretullah, **Çin'de İslamiyet ve Türkler**, 1. Basım, İstanbul: Kent Basımevi, 1983, s. 71; Kurban, **Şarki Türkistan Cumhuriyeti**, s. 85; İsa Yusuf Alptekin Kızıl Çin işgalini 13 Ekim 1949 olarak belirtmektedir. Bkz. İsa Yusuf Alptekin, **Unutulan Vatan Doğu Türkistan**, 2. Basım, İstanbul: Seha Neşriyat, 1992, s. 159; Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 406; Osman Kubilay Gül, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Hazin Bir Göç Hikayesi, **Turkish Studies**, 2/1, 2007, s. 256.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK KAZAK GÖÇÜ VE HÜSEYİN TEYCİ

3.1 Kansu'ya Göç

Göç, Kazak toplumunun makûs kaderinde tarihin her döneminde karşlarına çıkmıştır. Genellikle iyi idare edilmedikleri ya da dış devletlerin işgal ve asimilasyon hareketlerine karşı yaşanan göç hadiseleri Kazaklar üzerinde derin hatıralar bırakmıştır. Kazak toplumu son bir asırdır, tarihlerinde yaşamadıkları acılı göç hadiselerini bu zaman aralığında yaşamışlardır. Bu göçler öyle yankı uyandırmış ki dış dünya yakından takip etme fırsatını yakalamıştır. Kazaklar dış dünyaya yapılan ilk göç harekâtı olarak Böke Batur¹³⁶ tarafından başlatılan göçü kabul etmemiz doğru olacaktır.

¹³⁶ Kazaklar, 1500 aile olarak 1889 yılında Böke Batur liderliğinde Urumçi'nin Karadağ bölgesine göç etmiştir. Bkz. Mustafa Kalkan, Sovyetler Döneminde Kazakların Göç Hareketleri ve Anadolu'da (Altay Köyü'nde) İskân Edilişleri, **TÜBAR**, Sayı 21, 2007, s. 127; Jadi Şekenuli'nin romanında Böke Batur'un Tibete' göç ettiği ve orada öldüğünü ifade etmektedir. Bkz. Şakenuli, **Hazin Göç**, s. 111, Çin karakoluna ani baskın düzenleyen Böke Batur, görevliler öldürmüş ve ardından Urumçi hapishanesine konularak çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Firar eden Böke Batur, çıkış yolunun göç olduğuna karar verdikten sonra kafilesi ile birlikte Gaggöl' gelir. Çin askerilerini peşini bırakmaması üzerine 1903 yılında Toksun, Turpan, Çarkılık yolu ile Tibet'in Nakşa ilin varır. Aynı yıl içerisinde Böke Batur ölür ve Tibetliler tarafından kesilen başı Çinlilere teslim edilir. Göçün lideri Böke Batur ölünce çaresiz ortada kalan Kazaklar geri dönmek mecburiyetinde kalırlar. Bkz. Halife Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 255; Şirzat Doğru,

İster milliyetçi Çin ya da kızıl Çin olsun, istiklal mücadelesi vermiş olan Doğu Türkistanlıları yok etme politikası izlemiştir. Halkın ileri gelen liderlerini bir şekilde tuzaklara düşürerek öldürmüşler ve millete korku salmışlardır. Sheng Shih-tsai'nın göreve gelmesinden sonra Doğu Türkistan'da baskıcı rejim kendini iyici hissettirmeye başlamıştı. İnsanlar hür iradelerini ortaya koyamadıkları gibi dini yaşantılarını yaşamada bile sıkıntı çekiyorlardı. Sheng Shih-tsai'nın eziyetlerine dayanamayan Kazaklar vatanlarından uzakta yaşamak için göç etmeye karar verdiler. Gerçekleştirilen bu göçü çalışmamızda kabileler şeklinde ele aldık.

Birinci Kafile: Adıvbay ve Tunğışbay önderliğinde 1934 yılında 225 aileyle Kansu'ya hareket etmiştir. Göç esnasında sorun yaşamayan kafile Kansu'ya ulaşmıştır.¹³⁷

İkinci Kafile: Elishan Batur ve Kacakın Batur önderliğinin 1935 yılında 290 aile Barköl'den Kansu'ya hareket etmiştir.¹³⁸ Elishan Batur'un kafilesi ilk kafilenin yaşamadıkları sıkıntıları yaşamak zorunda kalmıştır. Sheng Shih-tsai göçü önlemek için askerlerini harekete geçirmiş ve geçiş güzergâhındaki yerlere takviyeler yapmıştır. Pusuya düşen Elishan Batur, plan yaparak ani bir baskın kararı aldı. Ellerindeki mevcut silahlarla sonuna kadar çarpışılacaktı. Çarpışmaların sürdüğü esnada ileri ufukta toz bulutları belirmeye başladı. Kazak tarafı Çinli askerlere takviye kuvvetlerinin geldiğini sanarak korkuya kapılırken diğer taraftan Çinli askerler bu toz bulutunu Kazaklara destek vermek için gelen Kazak süvarileri

Türkistan'a Doğru, 1. Basım, İzmir: Yayın Yeri Yok, 2008, s. 88; Doğu Türkistan Kazakları arasında Böke Batur Osman Batur arasında var olan münasebetle ilgili olarak birtakım bilgiler bulunmaktadır. Özellikle iki arasındaki münasebeti ilk ortaya koyan Hızırбек Gayretullahtır, Altaylarda Kanlı Günler eserinde, Böke Batur'un Osman Batur ile karşılaştığından ve 12 yaşında kendisini hamiyne edip Osman'ın kişiliğinde tesiri olduğundan bahsetmektedir. Bkz. Hızırбек Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, 1. Basım, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1977, s. 102; Osman Batur'un babasının, Böke Batur ile göç ettiği ve daha sonra göçten vazgeçerek Altay'a geri döndüğünden bahsedilmektedir. Böylece Osman Batur'un, Böke Batur ile karşılaştığı belirtilmektedir. Bkz. Oraltay, **Kazak Türkleri**, s. 66. Osman Batur ve Böke Baturun birbirlerini gördüklerine dair bu bilgilerin kesin olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Bu konu ile alakalı ilk bilgileri Hızırбек Gayretullah vermiş, ardından gelen araştırmacılar onun bu bilgisini kullanmışlardır. İkisinin karşılaşmadığı hususunda Halife Altay'ın Anayurttan Anadolu'ya adli eserinin çeşitli sayfalarında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Goldfrey Lıas eserinde hatalı olarak Osman Batur ve Böke Batur'un münasebet kurduklarını Osman 12 yaşındayken tanıştıklarını ifade etmiştir. Bkz. Lıas, **Büyük Kazak Göçü**, s. 35.

¹³⁷ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 88; 24.10.2017 'de Mansur Teyci ile yaptığımız röportajda Tunğışbay kafilesiyle gelen Kazaklar arasında sorunlar baş gösterinde 30 aile Gasköl'de bulunan Hüseyin Teyci'ye sığınmışlardır. Bu 30 aileden 12'si Hüseyin Teyci ile beraber Türkiye'ye göç etmiştir.

¹³⁸ Tursınhan Zâkenuli, Elishan Batur'un Çinhay'a Göçü, **Kazak Eli Dergisi**, Sayı 8, 2018, s. 39.

sanmıştır. Panik içinde kalan Çinli askerler Elishan Batura teslim olurlar. Kanlı çarpışmalardan dolayı kafilde yer alan kadın, çocuk ve yaşlılar perişan olmuşlardı. Bu yüzden Elishan Batur, kafileye Dönbastav denilen yerde dinlendirir.¹³⁹

Üçüncü Kafile: Zayıf Teyci, Elishan Batur'un Kansu'da iyi karşılandığı haberini aldıktan sonra harekete geçer. Zaten Sheng Shih-tsai, Barköl'de baskısını iyiden iyiye arttırmıştı. 1936 yılında 312 aile 1.565 kişi göçe karar verdikten sonra Ağustos 1936'da göç hareket eder. Kafile Eylül 1936'da Kansu'ya ulaşır ve Elishan Batur'la Tula Kaşkarbel denilen yerde buluşur.¹⁴⁰

Dördüncü Kafile: Hocam Bergen önderliğinde 1937 yılında 500 aile göç etmiştir. Bu kafileyi diğer kafilerden farklı olarak başarısız bir göç hadisesi yaşamışlardır. 1938 yılının Eylül ayında Sheng Shih-tsai'nin baskıların hemen ardından Baytik faciası vuku bulmuştur.¹⁴¹ Altay ve Barköl arasında yer alan Baytik'e Sheng Shih-tsai birlikleri saldırı düzenleyerek genç-yaşlı, kadın-çocuk ayırt etmeyerek kanlı bir katliama girişmiştir. İnsanlar bu katliama karşı mücadele ederken aynı zamanda canlarını kurtarmak için Kaptık Dağı civarına kaçmak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu katliam sonrası Hocam Bergen idam edilmiş ve kafiledekiler geri dönmek zorunda kalmıştır. Geriye dönenlerden bir kısmı kamyonlara bindirilerek Urumçi'ye götürülerek hapishanelerde çeşitli işkenceler sonucu katledilmiştir.¹⁴²

Yaşanan Baytik faciası Kazaklar arasında derin izler bırakmıştır. Göç gibi zorlu yolu seçen Kazaklar bu hadisenin akabinde 1938 yılında Nur Ali Bey'in evinde Kazak ileri gelenleri ve aksakalları toplantı tertip ederler.¹⁴³ Bu toplantıya: "Ayanbet, Hüseyin Teyci, Sultan Şerif Teyci, İrkitbay Zengi, Mukadıl, Tokay Şanya, İsmail Ökürday, İlyas Dorga, Zeynullah Teyci, Selahaddin, Çakbakbay, Koycu Batur, Dele Zengi, Irgaybay, Ömer Ökürday, Sabırbay, Bek Sultan Begey, Alkan, Şanya, Hakkaşe Hacı, İstanbul Zengi, Kabibay Tobacan, Yusuf Akın Teyci, Kayısbay

¹³⁹ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 105; Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 25-26; Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 274-276.

¹⁴⁰ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 107; Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 29'da 1936 yılında Zayıf Teyci'nin kafilesindeki kişi sayısı 5000 olarak açıklanmıştır.

¹⁴¹ Oraltay, **Kazak Türkleri**, s. 66.

¹⁴² Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 107-108; Altay, **Anayurttan Anadolu'ya**, s.

¹⁴³ 31.07.2017 tarihinde Mansur Teyci ile yapmış olduğumuz röportaj'da bahse konu olan toplantının Emir Galig adındaki aksakallının evinde gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Pehlivan, Ebulhayr Zalin, Rakadil Tanjan, Abulmacin Molla, Kabi, Akman, Ziyadan Zalin, Koşuvıt ve Abiyday'dır.¹⁴⁴ Kazak ileri gelenleri Sheng Shih-tsai'nın ani bir baskın yapmasından çekindikleri için toplantı tertip edilmeden önce güvenlik amacıyla etrafa silahlı adamlar yerleştirmişlerdir. Toplantının ikinci günü Barköl ilçe kaymakamının atlarına bakan Avganbay isimindeki Kazak birisi çıka gelir. Kendisinin Sheng Shih-tsai adına toplantıya katıldığını ve Sheng Shih-tsai'nın amacının toplantıya katılanları tespit ederek kendisine bildirip tutuklanmalarını sağlamak olduğunu söyledi.¹⁴⁵ Avganbay söz alarak; “şunu ifade etmek isterim ki sizlerin çok iyiliklerini gördüm, sizlere gelerek bütün durumu anlatmayı uygun gördüm. Urümçi'de emir gelmiş, Kazak toplumunun bazı kişileri yakalanıp Urümçi'ye getirilsin”. Toplantıdaki herkes bu duruma şaşırarak beraber şüphede duymaktadır. Çünkü eli kanlı Sheng Shih-tsai her türlü kumpası yapabiliyordu. Durumu değerlendiren aksakal ve ileri gelenler, bütün köylerdeki, dağ yamaçlarındaki Kazaklara haber verelim. Bisan Dağının yanında Şoşan kumu denilen mevkide toparlanalım. Herkes yirmi gün içerisinde hazırlıklarını yaptıktan sonra bu mevkide toparlanılır ve Kansu'ya göç başlar.¹⁴⁶

Beşinci Kafile: Nur Ali önderliğinde 1188 kişiden oluşan bu kafile 1 Aralık 1938 yılında harekete geçer. Güzergâhları İnez Dağı civarından başlamıştır.¹⁴⁷ Kafile göçe başladıktan iki gün sonra Çin uçakları kafile üzerine bombardıman yapmaya başlamıştır. Bombardıman günlerce devam etmiştir. Bombardımanda daha fazla can kaybı yaşanmaması için kafile dağınık halde gündüzleri bulabildikleri kuytu yerlerde saklanarak beklerken, geceleri karanlıktan istifa ederek yola devam ediyorlardı. Hayvanların büyük bir kısmı telef olduğu için kafilede açlık sıkıntısı ortaya çıkmaya başladı. Göç yolundaki meşakkatten sonra 23 Aralık 1938 yılında Uyırkın İrkaya mevkiinde Elishan Batur ve Zayıf Teyci kafilesiyle buluşmuşlardır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 37. Hızırбек Gayretullah toplantı tarihini 20 Kasım 1937 yılı olarak vermektedir.

¹⁴⁵ Kazıbek İslambek, **Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay**, 1. Basım, İstanbul: Kalender Yayınları, 2017, s. 28-29. Halife Altay ve ailesi Nurali Beyin önderliğinde gerçekleşen beşinci kafilenin içerisinde yer almaktadır.

¹⁴⁶ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁴⁷ Halife Altay, kafiledeki kişi sayısını 5000 kişi olarak bildirmiştir. Bkz. İslambek, **Anadolu'dan Anayurda...**, s. 29.

¹⁴⁸ Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 40.

Altıncı Kafile: Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif artık Barköl mıntıkasında daha fazla kalınamayacağıının farkındaydı. Bu göç grubunu diğerlerinden ayıran noktası en kalabalık göç tayfasının bunlar olmasıdır. Barköl mıntıkasında yaşayan Kazaklar burayı geçici yurt edinmedikleri için buralara alışmışlar ve rahat bir düzen kurmuşlardı. Hüseyin Teyci ve Sultan Şerifin önderlik ettiği bu göçe Hamza, Sabırbay Zahin, Abilhayır Zalin, Ömer Ükirday, Begi Zalin, İsmail Zalin, Sıdık Şanya, Külülbay Şanya, Dele Zengi, İstanbul Zengi, Macan Şanya Kabilay, Böscanbay, Magzum Tusup akın, Kayısbay Balvan, Koşuvıt, Rüstemoğlu İlyaz, Medetbeyoğlu, Selahaddin Süleymanoğlu ve Karıştay Molla katılmıştır.¹⁴⁹

Barköl'de rahat bir yaşam geçiren Hüseyin Teyciler, kışın en sert geçtiği aralık ayında aniden göç etmeyi planlamıyorlardı. Kazaklar, hayvanlarını kesmiş, kışlık hazırlıklarını tamamlamış, çadırlarında yaşamaktaydılar. Bunun yanında göç için gerekli atlara sahip olmayan Kazaklarda mevcuttu. Nihayet hazırlıklar tamamlandıktan sonra 5 Aralık 1938 yılında büyük göç kafilesi Casankızıl ve Agar mevkiinde Bisan Dağının kuzey yamaçlarından başlayarak yola koyuldu. Barköl kaymakamı Hüseyin Teyci'nin göçe çıktığı haberini Urümçi'ye bildir. Göç kafilesi Lomtoray Cıngıllı orman dağ eteğine ulaşır. Göç o kadar kalabalıktı ki göçün en başındaki grupla en arkadaki grup arasında en az bir günlük mesafe bulunmaktaydı. Hayvan sayılarının da fazla olması sebebiyle kafilenin gizlenmesi de bir o kadar meşakkatli olmaktaydı.

Göç kafilesi uçaklardan atılan bombalardan gizlenmek için kayalıklar arasında, Cıngıl denilen küçük ağaçların arasında zor bela saklanmaya çalışıyor, geceleri de yola devam ediyordu. Uçaklardan atılan bombalardan bir kısmı kumlara isabet ediyor ve patlamıyordu. Bir gün Kazak yiğitleri düşman uçaklarından birini düşürmeye muvaffak oldu.¹⁵⁰ Namlularını uçakların kanatlarına nişan alıyorlardı. Kazak savunma birlikleri, Çinli askerlerin yollarına pusu atmaya başlamıştı. Gerilla taktiğini iyi bilen Kazak keskin nişancıları iki gün boyunca düşmanı imha ederek kafilenin sağ salim yoluna devam etmesini sağlıyordu. Uçaklar, hayvan sürülerinin üzerinde

¹⁴⁹ Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 297'de göçe katılan aile sayısını 2500 olarak vermiştir. Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj'da kendisi göçe katılan aile sayısının 2700 olduğunu ifade etmiştir.

¹⁵⁰ Uçak düşürme hadisesi ile ilgili olarak Hızırбек Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 39'da bu bilgiyi olaya tanık olan Orazbay'ın aktardığını bildirmiştir. Bu kaynağın dışında uçak düşürme hadisesi ile ilgili herhangi bir kaynakta söz edilmemektedir.

manevralar yapıyor, ürken 3.500 kadar at dağılarak geriye Barköl'e doğru kaçıyorlardı. Çinliler tanklarla kabile üzerine atışlar yapıyordu. Tank atışlarından kurtulmak için kabiledekiler dağlara yöneliyordu.¹⁵¹ Yaşanan uçak saldırıları sonucunda 6.000 at, 90.000 koyun ve 4.000 sığır geride kalmıştır.¹⁵²

Kabile Barköl'den yola çıktıktan on gün sonra İnez Dağı bölgesine ulaşmışlardır. Bu bölgede Moğol askerlerinin olmaması rahat bir şekilde yola devam etmeyi kolaylaştırmıştır. Hüseyin Teyciler, Kansu istikametine doğru yöneldikten sonra Çinlilerin süvari ve tank birlikleri ile pusu kurdukları haberini aldılar. Kansu sınırına giren Hüseyin Teyci'ni kafilesi biraz olsun nefes almıştı. Hüseyin Teyci, arkadan gelebilecek saldırılara karşı sınırın öteki ucuna nöbetçiler görevlendirdi. Bundan sonraki durumlar hakkında göç başkanları toplanarak şu kararları aldılar;

- a. Her grup kendi bünyesindeki ailesiyle birlikte olup, iyi otlak bulunan yerlere yerleşip orada bulunan yerlilere zarar verecek hareketlerden kaçınılacaktır.
- b. Her ne kadar gruplar ayrı olsalar bile sürekli birbirleriyle irtibatlı durumda olacaklardır.
- c. Yerli ahalini gözü kulağı sürekli bizde olacaktır. İkamet edilecek yerler titizlikle seçilmelidir.
- d. Yerli ahalinin ekim yaptıkları alanlara hayvanlarımızı sokmayalım, yoksa şikâyetlere maruz kalırız.¹⁵³

Hüseyin Teyciler, gece karanlığından istifa ederek Kansu'ya ulaşırlar ve kabiledekilerin bir kısmı Obagu, Tula, Sür ve Karaşakerbel civarına yerleşmiştir.¹⁵⁴ 1939 yılında Hüseyin Teyci'nin önderliğindeki gruptan Tunguşbay ve Ayenbet öncülüğündeki bir grup Dolanşan civarına göç etmiştir. Bir keresinde Kansu'nun idari görevlileri Hüseyin Teyci'nin ellerini ve ayaklarını bağlayarak işkence

¹⁵¹ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁵² Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 299.

¹⁵³ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁵⁴ Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 299; Ömer Kul, Tekin Tuncer, XX. Asırda Doğu Türkistan'da Göçler, **Türk Dünyasında Sürgün ve Göç**, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2015, s. 203; Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj'da babasının 1938 sonbaharına doğru Kansu'ya giriş yaptıklarını ve 2700 ailenin bir noktada ikamet etmelerinin zorluğundan dolayı Kazakların bir kısmının dağ yamaçlarına, nehir kenarlarına dağıldığını ifade etmiştir. Hüseyin Teyci, göç grubunun arkasında kalarak yorgunluktan bitik halde olan hayvanlarının dinlemesi için Kansu'da yer alan Sürü Nehrin'de kalır.

etmişlerdir. Ardından Hüseyin Teyci'ye ait atları, develeri ve silahlara el koymuşlardır. Bunun dışında Moğollar ve Tibetliler bu kafiledakilere fırsat bulduka saldırıyor, masum insanları öldürüyor ve tek geçim kaynakları olan atları çalıyorlardı. Hüseyin Teyci, Üngürlük Dağına çekildikten sonra Eşekbabatı mevkiine ulaştı.¹⁵⁵

İlk göç eden 1934 yılında 225 aile 1.170 kişi ile Aduvbay kafilesidir. Bu göçün içerisinde 112 aile ve 605 kişi ile Tunguşbay ve kafilesi de vardır. Barköl'den Kansu'ya yapılan göçlere Atçıbay 42 aile 210 kişi, Kasım Batur 80 aile 400 kişi, İsmagul 50 aile 250 kişi, Kasım 70 aile 350 kişi, Sabırbay 450 aile 1.805 kişi, Ayanbet 130 aile 500 kişi, Selahattin 170 aile 700 kişi, Ebulhayr 200 aile 915 kişi, Meyirhan 140 aile 625 kişi, Cenabil 180 aile 1.500 kişi, Macan 110 aile 600 kişi, Ziyahan 180 aile 850 kişi, Mukadıl ve Sıban ile 330 aile 1.480 kişi ile katılmıştır. Bu ailelere Aduvbay kafilesindeki 113 aile 565 kişi, Tunguşbay kafilesindeki 112 aile 605 kişi, Elishan kafilesindeki 178 aile 890 kişi, Zayıf Teyci kafilesindeki 232 aile 1.165 kişi, Hüseyin Teyci kafilesindeki 409 aile 2.048 kişi, Nurali Bey kafilesindeki 178 aile 750 kişi, Sultan Şerif kafilesindeki 500 aile 2.000'de eklendiğinde toplam sayı 3.854 aile ve 18.200 kişiden oluşmaktadır.¹⁵⁶

Göç kafilesinde yer alan Aduvbay, Atçıbay, İsmagul, Nur Ali Bey, Sabırbay, Ayanbet, Ebulhayr, Meyirhan, Ziyahan, Cenabil, Macan, Mukadıl ve Sıban ilerleyen dönemlerde Kansu'dan Barköl'e geri dönüş yapmıştır. Selahattin ise Köktogay'a yerleşmiştir. Elishan Batur, Zayıf Teyci ve Kasım grubu ile gelenler Hindistan'a hicret ederken¹⁵⁷ Hüseyin Teyci ve Tunguşbay ile gelen kafileler Gasköl'e yerleşmiştir. Kansu'da altı sene ikamet eden Sultan Şerif Teyci'de sonradan Gasköl'e Hüseyin Teyci'ni yanına gitmiştir.¹⁵⁸

Onca çekilen sıkıntıların ardından büyük göç Kansu'ya ulaşmayı başarmıştı. Geride evlerini, mallarını ve hatıralarını bırakan Kazaklar yorgun düşmüşlerdi. Göç yolunda karşılaştıkları saldırılar nedeniyle yanlarına aldıkları hayvanların büyük bir çoğunluğunu kaybeden Kazaklar, çok çetin günler geçirmişlerdir. Kansu'nun

¹⁵⁵ Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 416-418.

¹⁵⁶ **Barköl Tarihi Materyali**, s. 82.

¹⁵⁷ Hindistan'a zorlu şartlar altında ulaşan Elishan Batur 1944 yılında hastalanarak vefat eder. Bkz. Kuddüs Çolpan, Alp Oğlu Elishan Batur, **Kazak Eli Dergisi**, Sayı 2, 2016, s. 75.

¹⁵⁸ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 114.

idaresinde Döngel asıllı Ma Pu Fank vardı. Zaten göçe karar veren Kazak liderlerinin Kansu'yu tercih etmelerini sebebi Ma Pu Fank'ın Müslüman olmasıydı. En azından din kardeşliğinden dolayı kendilerine Kansu'da rahat hayat imkânı verileceğini düşünmüşlerdi. Fakat ilerleyen zamanlar içerisinde bu düşüncelerinin hayal kırıklığıyla sonuçlanacaklarını kendileri bizzat yaşacaklardı. Kendi öz yurtlarından ayrılmamanın acısını bir nebze olsa Müslüman kardeşlerimiz dedikleri bu insanların yurtlarından unutmaya çalışacaklardı. Ma Pu Fank ilk başlarda gelen Kazaklara kucak açmış gereken yardımları sağlamıştır. Fakat Ma Pu Fank'da Milliyetçi Çin tarafından göç eden Kazaklar sebebiyle sıkıştırılmaktaydı.¹⁵⁹

Kazakların Kansu'ya gelişlerinden kısa bir süre sonra İsa Yusuf Alptekin ve Elishan Batur Qinghai'de görüşmüşlerdir. Ma Pu Fang iki lideri ağırlamış ve Kazaklara gereken her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁰ Görüşmede Ma Pu Fank'tan Kazaklar adına talepler olmuştur;

- a. Türkçe eğitim veren bir okulun açılması ve okulun eğitim işlerinin Kazaklı eğitimciler tarafından verilmesi.
- b. Afganistan, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde Türk okullarının açılmasına yardımcı olunması.
- c. Kendi okullarına da ek Türkçe dersinin konulması.
- d. Çin'in Doğu Türkistan'a çıkmasına mani olunması.
- e. Mültecilerle ortak bir ordunun kurulması.
- f. Mültecilere silah yardımıyla bulunulması.
- g. Doğu Türkistan'daki Döngenlerle, Kansu'daki Döngenler arasındaki dialogun kurulmasına ve buna mültecilerin destek olmalarına.¹⁶¹

Ma Pu Fank'a ziyaret gerçekleştirenlerden birisi de Zayıp Teyci olmuştur. 1938 yılında gerçekleşen ziyarette Ma Pu Fank'a 40 at takdim etmiştir.¹⁶² Kazak ileri

¹⁵⁹ İsa Yusuf Alptekin, 1934 yılında Kansu istikametine doğru başlayan Kazak göçü ile ilgili olarak Doğu Türkistan'a Rusların asker göndermesi nedeniyle olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ömer Kul, **Esir Doğu Türkistan İçin-1, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları**, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010, s. 323.

¹⁶⁰ Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 32.

¹⁶¹ Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 46.

gelenlerini bu ziyaretleri Ma Pu Fank'ın onlar hakkındaki düşünce ve planlarını şekillendirmekte idi. Kazaklar yerleşim yeri olarak Kansu'nun dış mahallerine yerleştirilmiştir. Kazaklar, Kansu'ya geldikten sonra fakirlik ve geçim sıkıntısı derdine düşmüşlerdir. Karınlarını doyurmak için yabani at avlarına çıkan Kazaklar, bu atların derilerini satarak geçimlerini sağlamaya çalışmaktaydı. Onları bu davranışı zamanla yörenin yerli halkı tarafında hoşnutsuzlukla karşılandı. Yerli ahalden bazı kimseler Kazaklara baskı yapmaya, mallarına saldırmaya çalışmıştır. Bu tarz durumlar artık Kazakları sancılı bir sürece sürüklemeye başlamıştır. Kansu'nun askeri yetkilisi Ma Lu Jang, Nanking Hükümetinin direktifleri doğrultusunda Kazaklara karşı baskı, işkence ve haksızlıklar uygulamaya başlamıştır. Yaşananlar Ma Pu Fank'a bildirilmesine rağmen yaşatılan haksızlıklar son bulmamıştır. Esasında Ma Pu Fank'ı, Chang Jai-shek sıkıştırmakta idi. Kazakların Barköl'e bir an önce gönderilmelerini istemekteydi. Bir süre sonra Ma Lu Jang, Kazakların atlarını ve silahlarını çeşitli bahaneler ileri sürerek el koydu. Elishan Batur, Koyıcı Batır ve İdris Molla, Ma Lu Jang tarafından tutuklandılar. Bunun üzerine Elishan Baturları kurtarmak için Kazaklar ani bil baskın gerçekleştirerek Elishan Batur'u kurtardılar. Yaşanan çatışma sonunda zalim Ma Lu Jang öldürüldü.¹⁶³ Bu hadisenin ardından Elishan Batur ve Zayıf Teyci, Kansu'da artık yaşamının mümkün olmadığına kanaat getirerek Hindistan'a göç etmeye karar verdiler.¹⁶⁴

6 yıl Kansu'da ikamet eden Sultan Şerif, Ma Pu Fank'la iyi geçinmek amacıyla oğlunu Çin okuluna gönderir. Elinde bulunan silahları askerlere teslim eder. Ancak teslim ettiği silahlar işe yaramayan bozuk silahlardır. Sağlam olanları gizlemiştir. Sultan Şerif'in bu davranışları Ma Pu Fank'ın hoşuna gitmiştir. Aslın Sultan Şerif'in bu şekilde davranmasının bir sebebi vardı. Göç esnasında birçok genç kız ve erkek Kazaklar, Kansu'da yerli ahali eline esir olarak düşmüşlerdi. Bunları bir şekilde kurtararak Barköl'e dönmeyi hedefliyordu. Bu sıralarda Sultan Şerif, Kökgöl denilen mevkide 250 kişiyle kalıyordu.¹⁶⁵ Sultan Şerif daha sonradan Gasköl'de yaşamını

¹⁶² Selvi, Teyci, Kara, **Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya...**, s. 32.

¹⁶³ Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 306-309.

¹⁶⁴ Mansur Teyci, Elishan Baturların göç etmesine sebep olarak Kazaklar içerisinde rahat durmayanların yerli halkın hayvanlarını talan etmelerinin sebep olduğunu ve bu durumdan sonra Ma Pu Fank ile aralarının açılmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Elishan Batur ve Zayıf Teyci'nin Kansu'dan Hindistan'a olan göç mücadelesi çalışmamızın mahiyetini kapsamadığından burada noktalanmıştır.

¹⁶⁵ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

sürdüren Hüseyin Teyci'nin yanına gidecek ve Hüseyin Teyci'ye büyük yararları dokunacaktır.

3.2 Hüseyin Teyci'nin Yurt Arayışı ve Gasköl'deki Yaşamı

Döngel yöneticileri ile yerli ahalinin Kazaklara kötü muamelesi sonucunda Kansu'ya gelenler pişman olmuşlardır. Kafile liderleri Kansu'daki zor hayat şartlarından kurtulmak için Hindistan'a gitmeyi ya da hiç olmazsa bir şekilde Barköl'e geri dönmeyi planlamaktaydı. Hüseyin Teyci, ne Hindistan nede Barköl'e dönmeyi düşünmüyordu. Kendisi bir maceraya atılıp mahiyetindeki Kazakların bilinmeyen bir yola sürüklemek istememekteydi. Göç kafileleri içerisinde en arkada duran Hüseyin Teyci, Kansu'da yaşananlardan haberdardır. Hüseyin Teyci, en güvendiği yakın dostu Elishan Batur, Hamza İnan ve diğer arkadaşlarından ayrı kaldıktan sonra yeni yerleşim yeri aramaya başladı. Hüseyin Teyci, Haldun yöresi Sürü Nehri vadisinde bulunurken buranın yerli halkı Moğollardan bölge hakkında bilgiler alır. Şinkay bölgesinin batısında Kansu'nun güneyinde "Gasköl" denen yeri çok et ederler, buranın en az 1000 aileye yetecek büyüklükte olduklarını söylerler. Moğollar beş yıl önce burayı terk etmişler ve şuan orası boş vaziyetteymiş.¹⁶⁶

Bereketli otlak ve av hayvanları hakkında kesin bilgi aldır. Hüseyin Teyci, "Düşmanın gönlünde olsan da, gözü önünde olma" ibaresine uygun olarak, kafilesindekilerle birlikte Gasköl'e hareket eder. Hüseyin Teyci 1939 yılının Aralık ayında Gasköl'e gelir. Çalılık denen yerde kışı geçirir. Burada at deve boyunu geçen kamışlar vardı. Hayvanlar ağıl gereksinimi duymadan dışarıda yatıp yayılmaları göç edenlerin en büyük avantajı olmuştur. Oturdıkları çadırların yanlarında dağ keçisi, yaban atı ve ceylan avları büyük ganimet olmuştu. Burada hayatlarında hiç görmedikleri güzel kışı geçirdikten sonra Kazaklar, baharın gelmesiyle keşif kolları oluşturdular. Gasköl yöresindeki dağ, bayır, yayla ve ovaları iyice keşfettiler.

Gasköl hakkında elde ettikleri bütün bilgileri Hüseyin Teyci'ye rapor ederler. Bu bilgiler ışığında Hüseyin Teyci, buranın iyi yurt olacağına kanaat getirir. Hüseyin Teyci kendisiyle beraber gelen 150 aileyi toplayıp bu yeni yer hakkında bilgi vererek şu konuşmayı yapar; "*Değerli kardeşlerim bildiğiniz gibi Kansu bölgesine bin bir*

¹⁶⁶ Mansur Teyci, babasına Gasköl'e gitmesi fikrini Moğol asıllı Aka Töre'nin verdiğini söylemektedir.

türlü zahmetle 3.000 civarı alile ile geldik ise de ortaya çıkan olumsuz haller parçalanmamıza sebep oldu. Elishan lar, Hindistan'a gittiler, Sultan Şerif Şapşa Gököl'de kaldı. Dağınık halde olanlar ise Barköl'e geri döndüler. Bizler siyasi kargaşadan uzak kalacağız. Allah nasip ederse yurt edinip buraya yerleşmeyi uygun görmekteyim, yer değiştirmemiz hayırlara vesile olur".¹⁶⁷ Bu konuşmanın ardından 1940 yılının ilkbaharından itibaren Gasköl'e yerleşmeye başladılar.

Hüseyin Teyci'nin Gasköl'ü tercih etmesindeki etkenler şunlardır:

- a. Gasköl'ün yazın serin, kışın ılık bir iklime sahip olması nedeniyle hayvan sürüleri açık havada her mevsim yayılabiliyordu.
- b. Gasköl'ün doğusunda Şinhay, kuzeydoğusunda Gansu, kuzeybatısında Gobi ve Lop-Nor, güneyinde Tibet yer almaktadır. Herhangi bir ihtiyaç durumunda dört yönden faydalanılabiliirdi.
- c. Gasköl, Urimçi ve Barkölden 1500 km uzaklıkta bir mesafede yer almaktadır. Böylece zalim Sheng Shih-tsai'in katliamlarından uzak kalınacaktı.

Hüseyin Teyciyle beraber Gasköl'e gelen fakir halk kısa zaman içerisinde zenginleşmeye başladı. Atları, develeri çoğalan halkın bu hale gelmesinde muhakkak ki liderleri Hüseyin Teyci'nin ileri görüşlülüğü en önemli etken olmuştur. Halife Altay, Hüseyin Teyci hakkında şu ifadeleri kullanır; "Hüseyin Alkenbayoğlu, çok metin ve cesur bir mücahitti. Az ve öz konuşur, yeri gelince sert davranmasını da bilirdi. Türkistan'da 1931 yıllarındaki Hoca Niyaz Hacı'nın başlattığı milli mücadelede Conci civarında Elishan Batur'la beraber savaşa iştirak ederek metanet ve cesaretini göstermiştir".¹⁶⁸ Gasköl'w gelişlerinin ikinci yılında Şinkay ve Kansu bölgelerindeki aileler yavaş yavaş Gasköl'e gelmeye başladılar. Buradaki yaşam şartları halkın umutlarını arttırdı.

Gasköl'ün kuzeybatısında Şaşan Çarkılık denen yerde fakir Uygurlar yaşamaktaydı. Onlar Gasköl'de Hüseyin Teyci ve halkının durumunu öğrendikten sonra Gasköl'e gelerek yaşamaya başladılar. Kazaklara odun topluyorlar, hayvan sürülerine çobanlık

¹⁶⁷ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁶⁸ Halife Altay, *Anayurttan Anadolu'ya*, s. 420; Kul, Kırkıl, Doğu Türkistan Kazak Türkleri Liderlerinden Bir Portre: Hüseyin Teyci kAlkenbayoğlu (1900-20 Eylül 1963), s. 112'de Hüseyin Teyci'nin hiçbir zaman silahlı mücadele içinde olmadığını ifade etmiştir.

yapıyorlardı. Bu Uygurlar, bir iki sene içerisinde zenginleşerek 50-60 koyun sürüsü sahibi oldular. Bunlar memleketlerine tekrar döndükten sonra arkalarından başka Uygurlar gelmeye başladı. Böylelikle uzun yıllardır Doğu Türkistan'da zor hayat süren Kazaklar, Gasköl'de nefes almış, Çin'in baskısından ve Doğu Türkistan'da yaşanan kirli siyasetten uzak durmuştur.

3.2.1. Gasköl'e Gelen Heyet

1943 yılına doğru Doğu Türkistan'da yumuşama siyaseti izleme kararı alan Sheng Shih-tsai, ülkenin her tarafına haber gönderip herkesin yurtlarına dönmelerini bildirmiştir. Aynı yıl içinde Gasköl'de buluna Hüseyin Teyci'ye Şerif Han Töre öncülüğünde bir heyet gelir. Heyet yirmi günlük bir yolculuğun ardından Gasköl'e ulaşır. Uzun yıllar hizmetinde bulunduğu Şerif Han Töre'nin gelişi Hüseyin Teyci ve Gasköl'deki Kazakları sevindirir. Gasköl'e gelen heyettekiler şaşkınlık içerisinde kalırlar. Onlar Kazakların aç, fakir zor şartlar altında yaşadıklarını düşünüyorlardı. Bundan dolayı da Kazakları tekrardan Barköl'e geri döndüreceklerini umuyorlardı. Gördükleri manzara en fakir Kazak'ın ocağında 60-80 koyun olduğuydu.

Çil yavrusu gibi dağılan soydaşlarının iltifatlarıyla karşılaşan Şerif Han Töre, dönüşü esnasında Hüseyin Teyci'nin evinde toplantı yaparak açıklamada bulundu: *“Ben size artık geçmişteki zor günlerin sona erdiğini ve önceleri yaşadığınız yerlere dönerek akrabalarınızla birleşmenizi isterim. Memleket yönetiminde çok değişmeler oldu. Bunu anlatmak için ve sizlerin durumlarını görmeye geldim. Burada sizleri iyi durumda göreceğimi zannetmemiştim, durumlarınızın iyi oluşu şahsımı ve heyettekileri memnun etti. Durumlarınızın ne kadar iyi olursa olsun sonuçta burası dış memlekettir, bizlerden uzakta yaşamamalısınız”*.¹⁶⁹

Gasköl'de bulunan Kazaklar adına onların lideri Hüseyin Teyci, Şerif Han Töre ve heyettekilere fikirlerini sunar: *“Değerli Töre, sizlerin buralara kadar gelip halkınızın halini sormanız bizlere büyük bir manevi güç oldu. Bizleri de soracak devlet büyüklerinin olması memnun vericidir. Biz buralara yaşamımızı sürdürmek için bin bir zahmetlerden sonra sele kapılan ağaç dalına tutunur gibi Gasköl'e gelip bu gördüğünüz günlere kavuştuk. Sizde gördüğünüz gibi buradaki Kazakların durumu eskiye nazaran daha iyi. Bizleri yanlış anlamayın, buraya geldiğimizde binecek at,*

¹⁶⁹ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

*yük yükleyecek develerden acizdik. Bize müsaade edin birkaç sene daha burada kalalım, daha da zenginleşelim. Döndüğümüzde sürülerce koyun, at ve develerimiz olsun ki memleketimizdekilere muhtaç olmayalım”.*¹⁷⁰

Şerih Han Töre: *“Hüseyin Teyci, senin toplum hizmetindeki hizmetlerini önceden gayet iyi bildiğimden, burada da topluma iyi bir hizmette baş göz olup ıssız yerde bu hale getirmen büyük başarıdır. Durumunuzu Urümçi’ye bildireceğim. Şerif Han Töre’nin Gasköl’deki soydaşlarını ziyaretinin duyulmasının ardından Gasköl’e yeni aileler gelmeye başladı ve Gasköl’de 300 aile ikamet eder duruma geldi.*

İlk heyetin gelişinden iki yıl sonra 1945 yılında Gasköl’e Delilhan Kökiy, Kabdul ve Türkistan adında kişiler ziyarete gelirler. Türkistan adındaki kişi Hüseyin Teyci’nin babası Alkenbay’ın kayınçosu oluyordu. Hüseyin Teyci gelen heyet için çadır kurdurur. Bu heyet bir ay boyunca Gasköl’de Hüseyin Teyci’nin misafiri olurlar. Gasköl halkı ile beraber sürekle avına çıkarlar. Heyet Gasköl’den ayrılmadan önce zaman Hüseyin Teyci’ye ne zaman döneceklerini sorarlar.

Hüseyin Teyci onlara: *“Bizleri ziyarete gelen eğerli misafirlerimiz sizleri burada ağırlamaktan onur duymaktayız. Buraya ikinci heyetin gelmiş olması devlet kademesinde önemsendiğimizi göstermektedir. Buradaki soydaşlarınızın ne duruma geldiklerini kendi gözlerinizle görerek kanaat sahibi oldunuz. Durumuzun iyi düzeye ulaştı, bizler iyi olunca komşu yörelerden Uygur yurttaşlarda gelip geçimlerini temin ettiler, sizler buna şahit oldunuz. Sizden bize biraz daha Gasköl’de kalmamız için devlet yetkililerini bilgilendirmenizi istemekteyim. Vatanımızı inkâr etmiyoruz ama siyasi durum belli olsun. Altaylara döndüğümüz zaman sürülerle varmak, varlıklı kişiler olarak dönme arzumuzdur”.*¹⁷¹

¹⁷⁰ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁷¹ Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 202’de Hüseyin Teyci’nin Gasköl’de sahip olduğu hayvan sayıları ile ilgili olarak 1950 yılı itibarıyla 80.000 koyunu, 1.500 yıllık sığırı, 3.000 deve sürüsü olduğunu ifade etmektedir. Hüseyin Teyci’nin bu denli servete sahip olması ileri dönemlerde Gasköl’e gelecek Kazak liderlerinin Hüseyin Teyci ile sorun yaşamalarının temel sebeplerinden biri olacaktır. Verilen rakamlar dikkate alındığında Gasköl’ün gerçekten bereketli bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin Teyci’nin Barköl’e dönmek istememesinin en büyük nedenlerinden biride buranın tabii zenginlikleri ile elde ettikleri varlıklarını kaybetmek istememesidir. Hüseyin Teyci, ileri görüşlü bir karaktere sahiptir. Çağdaşı olan liderler Doğu Türkistan’da maceralara girişirken, halkın çektiği sıkıntılar dayanılmaz boyutlara ulaşmış vaziyette idi. Hüseyin Teyci, Gasköl’de kendisini ve liderliğini yaptığı halkını düşünerek tehlikeli maceralara girişmemiştir.

Bu sözlerden sonra Delilhan, “İfade ettiğiniz gibi Gasköl’deki soydaşlarımızın genel durumunu iyice bildik. İstek ve taleplerinizi Urumçi’deki ilgili makamlara arz edeceğim, gerekli bilgileri de size göndereceğim. Bizler, sizin bu yaşam durumunuzdan memnun olarak ayrılıyoruz. Gasköl’deki bütün soydaşlarımıza selam söyleyiniz” diye ayrıldılar. Gasköl bölgesinin huzur dolu bir mekân oluşunu haber alan Aksay, Kanalbal’dan Gasköl’e gelenler olmasıyla aile sayısı 500’e çıktı. Gasköl’de refah seviyesinin yükselmesiyle uzak civarlarda olan Kotan, Çerşen ve Duhan pazarlarına yıla iki kez ekonomik seferler düzenlenmeye başlamıştır. Koyun, deve yünleri, yak öküz derileri vb. ürünleri bu pazarlara götürerek gerekli alışveriş yapmaktaydılar. 1947 yılında Elishan Batur grubunda yer alan Kasen Batur, Kara Molla ve Ahmet Eker liderliğinde 30 aile sekiz aradan sorma Hindistan’dan dönerek Gasköl’e Hüseyin Teyci’nin yanına sığınmışlardır. Bu hadise Gasköl’deki soydaşlarını sevince boğmuştur. Gasköl halkı gelen soydaşlarına desteklerini verip yardımda bulunmuşlardır. Hüseyin Teyci, kendine ait koyun sürülerinden bir kısmını gelen soydaşlarına hediye etmiş, çadırlar kurdurarak eşyalarını Gasköl halkının yardımıyla tamamlamıştır. Kasen Batur, Gasköl’ün aksakalı seçilmiş, Kora Molla’da imam seçilerek Gasköl halkına hizmet etmeye başlamışlardır. Ahmet Eker, Tursabbay, Kasımbay, Abzelhan, Mağfer, Toktavbay, Mollacan, Abaykan ve Seyitbattal gibi kişiler Hüseyin Teyci’nin yanında yer alarak hizmetlerini hakkıyla yerine getirdiler.¹⁷²

3.2.2. Hüseyin Teyci’ye Urumçi Yönetimi Tarafından Verilen Görev

Hüseyin Teyci’nin Gasköl’deki durumu hakkında Doğu Türkistan’daki liderler haberdar olmaya başlamışlardı. Artık herkesin başı sıkıştığına sığınacağı bir yer vardı. 1946 yılında Hüseyin Teyci, Urumçi’ye davet edilir. Urumçi’de Hüseyin Teyci’ye Türksitan, Kansu, Şinkay ve Tibet olmak üzere dört ülkenin sınır muhafızlığı görevi verilir. Karaşehir, Küytün, Kumul, Concu, Lancu’yu kapsayan resmi seyahatlerini tamamlayıp 6 ay sonra Gasköl’e döndü. Urumçi’den Cin-Coyan başkanlığında ulaşım işleri bölümünden bir grup Hüseyin Teyci’nin yanına geldi. Bu grubun görevi Gasköl’den Lasa istikametine doğru yol yapım çalışması idi. Zikredilen ülkeler arasındaki karayolunun yapılmasına nezaret etme görevi Hüseyin Teyci’ye verildi. Hüseyin Teyci’nin emrine telsizle birkaç Çinli uzman tahsis

¹⁷² Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

edildi.¹⁷³ Artık haberleşme imkânı kolaylaşmıştı. Böylelikle Hüseyin Teyci, Barköl, Urümçi, Kumul, Kansu ve pek çok yerle irtibat kurmaya başlamıştı. Doğu Türkistan'da yaşanan siyasi bunalımlardan her zaman haberi olmaktaydı. Böylece bir taraftan Gasköl'de halkıyla yaşamını sürdürürken, diğer taraftan Doğu Türkistan'daki gelişmelerden haberdar olmuştur. Yol yapım denetleme şantiyesi kurularak o günün şartlarına uygun şekilde yol yapım çalışması başladı.

3.3 Gasköl'de Bir Amerikalı

Milliyetçi Çin'in Kızıl Çin karşısında güçlenmesi nedeniyle Kasım 1949 yılında Urümçi'deki Amerikan Konsolosu Douglas Mackiernan, Osman Batur'a¹⁷⁴ iltica eder.¹⁷⁵ Osman Batur, Douglas Mackiernan'ı Gasköl'de bulunan Hüseyin Teyci'nin yanına göndermeye karar verir. Douglas Mackiernan'a Gasköl'e kadar eşlik etmesi için Zalabay Teyci¹⁷⁶, Ziratbay ve İsa Batur görevlendirildi. Kasım 1949 yılında Gasköl'e ulaşan Douglas Mackiernan ve Frank Baseis Hüseyin Teyci tarafından çok iyi karşılandı. Osman Batur'a haber gönderen Hüseyin Teyci, misafirini kabul ettiğini, her şeyin yolunda olduğunu, kendilerine destek verdiğini, Alibek Hâkim, Hamza Uçar ve Salis Emreoğlu'nun Lobnor gölünü geçip kendine katıldığını bildirmiştir.¹⁷⁷

Hüseyin Teyci, Douglas Mackiernan'a çadır kurdurarak üç ay kendi yanında himaye etti. Bu süre zarfında Douglas Mackiernan'a yaşanan hadiseleri anlatma fırsatı bulan Hüseyin Teyci zorluklar içerisinde Gasköl'e geldiğini, ilk zamanlar halkının perişan olduğunu anlattı. Mackiernan'ın Gasköl'e geldiği dönemde Alibek Hâkim'de Osman Baturdan ayrılmış, Gasköl'de Hüseyin Teyci'nin yanında bulunmaktaydı. Alibek Hâkim, konuşma fırsatı bulduğu Mackiernan'e, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf

¹⁷³ Altay, **Anayurttan Anadolu'ya**, s. 420. Mansur Teyci, Gasköl'de kendi çadırlarından birkaç yüz metre ilerisinde Çinlilere ait iki çadırın olduğunu, bazen babasının yanında giderek telsiz çadırında babasının konuşmalar yaptığını ifade etmiştir.

¹⁷⁴ 1889 yılında doğan Osman Batur, Kazakların Kerey boyundandır. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 470.

¹⁷⁵ Hızırбек Gayretullah, Kazakların Osman Baturu, **Osman Batur**, Botagöz Autkan (drl.), Nurgül Berikbolova (çev.), İstanbul: Kalender Yayınevi, 2017, s. 147.

¹⁷⁶ Zalabay Teyci'nin ablası Osman Batur'un abisiyle evlidir. Zalabay Teyci, Gasköl'e geldikten sonra Hüseyin Teyci'nin koruması altına girmiş ve Hüseyin Teyci'nin Türkiye'deki yaşamında hep yanında olmuştur.

¹⁷⁷ Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 151.

Alptekin'e verilmek üzere mektup vermiştir.¹⁷⁸ Bir diğer mektubu da Chang Kai-Shek'e yazılmış fakat ulaşım ulaşmadığı belli değildir. Üç aylık misafirliğin sonrasında Hüseyin Teyci, Douglas Mackiernan'ı Lasa'ya doğru uğurladı. Douglas Mackiernan Gasköl'den ayrılırken Hüseyin Teyciye *Siz değerli kişiye teşekkür ederiz. Üç ay misafiriniz olduk, alicenaplığınızı unutmam. Bir gün hür dünyaya çıkarsanız, size Amerika Birleşik Devletleri olarak gereken her yardımı yapacaktır*". Gasköl'den ayrılan Douglas Mackiernan Lasa yolunda öldürülmüştür.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Mektubun içeriği şu şekildedir: "*Xinjiang'daki Türk Milletinin âli rehberi Muhammet Emin ve İsa Bey başta olmak üzere bütün yurttaşlara selam. Cenaplarınız ve diğer yurttaşlarımızla, parlak Müslüman milletinin dostu Pakistan ülkesine sağ salım varmışsınızdır. Biz sizler hareket ettikten sonra onuncu ayda göç ederek üç ay sonra 300 aile ile birlikte Çemen dağında Hüseyin Teyci ile birleştik, Osman Batur ve Canım Hanlar da gelmek üzeredir. Onlar geldikten sonra, bir teşkilât kurarız. Sizlerden haber almak için Damollam'ı gönderdik. Diğer hususları ondan öğrenirsiniz. Bundan başka cenaplarınız bizleri hatırınızdan çıkarmadan, biz kardeşlerinizin hâleden haberdar olmanızı ve harici devletlerle anlaşarak bizim için olacak yardımlarınızı esirgemeyiniz. Hepimiz Türk evladınız. Bizleri kendinizden saymanızı, ülkenin komünist zulmünden kurtulması için bir çare bulmanızı, bize gerekli haberlerin yetiştirilmesini rica ederiz. Bizi bu hususta habersiz bırakmayın. Akıl ve yol göstermenizi bekliyoruz. Hürmetler. Yoldaşlarınız: Alibek, Hüseyin Teyci, Salis, Hamza, Takman, Mart 1950.*" Bkz. **Ek-9**.

¹⁷⁹ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj. Hasan Oraltay, Douglas Mackiernan'a Gasköl'de yardım eden kişinin Alibek Hâkim olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Douglas Mackiernan'ın Alibek'e hitaben "*Sizin Hürriyet uğrundaki hizmetleriniz ben ölürsem bile Amerika'ya ulaşmış vaziyette. Eğer hür dünyaya çıkabilir ve bir Amerikan resmi görüşüne şunu ver*" diyerek 5 doların yarısını yırtıp Alibek'a vermiştir. Bkz. Oraltay, **Kazak Türkleri**, s. 217-218. Godfrey Lias, Gasköl'de Mackiernan'a yardım eden kişinin Alibek Hâkim olduğunu, ayrıca Mackiernan'a yolculuğu için hayvan temin ettiğini ifade etmiştir. 5 dolar mevzusunu da ilk kez ortaya atan kişide Lias'dır. Bkz. Lias, **Göç**, s. 254-258. Ancak Hall Paxton 11 Şubat 1952 yılında Hüseyin Teyci'ye mektup göndererek teşekkürlerini sunmuştur. Bu mektupta Douglas Mackiernan'a yardım ettiği iddia edilen Alibek Hâkim'den hiç bahsedilmemiş olması çok ilginçtir. Bu belge uzun yıllardan beridir Hüseyin Teyci'nin Gasköl'e gelen Amerikalılara yardım etmediği iddialarını çürütmektedir. Asıl önemli olan ise Douglas Mackiernan'a yardım eden kişinin Alibek Hâkim değil Hüseyin Teyci'nin olduğunu ispatlayacak bir belgenin elimizde bulunmasıdır. Böylelikle bu konu hakkında var olan söylem ve asılsız iddialar çürütülmüş durumdadır. Mektupta: "*Sayın Hüseyin Efendim, Srinagar'daki arkadaşlarımıza ettiğiniz yardım için teşekkürlerinizi sunan 23 Ocak tarihli mektubunuzdan derin memnuniyet duymaktayız. Bay Mackiernan ile ilgili haberler üzüntü verici. İki yıl önce baharda Kızillardan kaçarken Tibet Sınır Muhafız birliklerince kim olduğunuzu bilmediğimiz birliklerce öldürülmüştür. Bu olay sizin misafirperverliğinizden ayrıldıktan sonra oldu. Bu talihsiz olayla ilgili olarak bir gün yetkili kişileri görevlendirmeyi ummaktayız. Her şeyden önce ümidinizi kaybetmemenizi temenni etmekteyiz. Unutmayınız ki sizin için çalışan ve asla cesaretinizi kaybetmeyecek arkadaşlarınızı var. Bu nedenle Türkistan'da en son beraber olduğumuzdaki gibi moralinizi yüksek tutunuz. Gelecek düşündüğünüzden parlak olacaktır. Saygılarımızla. J. Hall Paxton.*" yazmaktadır. Bkz. **Ek-2**. Masur Teyci, Alibek Hâkim'in bu konunun dışında olmasına rağmen neden yıllardır Amerikalılara onun yardım ettiği iddiasını oğlu Hasan Oraltay ve Hızırбек Gayretullah'ın ortaya attıklarını ifade etmiştir. Hızırбек Gayretullah ile 26.10.2017 tarihinde yapılan röportajda Hüseyin Teyci'nin Amerikan elçisine yardımda bulunduğunu fakat bu yardımı gönülde değil maddi karşılık alarak yapmış olduğunu ifade etmiştir.

3.4. Alibek Hâkim'in Gasköl'e Gelişi

Sheng Shih-tsai, Doğu Türkistan'da Rusya destekli baskıcı politikalarını sürdürürken, bu kez hedefinde Kazaklar vardı. Kazaklar, Doğu Türkistan halkları içerisinde istiklallerine en düşkün olan ve bu uğurda bedel ödeyenlerdir. Sheng Shih-tsai'nın son dönemlerine doğru Kazaklar Doğu Türkistan'da üç merkezde toplanmışlardır. Gasköl'de Hüseyin Teyci, Tanrı Dağı civarında Alibek Hâkim ve Yunus Hacı, Altay bölgesinde Osman Batur bulunmaktaydı. Bu kişiler Kızıl Çin ve Komünist Ruslara karşı buldukları bölgelerde silahlı mukavemeti göstererek mahiyetindeki bölgeleri savunmuşlardır.¹⁸⁰ Osman Batur, 1944 yılında kurulan bağımsız devleti desteklemiştir. 1948 yılına gelindiğinde karma hükümetin başına Rus yanlısı Burhan Şahidi getirildi.¹⁸¹ Yardımcılığına Mehmet Emin Buğra atandı.¹⁸² Doğu Türkistan'da bu gelişmeler yaşanırken 1949 yılında Osman Batur, Canımhan Hacı, Alibek Hâkim, Salis Ermekeoğlu, İsa Yusuf Alptekin Mehmet Emin Buğra ve Ma Şing Şan'ın katılımıyla birtakım görüşmeler gerçekleştirildi. Başlangıçta mücadele etmeyi tercih etmiş olsalar da yaşanan gerçeklikler sebebiyle Doğu Türkistan'ı terk etmeye karar verdiler. Ma Şing Şan ve birkaç general Tayvan'a gitmeyi düşündü. Diğer kişilerin hedefinde ilk olarak Hindistan vardı. İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra vatanlarını resmi yollarla terk etmeyi başardılar. Ma Şing Şan ise mahiyetindekilerle beraber Pakistan'a geçiş yapmıştır. Alibek Hâkim ve kafilesi 23 Aralık 1949 yılında Kökülük'ten ayrılacak Gasköl' istikametinde yol almaya başlamıştır.¹⁸³ Taklamakan çölü ve Lop Nor'u¹⁸⁴ geçerek zorlu bir yolculuğun ardından Alibek Hâkim ve kafilesi Şubat 1950 yılında Gasköl'e ulaşmıştır.¹⁸⁵ Alibek Hâkimle beraber gelenler arasında Ömer Ükürday, Hamza

¹⁸⁰ Fethi Ahmet Yüksel, Peşaver Doğu Türkistanlı Kazak Muhacirler Derneği ve Yahya Kemal Bayatlı, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı 296, 2011, s. 21-22.

¹⁸¹ Alptekin, **Doğu Türkistan Dâvâsı**, s. 206; Burhan Şehidi, Kazakistan'ın Aksu bölgesinde doğmuştur. Yang Tseng-hsin valiliği döneminde devlet işlerine girmiştir. Komünist Rus yanlısı olduğu bilinen Burhan Şehidi, 1937-1944 yılları arasında hapis cezası yapmıştır. 1946 yılında kurulan karma hükümette reis yardımcılığı görevine getirildi. 1948 yılında Karma hükümetin reisi Mesut Sabri Baykuzi'nin yerine getirilen Burhan Şehidi 1949 yılında Doğu Türkistan'ı Kızıl Çin'e teslim etmiştir. Bkz. Forbes, **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri...**, s. 439.

¹⁸² Altay, **Anayuttan Anadolu'ya**, s. 450.

¹⁸³ Oraltay, **Kazak Türkleri**, s. 202; Hızırбек Gayretullah, Alibek Hâkim'in Kökülük'ten ayrılış tarihini Kasım 1949 olarak ifade etmektedir. Bkz. Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s. 208.

¹⁸⁴ Cumabay Atlıhan Pınar, Türkiye-Kazakistan Kardeşlik Köprüsü Alibek Hâkim 100 Yaşında, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı 262, 2008, s. 41.

¹⁸⁵ Durmuş Odabaşı, **Alaş Kazak Vadisi Tarihesi**, 1. Basım, İzmir: Bayrak Matbaacılık, 2010, s. 7; Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 132.

Ükürday, Kaynaş Gayretullah, Tekimen Batur ve Nur Muhammet Molla'da bulunuyordu.¹⁸⁶

Alibek Hâkim, Gasköl'e kısa bir mesafe kala İslamoğlu ve Tökeş Dönmez'i Hüseyin Teyci'ye göndererek kendilerine yardım toplamasını istemiştir.¹⁸⁷ Hüseyin Teyci Gasköl'e yaklaşmakta olan Alibek Hâkim'e ve göçteki kafilelere kolaylık olması amacıyla devler hazırlatır ve Erengayıp Bağsioğlu'nu gönderir. Hüseyin Teyci ve Gasköl halkı, Alibek Hâkim ile gelen soydaşlarına yardım elini uzatmışlardır. Hüseyin Teyci, Kazak töresi gereği Alibek Hâkim'e Erüvlük¹⁸⁸ yaptırır. En kısa zamanda herkesin ihtiyaçları karşılanmıştır. Hüseyin Teyci, her aileye koyunlar paylaştırdı. Böylelikle Hüseyin Teyci üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiştir.¹⁸⁹ Bu yardımlar konusunda ihtilaflar bulunmaktadır.¹⁹⁰ Hüseyin Teyci'ye ait olan

¹⁸⁶ Çandarlıoğlu, **Özgürlük Yolu...**, s. 187.

¹⁸⁷ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj; Mansur Teyci, Alibek Hâkim'in bu hareketinin Kazak töresine aykırı olduğunu ifade etmiştir. Alibek Hâkim'in asıl maksadının yardımları aldıktan sonra kendi eliyle dağıtmak olduğunu ve böylece Hüseyin Teyci karşısında kendi kafilesine boy göstermek istediğini ifade etmiştir.

¹⁸⁸ Bir taraftan göç ederek yakınlara gelenlere, daha evvel burada oturanlar tarafından verilen yemek. Bkz. **AbuşkaLûgati ve Çağatay Sözlüğü**, s. 78.

¹⁸⁹ Mansur Teyci ile 31.07.2017 tarihinde yapılan röportaj.

¹⁹⁰ Hızırбек Gayretullah, **Uzaklara Balam**, s. 89'da Hüseyin Teyci'nin gelen kafiledekilere iki kesimlik koyun yardımında bulunduğunu ifade etmiştir. Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 212'de Hızırбек Gayretullah'ın Hüseyin Teyci'nin yardımları konusunda açıklamaları yer almakla beraber Hüseyin Teyci'ye karşı ithamları da bulunmaktadır: *"Hüseyin Teyci bize hiçbir şey vermiş değildir. Gasköl'e geldiğimizde bizim Kazaklar bağlı oldukları kabilelere göre ayrıldı. Hüseyin Teyci Nayman'dır. Gasköl'deki Kazakların çoğunluğu Nayman olmakla beraber Cadik, Barkı ve Molkı idi. Gelenlere bu kabile çekimine göre kendi kabilesinden olanlar yardım etti. Alibek, Barkı'dır. Her kabile kendisinden olana yardım etti. Hüseyin Teyci bir şey vermiş değildir. Sadece 'gelenlere yardım edelim demiştir. Yardım toplayıp bu yardımı paylaşmış değildir. Mesela bizim Ukaş Bey diye Cadik boyundan bir kişi vardı. Bizde dâhil Cadiklilere Ukaş Bey yardım etti. Salis Emreoğlu, Adil İltikbayoğlu, Abdülkerim gibi adamlar Nayman olduğu için Hüseyin Teyci'ye geldiği zaman yardımı bırak, Hüseyin Teyci bunları çoban olarak kullanmıştır. Buna dayanamayan bu kişiler Yolbars ile gitti. Yolda Uygurlar tarafından öldürüldü. Hüseyin Teyci, yardım edelim demiştir. Ancak yardım etmemiştir. Organize edip yardım dağıtmış da değildir. Hüseyin Teyci'nin neden Gasköl'de kaldığını izah edeyim. Bu olayın geçmişi var. 1938'de Kazak göçü var. Ondan evvel Barköl Kazaklarındaki hâkim kişiler Rusya tarafından gelen Enver, Abdül ve Kemal adlı üç tane Nayman idi. Barköl Kazaklarını bunlar idare etti. Bunlar KGB ajanıydı. Dolayısıyla bunlar geldikten sonra Naymanları önemli yerlere yerleştirdiler. İddialara göre (bunlar halkın iddiası) bu Naymanların birçoğunun işi diğer Nayman olmayanların ileri gelenlerini ihbar etmek, onları rejime karşı tutuklatmak ve öldürtmek olmuş. Bunların içinde Hüseyin Teyci'de vardır. Daha sonra Hüseyin Teyci, Gasköl'e geliyor ve geri dönemiyor. Dönerse başına geleceği biliyor. Hesaba çekecekler Hüseyin Teyci'yi. Hüseyin Teyci nerede ikamet ediyor? Çin, Tibet, Doğu Türkistan hududunun keşiştiği yer olan Gasköl'de on yıl ikamet ediyor. Çinlilerden bir şey olduğu zaman Tibet tarafına, Tibetlilerden bir şey olduğu zaman Çin tarafına göç ediyor. Böylece Gasköl'de kalıyor. Hüseyin Teyci geri dönerse geride kalanların hesap sormasından korkmaktadır. Dönmeme kararının arkasında bu vardır. Hüseyin Teyci daha sonra Alibek Hâkim kafilesinden ayrı ancak aynı günlerde Gasköl'den göç etti". Alibek Hâkim'in yeğeni olan Doğru, **Türkistan'a Doğru**, s. 142'de şu ifadeleri kullanmaktadır; *"Kış zamanı Gasköl'e ulaştık. Otağı bol, sulak bir yerdi. Gasköl'de uzun zamandan beri Nayman Hüseyin Teyci yaşıyormuş. Biz uzun yoldan perişan halde**

hatıratının 41 ve 42. sayfalarında yardım ile ilgili olarak şu ifadeler bulunmaktadır; *“Delilhan Canaltay 1950 Temmuz ayında yanıma geldi. Kendilerine 300 koyun, bir Kazak otavını donatıp dayalı döşeli takdim ettim. Ayrıca kullanım gereksinimi ulaşım at, deve tahsis ettim. Yanındaki kardeşleri Nurgocay Batır’a da yardım edildi. 1950 yılı Ağustos’unda Yolbars yanında 42 Rus karışım arkadaşları ile gerekli yolda kullanacakları keçeden yapılan soğuktan koruyacak malzemeler, altı adet koyun postundan yapılmış yorganlar verilerek Hindistan’a uğurlandı. Aynı yıl 20 Ağustos’ta Sultan Şerif Teyci, 30 aile Barköl’den bizim yanımıza Utumörinde otururken geldi. Sultan Şerif Teyci’ye 200 koyun takdim ettim. Diğer vatandaşlar da bundan fazla yardımı yaptılar.”*¹⁹¹

Alibek Hâkim, Gasköl’e geldikten sonra uzun yıllardır Gasköl’de yaşanan huzur ortamına gölge düşmeye başladı. Alibek Hâkim, Hüseyin Teyci’yi kendisine rakip olarak görmeye başlaması neticesi bir takım huzursuzluklar yaşanmaya başlamıştı.¹⁹²

soydaşlarımızın arasına geldik diye sevinsek de soydaşlarımız, bu belalar nereden çıktı diye üzüldüklerini duyduk. Hüseyin Teyci Nayman olduğu için aramızda olan birkaç Nayman aileye yardım edip sahip çıktı. Başka hiç kimseye yardım ettiklerini duymadım ve görmedim.” der. Milton J. Clark, Kazaklar Hürriyete Nasıl Göç Etti, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Tansu Say (çev.), Sayı 39, 1985, s. 112-113’de; *“Yedi günün sonunda Hüseyin Teyci’nin adamlarıyla karşılaştık. Herkes sevinçle oynuyordu. Kurtuluşlarını kutluyorlardı. Timurlak’ta Alibek Hâkim ve diğer liderler Hüseyin Teyci’nin verdiği atları, devleri, koyunları ve sığırları sevinçle kabul ettiler. Fakat Alibek Hâkim verilen bütün hayvanları armağan olarak almak istemiyordu. Hüseyin Teyci’nin değerli at ve develeri karşılığında, kendisine ait olan birkaç koyunla değiştirmek istiyordu. Kazaklar, at alım satım hususunda uyulması gereken kuralları vardır. Hüseyin Teyci ve Alibek Hâkim değişilecek hayvanları gözden geçirdikten sonra bir ara bulucu kişi vasıtasıyla anlaştilar. Bu arabulucu Hüseyin Teyci ve Alibek Hâkim’in arasına oturup birini sağ, öbürünün sol elini tutarak, kürkünün uzun kolları içinde gizledi. Alibek Hâkim parmaklarını açık kapayarak teklifini yaptı. Arabulucu da aynı şekilde bunu Hüseyin Teyci’ye ilettil. Böylece üç kişi sessiz hareketsiz oturarak pazarlıklarını anlaşana dek sürdürdüler. Pazarlık bitince Hüseyin Teyci ve Alibek Hâkim ikinci namazını kıldılar.”* Lias, eserinde Hüseyin Teyci’nin gelenleri dostça karşıladığını, soydaşlarına ihtiyaçlarını karşılamak üzere bütün mallarının, devlerinin atlarının, koyunlarının emrinde olduğunu söyler. Kısa zamanda ayvan sayısını çoğaltan Alibek Hâkim zenginleşip hayvanların bir kısmın parayla almak istemiştir. Fakir olanlara ise ücretsiz yardım yapılmıştır. Bkz. Godfrey Lias, **Göç**, Mehmet Çağrı (çev.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973, s. 274; Hızırбек Gayretullah’ın babası Kaynaş Gayretullah, Gasköl’e Alibeklerle gelen kişilerden olup hatıratında yardımla ilgili olarak: *“Hüseyin Gasköl’de sözcü geçen milletin büyüğü olduğunu, Gasköl’e gelenlerin muhtaç zavallı olduğunu, soydaşların gelmesi üzerine Hüseyin’in Eşekbattı yaylasına göç ettiğini, Gasköl halkının gelenlerden hoşnutsuz olduğunu”* ifade etmektedir. Bkz. Kaynaş Gayretullah, **Dumanlı Yıllar**, Hızırбек Gayretullah (çev.), 1. Basım, İstanbul: Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti, 2010, s. 59. Sonuç itibarıyla Hüseyin Teyci’nin Alibek Hâkim ve diğer gelenlere yardı ettiği ortadadır. Özellikle bunun aksini iddia edenler Alibek Hâkim’in taifesine bağlı kişilerden gelmektedir.

¹⁹¹ Hatırat Hüseyin Teyci’nin oğlu Mansur Teyci tarafından muhafaza edilmektedir. Ayrıca Hızırбек Gayretullah, söz konusu hatıratın Hüseyin Teyci’ye ait olmadığını, hatıratın Mansur Teyci tarafından kaleme aldığını iddia etmektedir.

¹⁹² Delihan Canaltay hatıratında Hüseyin Teyci’nin Alibek Hâkim arasının iyi olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir; *“Hüseyin Teyci ile Alibek Hâkim’in arası pek yoktu. Kin gütmeyen birlik beraberlik*

Alibek Hâkim, Hüseyin Teyci'nin dostu Sultan Şerif'e adam gönderir. Hüseyin Teyc'nin evinde bir toplantı tertip edilmesini ister. Sultan Şerif akıllı bir adamdı. Zamanında Ma Pu Fang'a oyun oynayıp, esir olan öksüz, kız ve erkekleri kurtarmıştı.

Sultan Şerif, Hüseyin Teyci'nin çadırında toplanılacağını bildirir. Hüseyin Teyci tedbir amacıyla adamlarını çadırın etrafına yerleştirdi. Alibek Hâkim 30 adamıyla geldi. Bunların içinde Alibek Hâkim'e yakın olan Hamza Uçar'da vardı. Misafirlere hizmet etmeleri için 4 genç hazır bekliyordu. Alibek Hâkimler geldikten sonra belirlenen yerlere oturdular. İkramlar yapıldıktan sonra Sultan Şerif, Alibek Hâkim ve gelenlere hitaben; *“Arkadaşlar, toplantı yapılsın diye teklifte bulundunuz. Şimdi buyurun bakalım nedir isteğiniz?”* dedi. Alibek Hâkim'in sağ kolu Hamza Uçar söz alarak; *“Biz uzun ve zor şartlar altında buraya geldik, Hüseyin Teyci'nin Gasköl'de akrabası yok. Hüseyin Teyci'nin çok yükü var, Bizler Hüseyin Teyci'nin malını mülkünü ve altınlarını paylaşalım.”* der. Bu beklenmedik sözlerin ardından Hüseyin Teyci sinirlenerek: *“Bir atasözü vardır. Ayrılacak dost bindiği atın kulağını istermiş”, sizinki buna benziyor. Neyi paylaşamıyorsunuz, sizler Gasköl'e geldiğinizde her şeyi verdik, yardım ettik. Şimdi gene sizinkilere yardım ediyoruz. Sizlerin niyeti bozukmuş, sizlere verecek altınım yok ama malım mülküm var. Hepsini sizlere vereyim.* Hüseyin Teyci'nin bu konuşmasının ardından Hasen Batır denen bir yiğit, başındaki kalpağını önüne koydu ve dedi ki: *“Bu ne biçim bir konuşma, vicdansızlar, Hüseyin Teyci sizlerin hicret arkadaşınız, böyle şeyler konuşmayın”* dedi. Hüseyin Teyci konuşmaları sessizlikle dinlemekteydi. Sultan Şerif söz alarak: *“Sizlerin maksadı bu mu? Sizler, Hüseyin Teyci'yi yalnız, akrabaları geride kalmış, Nayman tayfası diye görmeyin. Biz Hüseyin Teyci'ye bir söz verdik. Ölürssek bir çukurda, ölmezsek bir tepede olacağız. Hüseyin Teyci'yi yalnız zannetmeyin biz varız.”* Alibek Hâkim ve etrafındakiler Sultan Şerif'ten bu hareketi beklemiyorlardı.¹⁹³

çinde göçelim dedim. Alibek: evet doğru dersin dedi. Lakin net cevap vermedi genel durum çok ağır, çok kötü. Elinde tüfeğiyle yürütenler pek çok.” Bkz. Canaltay, **Çetin Zaman Kanlı Günler**, s. 173.

¹⁹³ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj. Alibek Hâkim ve tayfasının Hüseyi Teyci'ye karşı düşmanca tavır almalarındaki sebep Hüseyin Teyci'nin Gasköl'de elde etmiş olduğu zenginlik olduğu anlaşılmaktadır.

3.5. Delihan Canaltay'ın Gasköl'e Gelişi

1949 Ekim ayına doğru Canımhan Hacı, Şoncu'da karargâh kuran Osman Batur'a katılmıştır. İki lider Kızıl Çin'e karşı Milliyetçi Çin yönetimiyle toplantı tertip ederek Doğu Türkistan'da mücadele etmeye karar verdiler. Kazak, Uygur, Döngel ve Beyaz Rus askerlerinden oluşturulacak ortak bir ordunun kurulmasına karar kılınmıştır. Bu ortak kuvvetin komutanlığını Osman Batur üstlenirken yardımcılığına Yolbars getirilmiştir.¹⁹⁴ Osman Batur ve Canımhan Hacı, Kızıl Çin'e karşı giriştikleri silahlı mücadelede 1950 yılında doğru gerileme yaşamaya başlamışlardır. Kızıl Çin birlikleri Biysan Dağı'na çekilen Osman Batur ve Canımhan Hacı'nın Milliyetçi Çin ile olan irtibatını tamamıyla kesmiştir. Temmuz 1950'de Daraktı'da bulunan Canımhan Hacı, Kızıl Çin askerine esir düşmüş ve Kumul'a götürülmüştür. Canımhan Hacı, boynuna asılan "*Komünizm karşıtlığıyla*" suçlanarak 1951 yılında idam edilmiştir.¹⁹⁵ Canımhan Hacı'nın sölümünün ardından üç oğlu¹⁹⁶ Osman Batur'a sığınmışlardır. Bu sırada Osman Batur, Sultan Şerif ve Yolbars Bey Kanambal dağında bulunmaktaydı. Delilhan ve Nurgocay Batur, Osman Batur'un yanında yaklaşık bir ay kadar kaldıktan sonra Hüseyin Teyci'nin Gasköl'deki yerine gitmek için Osman Batur'dan ayrılır. Alibek Hâkim ve Hamza Uçar'la karşılaşan Delilhan, daha sonra Gasköl'e Hüseyin Teyci'nin yanına gider.¹⁹⁷

Canımhan Hacı'nın akıbetini öğrenen Hüseyi Teyci derin bir üzüntü yaşar. Nurgocay Batur, Hamit, Mecit, Delilhan ve Delilhan'ın hanımı Nazime'nin Gasköl'e yaklaşmakta olduğu haberini alan Hüseyin Teyci, kendi çadırının yanına çadır hazırlattı.¹⁹⁸ Ertesi gün Gasköl'ün büyüleri beklemeye başladı. Öğle vakti beş atlının

¹⁹⁴ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 180; A. Kayyum Kesici, Doğu Türkistanlı Kazak Türklerinin Türkiye'ye Göçünün 50. Yılı Münasebetiyle-II, **Türk Dünyası Araştırmaları Tarih Dergisi**, Sayı 195, 2003, s. 18.

¹⁹⁵ Hayit, **Türkistan Rusya ile Çin Arasında**, s. 331; Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 183; Şahin, **Doğu Türkistan**, s. 120; Halife Altay, Canımhan Hacı'nın idam tarihini 1957 yılı olarak belirtmiştir. Bkz. Altay, **Anayurttan Anadolu'ya**, s. 461.

¹⁹⁶ Delilhan Canaltay, Hamit ve Mecit.

¹⁹⁷ Altay, **Anayurttan Anadolu'ya** s. 463.

¹⁹⁸ Delilhan hatıratında, Ebubekir adında aksakallının evinin kendileri için hazırlandığını ve orada kaldıklarını ifade etmiştir. Yardımlarla ilgili olarak şu ifadeleri dile getirmiştir; "*Memleket iyi olsun, Kazaklar sağ olsun. Şimdi kendi memleketimize gelmiş gibiyiz. Nurgocay Batur ve Süleyman Batur başlarına gelen sıkıntılarını anlata anlata bitiremediler. Gasköl halkı bir araya gelerek altı çadır diktiler. Bizlere 500 koyun hediye ettiler. Evi döşeyecek kilim, halı, keçe, çay ce yiyecek malzemeleri temin ettiler.*" Bkz. Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 169. H. Ali Çakar, **Türkistan Dramı**, 1. Basım, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1972, s. 244'de Hüseyin Teyci ve karşılamaya gelenlerin Delilhan'a 400 koyun, 10 at, 4 deve, 2 halı ve bir ev verdiklerini aktarır. Hüseyin Teyci'ye yardımlar

geldiğini gören büyükler heyecanla misafirlerini karşıladılar. Atlarından inen Delilhanları Hüseyin Teyci çadırın önünde karşıladı. Aksakallılar ve Hüseyin Teyci gözleri yaşararak babaları Canımhan Hacı'nın vefatını üzüntüyle dile getirip temennide bulundular. Hüseyin Teyci misafirlerine hitaben; *“Arkadaşlar, bizlerde komünistlerle sıkıntı yaşadık. Her yerde karşımıza çıktılar, nerede konaklasak tepemizde bittiler. Binlerce kişilik bir kafile idik, gördüğün gibi 300 kişi kaldık. Allah bu komünistlere fırsat vermesin. Değerli kardeşlerim Canımhan'ın haberini aldıktan beri yastayız. Sizlerin derin üzüntüsünü biraz olsun dindirebilmek için çadır hazırlattım. Abdestlerimizi aldıktan sonra çadırınızda namaz kılacağız. Artık bir arada emin oluruz.”* dedi. Delilhan; *“Bizlerin başına gelenlerde sizinkilerden farklı olmadı. Sizlerden ayrıldıktan sonra 20.000 kişilik kafile oluşturduk. Komünistler karşısında parçalandık, gördüğün gibi 23 kişi kaldık.”* Hüseyin Teyci'nin bu sözlerini duyan misafirlerin gözlerinde sevgi ışıltıları parlamaya başladı.¹⁹⁹

Hüseyin Teyci, Canımhan Hacı için mevlid okutulmasını istedi. Hüseyin Teyci ve Delilhan öncülüğünde Gasköl'deki aksakallar, Akanay, Karamolla, Beksayın, Şingilbay, Uykaşbay, Bağsıy, Mağzum, Tökeş, Karmanya, Sagadiy, Musaçal, Navken, Otıncı, Musabay, Zeynel, Uykaşbay, Sadüv, Kabiyy, Canadil, Kam İslamoğlu, Nıgmet, Çagay, Nurgocay, Maycer, Kökü, Abe, Kurmet, Nurgaliy, Muksıyın, Rızabek, Aykebay, Kamit, Macit, Baydolla, Mürsaliy, Şaymurat, Erengayp'ın katılımıyla görülmemiş bir kalabalıkla dualar yapıldı.²⁰⁰ Gasköl' ulaştıktan sonra Delilhan, soydaşlarına bayram namazını kıldırdı. Delilhanlar Gasköl'e gelmeden birkaç gün öncesinde Yolbars Bey yanındaki Beyaz Rus askerleriyle beraber Gasköl'de Hüseyin Teyci'nin yanında bulunuyordu. Yolbars'ın amacı Tayvan'a Chang Jai-she'nin yanına gitmekti. Bunun için zayıf ve güçten yoksul düşmüş hayvanlarına karşılık Hüseyin Teyci'den hayvanlarını takas etmiştir. Salis Esmreoğlu, Yolbars Bey ile gitmek için Hüseyin Teyci'den izin istedi. Hüseyin Teyci, soydaşlarının Yolbars Bey ile gitmelerini istemedi. Hüseyin Teyci: *“Beni dinlerseniz gitmeyin, yarın yollarda bunlar tarafından hoşnutsuz günlere maruz kalırsınız. Sizlere bunlardan merhamet gelmez, sabredin yaza kadar buradaki*

konusunda ithamlarda bulunan muhalif Alibek Hâkim ve etrafındakilerin söylemleri bir kez daha çürütülmüştür.

¹⁹⁹ Çakar, **Türkistan Dramı**, s. 245. Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj. Mansur Teyci, Gasköl'e gelen Delilhan grubunun 6 kişi olduğunu ifade etmiştir.

²⁰⁰ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj. Mansur Teyci, Din eğitimini ve Kuran okumayı Delilhan'dan aldığı dersler neticesinde öğrendiğini ifade etmiştir.

*durumlar belli olur. Şayet gidecek olursa hep beraber gideriz”*²⁰¹ dedi ise de, kararlarından dönmeyerek Salis Emreoğlu, Abdülkerim İntikbayoğlu, Adil seksenoğlu, Muhammed Emin başta olmak üzere 18 kişi Yolbars Bey ile Gasköl’den ayrılarak Hindistan’a doğru hareket etmiştir. Yolbars Bey, ihanet ederek bu kişilerin yolda öldürmüştür. Kurtulanlar arasında Salis Emreoğlu’nun oğlu Apsen, Adil Bey’in oğlu Abdulhalim ve Abdülkerim’in oğlu Toktar vardı. Bu kişiler yaşananları Lahsa Dalay Lamasına anlatmışlardır.²⁰² Yolbars Bey’in böyle bir harekette bulunmasının altında kendisinin Tayvan’da iyi makamlara yerleştirilmeyeceği endişesi taşıması olma ihtimali yüksektir. Yanındaki kişilerin itibar görmesi Yolbars Bey’e zarar verebilirdi.

3.6. Komünist Çin’den Hüseyin Teyci’ye Gelen Teklif

Alibek Hâkim, Delilhan Canaltay ve Sultan Şerif’in Gasköl’ gelmelerinden sonra Gasköl’de yaşam alanının daraldığını gören Hüseyin Teyci birtakım adımlar atmak istemektedir. Çin’de devrim olmuş ve Mao iktidara gelmiştir. Gasköl’de sıkışmış olan Hüseyin Teyci, Mao ile anlaşma yoluna girmek amacıyla amcanısının oğlu Nimet Rakımbayoğlu ve sadık dostu Kam İslamoğlu’nu Mao’ya elçi olarak göndermiştir. Mao’ya verilmek üzere mektup yazan Hüseyin Teyci mektubunda: *“Şinhay ve Kansu bölgesinde Kazaklara geniş topraklar verilmesini ve bunun karşılığında Kazakların Mao yönetimine bağlılık bildireceğini”*, bildirmiştir.²⁰³ 1950 yılında Taken isimindeki kişi Komünist Çin’den Hüseyin Teyci’ye hitaben yazılmış bir mektup getirir. Mektupta: *“Bizler iyi niyetli olarak; sizlerle irtibat kurmak, dost olmak istemekteyiz. Sizlerin yardımına koşmak, ticaret yolu açmak ve barış içinde irtibatta bulunmak istemekteyiz.”* denmektedir. 25 Kasım 1950 yılında Komünist Çin’in ticaret teklifi Hüseyin Teyci ve etrafındakiler tarafından kabul edilir. Ticaret kararı alındıktan sonra Janabel ve Nur Ali Bey, Komünistlere Hüseyin Teyci’nin yazdığı mektubu iletirler. Mektupta: *“Teklifiniz bizce uygun olup sizlerle alış veriş yapmayı kabul*

²⁰¹ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

²⁰² Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan’da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye’ye Yapılan Göçler**, s. 184; Çakar, **Türkistan Dramı**, s. 24-246’da Salis’in Delilhan’a verilmek üzere Hüseyin Teyci’ye emanet ettiği mektuptan bahsedilmektedir: *“Biz 15 kişi, General Yolbars ile Lasa’ya gitmek için yola çıktık, sizleri bekleyemediğimiz için kusura bakmayın. Sizlerle İnşallah Hindistan’da görüşürüz.”*

²⁰³ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj. Hızırбек Gayretullah bu konuda farklı olarak Hüseyin Teyci’nin Mao’ya verilmek üzere altından kızıl yıldız bir yüzük hazırlattığını ifade etmiştir.

ediyoruz. Ticaret amacıyla da olsa bizler sizlerin yanına gelemeyiz. İki taraf için uygun olacak bir yer seçip orada alış veriş yapmalıyız. Bu yerler Zuna ya da Tunhan olabilir. Milliyetçi Çin zamanında, bize karşı giriştiğiniz katliam hareketlerini düşünmüyoruz. O eski olayları unutmuş durumdayız, sizlerle dost olduktan sonra da hiç hatırlamayacağız. Alış veriş için belirlediğimiz yerlere gelmedne önce, bize heyet gönderin. Aniden gelerseniz sınır muhafızlarımız sizleri düşman zannederek ateş ederler. Bunun sonucunda savaşmak zorunda kalırız.” 8 Aralık 1950 yılında Janabel ve Nur Ali Bey, Komünistlerden Hüseyin Teyci’ye mektup getirirler. Mektupta: “Bizim, ticaret ve dostluk teklifimizi uygun karşılamanıza memnun olduk. Sizlerin alış veriş için belirlediğiniz yerleri bizlerde uygun görüyor ve kabul ediyoruz. Elinizdeki hammaddeleri getirin ne ihtiyacınız varsa alın.” yazmaktadır.²⁰⁴

Komünistler, Janabel’e Gasköl’deki genel durum hakkında bir takım sorular sorarlar. Bunlar: “**a.** Nasıl barınıyor ve ne yiyip içiyorsunuz. **b.** Yolbars Bey, Osman Batur, Delilhan, İsa Yusuf Alptekin, Mehmed Emin Buğra ve Sultan Şerif oradalar mı? **c.** Yabancı devletlerden temsilciler hiç geldi mi? **d.** Milliyetçi Çin’den kimseler var mı? **e.** Askeri araç ve teçhizatınız var mı?.” Buradan anlaşılacağı üzere aslında Komünistlerin derdi dostluk ve ticaret değil, aksine Gasköl’de yaşananlar hakkında bilgi almaktır. Komünistler, Hüseyin Teyci’ye Yolbars Bey, Osman Batur, İsa Yusuf Alptekin, Delilhan ve Sultan Şerif’i yakalar ya da esir ederse, kendisine hediyeler takdim edileceğini hatta arzu ettiği bir ilin valiliğini veya ordu komutanlığını vereceklerini bildirdiler.²⁰⁵

Komünistlere bir diğer heyet 13 Ocak 1951 yılında Zona’ya gönderildi. Heyette Nimet ve Ham/Kam başkanlığında 20 kişi gönderildi. Beraberlerinde 30 deve, 300 koyun, 200 öküz derisi vardı.²⁰⁶ İkinci grup Tunhan bölgesine Zuka Batırlı, Ahmet Zengi ve Bıgay Bey başkanlığında 40 kişi gönderildi. Bu kişilere Hüseyin Teyci tarafından yazılmış mektup verildi. Mektupta: “Ulaşım ve ticaret için yolları açarak barış içinde yaşayacağız.” yazmaktaydı.²⁰⁷ Anlaşılacağı üzerine Komünistler, Gasköl’e saldırı düzenlemeden önce oradaki durumu görmek istemişlerdir. Ayrıca

²⁰⁴ Çakar, **Türkistan Dramı**, s. 266-270.

²⁰⁵ Çakar, **Türkistan Dramı**, s. 272.

²⁰⁶ Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 170.

²⁰⁷ Canaltay, **Çetin Zaman Zor Günler**, s. 171; Çakar, **Türkistan Dramı**, s. 273’de Nimet başkanlığında giden kişi sayısının 30 olduğu ifade edilmiş olup, gruba başkanının Majer adındaki kişi olduğu bildirilmiştir.

Hüseyin Teyci'nin kendileri yanında olacağını kanaatini taşımışlardır. Fakat Hüseyin Teyci, hiçbir zaman hainlik etmeyerek, artık Gasköl'den ayrılmanın vakti geldiğine inanmaya başlamıştır.

3.7 Osman Batur'un Yakalanması ve Hüseyin Teyci

Osman Batur giriştiği istiklal mücadelesinde başarılı sonuçlar elde etmiştir. Komünist Çin'in iktidarı ele geçirmesinden sonra Osman Batur'a karşı operasyonlarını arttıran Komünist Çin 15 Şubat 1951 yılında Kayız'da Osman Batur'u ele geçirmiştir. Urümçi'ye götürülen Osman Batur 29 Nisan 1951 yılında halkın gözleri önünde idam edilmiştir.²⁰⁸ Doğu Türkistan Kazakları arasında dile getirilen meselelerden biriside Osman Batur'un yakalanmasına Hüseyin Teyci'nin görevlendirdiği adamlarının bu işi yaptığıdır. Bu hususta Hızırбек Gayretullah Hüseyin Teyci'yi suçlamaktadır. Hasan Oraltay: *“Alibek Hâkim'in Hüseyin Teyci'ye teklifte bulunarak Osman Batur'u Gasköl'e getirmek için birkaç adamla beraber at ve develer hazırlamasını istemiştir. Hüseyin Teyci buna ehemmiyet vermediği için kabul etmemiştir.”*²⁰⁹ Hızırбек Gayretullah, Hüseyin Teycinin 40 fedaisinin Osman Batur'un yerini 8. Kızıl Alay'a gösterdiğini ifade etmiştir.²¹⁰

Alibek Hâkim ve etrafındakiler 13 Kasım 1952 yılında Keşmir'e ulaştıkları zaman İsa Yusuf Alptekin'e başta Hüseyin Teyci, Delilhan, Sultan Şerif ve birçok Kazak'ı *“ajan ve katil”* olarak suçlayan şikâyet mektubu vermişlerdir. Bu belgede Alibek Hâkim ve Hamza Uçar'ın imzaları bulunmamaktadır. Osman Batur'un yakalanması ile ilgili Hüseyin Teyci suçlanmaktadır. Ayrıca 1938 yılında Kansu da çeşitli sebeplerle Döngeller tarafından öldürülen kişilerin sorumlusu olarak Hüseyin Teyci suçlanmaktadır. Bu belgede birkaç aylık bebekler ile 5-10 yaşlarındaki çocukların imzaları bulunmaktadır. Bu çocuklardan biriside Hızırбек Gayretullah'ın kendisidir.

²⁰⁸ Hızırбек Gayretullah, Osman Batur ve Hayatı, **Doğu Türkistan Dergisi**, Sayı 34, 1983, s. 27. **Türkistan Şehitleri**, s. 44

²⁰⁹ Oraltay, **Kazak Türkleri**, s.218. Hızırбек Gayretullah ile 26.10.2017 tarihinde yapılan röportaj'da kendisi Hüseyin Teyci'nin Osman Batur'a yardım etmemesi hususunda şu ifadeleri kullanmıştır: *“Osman Batur ile Gasköl arasında 600 km vardı. Alibek Hâkim, Osman Batur'a yardım için Hüseyin Teyci'ye müraccat etmeyi kararlaştırır. Hüseyin Teyci'ye durum aktarılır ve yardım talebinde bulunulur. Hüseyin Teyci olum ya da olumsuz bir cevap vermeyip arkadaşlarıyla görüşmesi gerektiğini söyler. Bu esnada Hüseyin Teyci Gasköl'den Tajnor'a kaçar”*.

²¹⁰ Hızırбек Gayretullah, Osman Batur ve Milli Mücadelesi, **Altay Kartalı Osman Batur**, İstanbul: Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yayını, 2003, s. 33 vd. Kırklar meselesini ilk dile getiren kişi Lias olmuştur. Aksine Hüseyin Teyci bu kırk kişiyi Osman Batur'u karşılamak için alış verişi amacıyla göndermiştir. Bunu konuda Delilhan Canaltay hatıratında açıkça dile getirmiştir.

Bu şikâyetle ilgili herhangi bir işlemin yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sonuç olarak Hüseyin Teyci'ye itham edilen suçlamalar asılsız söylemlerden ibarettir. Özellikle Kazaklar arasında bu tarz birbirlerine karşı ithamların temelinde boy meseleleri yatmaktadır. Her bir boy mensubu kendi boyunu diğerinden üstün göremeye çalışmıştır. Özellikle Nayman ve Kerey boylarına mensup Kazaklarda birbirlerine karşı suçlamalar hep ola gelmiştir.

Alibek Hâkim ve Hamza Uçar'ın direktifleriyle hazırlanan şikâyet mektubunun da ortaya atılan suçlamalar şu şekildedir:

“Delilhan gibi yeri geldiğinde kah at gibi koşan, kah fare gibi kaçan, her zaman taraflar arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak birini diğerine satmak suretiyle hayat geçiren, göze görünmeden perde arkasında kalıp çeşitli talimatlar veren ve sadece diğer kimselerin işareti ile hareket eden Hüseyin Teyci başta olmak üzere diğer birkaç kişiden aşağıdaki soruların cevaplarını tahkik edip delilleriyle ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu kimselerin sebebiyet vermiş oldukları kötülüklerin bedelini bize kana kan olarak ödetip vermenizi rica ederiz. Hüseyin Teyci 1938 yılından 1946 yılına kadar Koyçi Batur, Kamsunu Bay, Zülkarneyin, Mukaddin başta olmak üzere işlemedikleri suçlarla itham ederek 19 kişiyi öldürdü. Hüseyin Teyci'nin günahsız yere öldürmüş olduğu bu kimselerin kanına kan alıp veriniz. Oraz Molla, Kabın, Humet başta olmak üzere birkaç kişi 1950 yılının 5. ayından başlayarak 9. Ayına kadar Çarkılık'daki dindaş, kandaş, Uygur Türklerinin mallarını talan etti, bir kaçını öldürdü ve 30-40 kadar kişiyi esir aldı. 10.000 koyun, 50 at ve deve, bütün erkek ve kadınların iç çamaşırlarına kadar, küpe, bileziklerini yağma ettiler. Bir kadının ağzına kurşun sıkarak öldürdüler. Hüseyin Teyci; Salis, Emin Damolla, Abdülkerim ve Adil gibi vatanperverleri ezdi. Sulay ve Emin Damolla gibi günahsızları kendisi bizzat dövdü. Salis'e odun toplattırdı, hizmet ettirtti. Abdülkerim'e Gasköl'de Kızıltaş isimli yerde hayvan otlatma görevi verdi. Ardından sen bu işi yapamıyorsun diye dövdü. Bunları Çin Komünistlerine verme niyeti vardı. Bunu duyunca Salis ve Abdülkerim korkarak kaçtı ve neticede ölüme duçar oldular. Buna Hüseyin Teyci sebep oldu. Adilin geriye dönen iki oğlu ile bir Uygur kardeşimizi Hüseyin Teyci öldürdü. Bunların at ve silahlarına el koydu. Bunları ne için yaptı? Öldürülenlerin suçları neydi? Hüseyin Teyci, Delilhan, Sultan Şerif etraftaki komünistlerle iş birliği yapmak için onlara adam gönderdi. Çinghey'den

gelen silahlı 5 casus ile gizli toplantı yaptı ve bunlara teslim olacakları hususunda söz verdi. Gönderdiği ispiyoncularıyla Osman Batur, Alibek ve Canabillerin oturduğu yer hakkında komünistlere bilgi verdi. Hüseyin Teyci'nin adamı komünistlere kılavuzluk yaparak Osman Batur ve Canabilleri yakalattırdı. Delilhan karşı olduğu babası Canım Han Hacı ile fikir arkadaşı Oraz Bay, Zekeriyayı yakalayıp komünistlere teslim edip öldürttü. Salis'i yok etti. Böylece bütün arkadaşlarıyla Canımhan Hacı'nın başını Çinlilere yedirdi. Bundan dolayı yukarıda adı geçen kıymetli zevatlarımızın kanına kan maddi kayıplarına para alıp veriniz. Hüseyin Teyci, Delilhan ve Sltan Şerif Teyci, Komünistlere teslim olmak amacıyla Dunghan'a 4, Çingheye ise Kan ve Niğmet başta olmak üzere elçi gönderdiler. Komünist askerler bize baskın yapmaya hazırlandıkları bir sırada Hüseyin Teyci, ve Delilhan elçi olarak daha önce Komünistlere göndermiş oldukları Ahmet, Sadov, Nabil, VahitHan, Esker Bey, Sehabe başta olmak üzere akrabalarımız olan 63 kişiyi beklemeden yola çıktılar. Bu akrabalarımızın geride kalan çoluk çocuklarının ağlayıp sızlamalarına da aldırış etmeden onlara ait 10.000 den fazla sürüyü de önlerine katıp götürdüler. İşte bu 63 nefer kişinin kanına kan ve 10.000 koyunun bedelini alıp veriniz. Hüseyin Teyci, yolda bir Uygur kardeşimizi haksız yere kurşunlayıp öldürdü. Biz bunları bulmak maksadıyla yola koyulduk. Her bir yerde ne yağacağını bilemeden düşünüp oturan Delilhan'a rastladık. Bunlar Tibet yolunda rast geldikleri komünistlere ihbar etmişler. Bu yüzden komünistlerle aramızda 6 defa sert çatışma oldu. Bu çatışmalar sırasında ölen adamlarımızın kanına kan ve komünistlerin elinde kalan mallarımızı kuruşu kuruşuna tazmin ettirip veriniz".²¹¹

3.8 Hüseyin Teyci Liderliğinde Gasköl'den Türkiye'ye Uzanan Göç

1951 yılının başlarına gelindiğin de Komünist Çinliler, Kanalbal Kayız'da bulunan Osman Batur'a karşı geniş çaplı bir operasyon gerçekleştirmişlerdir. Hüseyin Teyci, Delilhan ve Sultan Şerif, toplanıp Gasköl'den ayrılmayı kararlaştırmışlardır. Bu esnada Hüseyin Teyci, Delilhan ve Sultan Şerif Gasköl'e yakın olan Tac Nor denilen

²¹¹ Belge için Bkz. **Ek-12**. Hızırбек Gayretullah ile 26.10.2017 tarihinde yapılan röportajımızda kendisine bu konuyu sorduğumuzda belge ile ilgili bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bu belgede Alibek Hâkim'in oğlu Hasan Oraltay'ın da imzası bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzerine Alibek Hâkim ve çevresindekiler çeşitli ithamlarla Hüseyin Teyci'yi zor duruma düşürmek istemektedir.

mevkide bulunuyorlardı.²¹² Alibek Hâkim ve grubu daha önceden yola çıktıkları için Tac Nor'daki grup geri kalmıştır. Bu esnada Alibek Hâkim kafilesine komünist Çin askerleri saldırmıştı.²¹³ Hüseyin Teyci, Sultan Şerif, Delilhan, Kasen Batır, Molla Ahmet, Nurgocay Bahadır, Bağsıy, Ramazan Çıbarak, Kariğa, Şeryazdan, Kaharman, Oştan, Abzelkan, Turapbay, Mollacan, Erengayıp olmak üzere 60 ailenin yarısı Alibek Hâkimle yola çıktı. Geçit vermeyen dağlar arasından mevcut pusula ile göç başlamış oldu.²¹⁴ Hindistan yolunda dört tehlike bulunmaktaydı. Birincisi aniden ortaya çıkan kar fırtınasına yakalanmak, ikincisi is hastalığı²¹⁵ Üçüncüsü her an çığ altında kalma tehlikesi, dördüncüsü Tibet'e özgü Yak öküzleri yabancı hayvan oldukları için aniden önüne çıkan her şeye saldırıyordu. Bunun için klavuz gözlemciler dürbünle göçün seyrini belirliyordu. Göç sabah erkenden başlar bütün gruplar beraber yola çıkardı. Karanlık çökmeden kuytu tepe yamaçlarına gelince yükler indirilir, keçe evlerin kurulacağı alanlardaki kar küreklerle temizlenirdi. At ve develere koyun etleri yedirilirdi.²¹⁶ Hüseyin Teyci'nin 1938 yılından beri kullandığı pusulası göç esnasında yön tayininde büyük fayda sağlamıştır. Açık havalarda yol istikametini, Hasan Bahadır ile Ahmet Eker yapardı. Bu beyler 1940 yılında Elishan Batur'la birlikte Hindistan'a gidip, 1947 yılında geri dönüp Gasköl'e Hüseyin Teyci'nin himayesine girmişlerdir. Aynı zamanda bu iki kişi Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif'in sağ kollarıydı. Hüseyin Teyci, göçe çıkarken kendisine ait 3000 koyunu vardı. Göç yolunda fakir ailelere koyunlar dağıtılıyordu. Böylece Hüseyin Teyci zorlu Tibet yollarında liderliğini göstererek soydaşlarına sahip çıkmıştır.

Göç esnasında, Hüseyin Teyci'nin hanımı Gülay'da vefat etmiştir. Ölen insanların gömülmesi için donmuş toprak üzerinde ateşler yakılırdı. Birkaç gün devam eden bu işlemden sonra kazılan toprağa gömülen cesetleri yabancı hayvanlar çıkartmasın diye mezarların üzerinde koyun sürüleri dolaştırılıp birkaç saat üzerinde oturmaları

²¹² Oraltay, **Kazak Türkleri**, s. 234; Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 193.

²¹³ Halife Altay saldıran askerlerin 2000 atlıdan oluştuğunu ve 100 tankın bulunduğunu bildirmiştir. Halife Altay bu rakamları verirken mübalağa kaçmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında 100 tankın böyle bir gruba gönderilmesi mümkün olamaz.

²¹⁴ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

²¹⁵ Bu hastalık insanların aniden şişmesine ve ağzından kan gelerek ölmesine sebep oluyordu. Bundan kurtulmanın tek yolu insan idrarı içmektir. Bkz. Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, s.92.

²¹⁶ Mansur Teyci deve ve atlara et yedirilmesiyle ilgili olarak soğuktan güçleri tükendiği için yedirildiğini söylemiştir. Göç esnasında çocuk yaşta olan Hüseyin Teyci atların uslu olduklarından onlara leğende et vermeyi ve et çiğneyen ağız şapırtı sesini zevkle seyrederek, çocukta olsak bir hizmet yapmış gibi mutluluk duyduklarını ifade etmiştir.

sağlanırdı. Böylece ceset kokusunu alamayan yabani hayvanlar mezarlara ilişemezdi. Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif dağ yollarından yavaş ilerliyordu. Tibet istikametinde ilerlerken önlerine 50 komünist Çin askeri çıktı. Girişilen çatışma sonucunda Hüseyin Teyci'nin grubundan iki kişi öldü.²¹⁷ Gasköl'den çıkıştan bir buçuk ay sonra Alibek Hâkim ve Hüseyin Teyci'nin kabileleri karşılaşmıştır. Fakat bu karşılaşmadan birkaç gün sonra tatsız olaylar yaşanmaya başlanmıştır. Alibek Hâkim göçteki fakir ailelere dayak atıp atlarını almaya başladı. Osman Batur'un Hüseyin Teyci'ye gönderdiği Zelebay Hüseyin Teyci'nin himayesi altındaydı. Zelebay Cadik boyundandı. Alibek Hâkimin yanında da Cadik boyundan kişiler vardı. Bu kişiler Zelebay'ı döverek atını ve tüfeğini aldılar. Hüseyin Teyci bunu neden yaptınız diye sorduğunda Alibek Hâkim, ben yapmadım, Cadik boyundakiler yapıyor benim bir bilgim yok der.²¹⁸ Hüseyin Teyci Tibet'e doğru yol alırken üzücü bir hadise gerçekleşir. Alibek Hâkim adamları ile beraber Hüseyin Teyci'ye pusu kurarlar. Alibek Hâkim gönderdiği adamı vasıtasıyla Hüseyin Teyci'de olduğunu iddia ettiği altınları kendilerine vermesini istemiştir. Hüseyin Teyci kendisinde altın olmadığını söylemesine rağmen Alibek Hâkim buna inanmamıştır. Bunu üzerine Alibek Hâkim ve adamları Hüseyin Teyci'nin bulunduğu kabileye ateş açmışlardır.²¹⁹ Bu esnada Delilhan Canaltay yaralanmıştır. Sultan Şerif araya girerek Alibek Hâkim ve adamlarına bu davranışlarının doğru olmadığını bildirmiştir.²²⁰ Sonunda Tibet'e varan kabile dinlenme fırsatı bulmuştu. Kazaklar, yerel Tibetlilerle karşı karşıya gelmemeye özen gösteriyorlardı.

Göç kabileleri 4.000 km sonunda Ağustos 1951'de Keşmir'in Çin'le sınırı olan Ladak bölgesine ulaşmıştır. Sınır devriye birlik subayı kabileyi karşıladı. Sultan Şerif, Hüseyin Teyci ve tercüman Ahmet Eker sınır karakoluna görüşmeye gittiler. Dönüşte Kazaklar bütün silahlarını Tibet askerlerine verdiler. Hüseyin Teyci Ladak'tan

²¹⁷ Çakar, **Türkistan Dramı**, s.320-321.

²¹⁸ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

²¹⁹ Hızırбек Gayretullah, yaşanan çatışmanın sebebi olarak Alibek Hâkim'in Hüseyin Teyci'ye kendilerine Hindistan yolunda klavuzluk etmesi teklifini götürdüğü fakat Hüseyin Teyci'nin bunu kabul etmediğini ifade etmiştir. Bkz. Hızırбек Gayretullah, Hüseyin Teyci Türkiye'ye Nasıl Geldi, **Doğu Türkistan Dergisi**, Sayı 190-191, 2002, s. 12.

²²⁰ Mansur Teyci pusuya düşürüldüklerinde annesinin kendisini devenin üzerinde bulunan sandığa sakladığını, kurşunlardan birkaçının deveye ve sandığa isabet ettiğini kurşunlardan birinin başındaki şapkaya isabet etmesi nedeniyle çok korktuğunu ifade etmiştir. Sultan Şerif kafidekilere talimat vererek, bir arada durmamaları söylemiştir. Hüseyin Teyci'nin kabileleri yola devam ederken, Alibek Hâkim'in adamları Hüseyin Teyci'nin Arslan Ata adındaki devesini tanımlar ve deveye nişan almışlardır. Fakat önceden akıllıca düşünen Sultan Şerif, Hüseyin Teyci'nin kıyafetlerini değiştirerek Alibek Hâkimleri yanıttmıştır.

çıkacağı esnada Alibek Hâkim sınıra ulaşmıştı. Kafileyi Keşmir'e güvenli bir şekilde götürecek kişi Müslüman subay Beksaib kafilenin güvenliğini sağlıyordu. Ladak'tan çıktuktan birkaç gün sonra Kargil ilçesi yakınındaki Halatlı köprüye geldik. Köprüyü geçtikten sonra Keşmir'e iki günlük mesafede ormanda nehir kenarında üç gün mola verildi. Yetkililerle görüşmek için elçi olarak Delilhan görevlendirildi. Delilhan Keşmir Başbakanı Şeyh Muhammed Abdullah ve Hindistan Başbakanı Nehru'ya telgraf göndermiştir.²²¹ Bu arada Keşmir Hükümeti İsa Yusuf Alptekin'e sınıra yerleşen Kazakların kabul edilme işinin Delhi'deki merkezi yönetimin yetkili olduğunu bildirmiştir. Ahmet Tohti adındaki kişi Delilhan'ın İsa Yusuf Alptekin'e iletmek üzere yazdığı mektubu ulaştırmıştır. Mektupta: *"Bu yıl takriben Mayıs ayında Doğu Türkistan'dan kaçan 80 Kazak Türk'ü Ladak sınırına kadar gelip ilgililerden sığınma hakkı talep etmiş. İlgililer Kazak Türklerinin taleplerini Hindistan Hükümeti'ne bildirmiş. Fakat Hindistan Hükümeti onların isteklerini reddetmiş. Bunun üzerine bu kafile büyük bir telaş ve korkuya kapılmışlardır. Zira bunları takip eden Kızıl Çin kuvvetleri yaklaşmaktaymış. Mümkün ise Hindistan Hükümeti ile temasa geçerek bunların Hindistan'a kabulünü sağlamaya gayret ediniz. Aksi takdirde büyük bir felâket olacaktır"*.²²²

Kazak göçmenlerin Ladak sınırından geçmeleri yönünde Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin arasında çeşitli zamanlarda yazışmalar olmuştur. Bunlardan bir kısmını konumuz dâhilinde vermeye çalışacağız.

21.09. 1951 tarihli yazışma: 21 Eylül 1951 tarihli mektup: *"Siz burada iken sınırdan geçen 95 Kazak kardeşimizin Ladak'tan Keşmir'e hareket ettiğine dair haber geldi. Önceki gün Ladak'tan aldığımız telgrafa göre, içlerinde Delilhan'ın (Canaltay) da bulunan 200 kadar Kazak kardeşimiz sınırdan geri çevrilmiş. Delilhan'a 'hoş geldiniz' diye telgraf çektim. Ayrıca sığınma hakkı için Hindistan hükümetiyle temas hâlinde olduğumu da bildirdim. Dün Şeyh Muhammed Abdullah ile görüşüp 'Delilhan Hacı ve arkadaşlarına sığınma hakkı veriniz, onlar burada kalmadan Türkiye'ye geçip gidecekler, İsa Yusuf Bey bununla ilgili olarak Türkiye'ye gitmiş durumda' dedim. Şeyh Muhammed Abdullah 'daha önce sınıra girmiş olan 95 kişinin*

²²¹ Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 199-200.

²²² Ömer Kul, **Esir Doğu Türkistan İçin-2, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları**, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2007, s. 26.

dışında tekrar sınıra gelecek olanları içeri alınmaması için karar alındı, bu yüzden ben kendi başıma müsaade veremem' dedi. Şimdi ben bu 200 kişinin hayatını kurtarmak için Yeni Delhi'ye gidip elimden geleni yapmaya çalışacağım. Hareket bizden, bereketi Allaktan. Sizden ricam, derhal Türkiye hükümetiyle temasa geçip bu biçareler için hareket etmenizdir. Geçen yıl göçmen kabulü için Türkiye hükümetiyle yapmış olduğumuz müracaata 'tetkik ediliyor' diye cevap geldi".²²³

28.09.1951 tarihli yazışma: *"Daha önce yazmış olduğum gibi Delilhan ve Alibek (Hâkim) liderliğinde sınıra gelen 200 kişiye giriş müsaadesi alabilmek için 22.9.1951 tarihinde Yeni Delhi'ye geldim. Baş vezire (Hindistan Başbakanı Nehru kastediliyor) müracaat ettim. 9. ayın 24 ve 29'unda olmak üzere iki defa Dışişleri Bakanlığına gidip Naidu hanımla görüştim. Daha bir netice yok. Ciddi teşebbüsteyim. Herhalde, o zavallıları ölüm tehlikesinden kurtarmak için Allah yardımcı olur diye dua etmekteyim. Delilhan Hacılardan önce sınıra girmiş olan 95 kişinin başkanı Hüseyin Teyci, Sultan Şerif Teyci, Oraz Molla gibi Urumçi'den tanıdığımız ırkdaşlarımız. Bunlar 17.9.1951 tarihinde Ladak'tan Srinagar'a hareket etmişler. Onların Ladak'a gelip bana yazmış oldukları mektupları aldım. Delilhan Hacı kendisi yalnız olarak Ladak'a girmiş. Yeni gelen Kazaklar 25, 95 ve 200 olmak üzere toplam 320 kişiymişler. Arkadan gelen başka olmasa gerek. Şimdi banlara yemek, içmek teminiyle, Hindistan'dan başka ülkelere göç ettirmek işi üzerimizdedir. Türkiye'de mutlaka bir netice almaya gayret ederseniz. Bu mektubu bitirmeden Delilhan Hacıdan telgraf aldım. Mahiyeti şu 'Çoluk çocuğum ve 200 kişiyle sınırda aç, sefil ve komünist tehlikesindeyiz. Mekke'ye gidebilmemiz için hareket etmenizi rica ederim' demektedir. Kendisine teselli mektubu yazacağım".²²⁴*

13.10.1951 tarihli yazışma: *"Delhi'de 21 gün kalmak mecburiyeti hâsıl oldu. Ama zahmete değer netice elde ettim. Hindistan hükümeti, şayet Keşmir hükümeti kabul ettiği takdirde Delilhan başta olmak üzere 200 kişiye Hindistan'a girme müsaadesi verdi. Yarın Keşmir'e döneceğim. Şeyh Muhammed Abdullah daha önceki konuşmamız sırasında 'Hindistan hükümeti müsaade ettiği takdirde biz de müsaade*

²²³ EK-13.

²²⁴ Ek-14.

ederiz' demişti. Bunun için ümitliyim. Yalnız başına daha önce Ladak'a gelmiş olan Delilhan bundan 15 gün önce tekrar geri gönderilmiş".²²⁵

Mart 1950 tarihli Alibek Hâkim, Hüseyin Teyci, Salis, Hamza ve Takma'nın İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'ya mektubu: *"Xin jiang'daki Türk Milletinin ali rehberi Muhammet Emin ve İsa Bey başta olmak üzere bütün yurttaşlara selam. Cenaplarınız ve diğer yurttaşlarımızla, parlak Müslüman milletin dostu Pakistan ülkesine sağ salim varmışsınızdır. Biz sizler hareket ettikten sonra onuncu ayda göç ederek üç ay sonra 300 aile ile birlikte Çemen Dağı'nda Hüseyin Teyci ile birleştik, Osman Batur ve Canım Hanlar da gelmek üzeredir. Onlar geldikten sonra, bir teşkilat kurarız. Sizlerden haber almak için Damollam'ı gönderdik. Diğer hususları ondan öğrenirsiniz. Bundan başka cenaplarınız bizleri hatırvınızdan çıkarmadan, biz kardeşlerinizin halinden haberdar olmanızı ve harici devletlerle anlaşarak bizim için olacak yardımlarınızı esirgemeyiniz. Hepimiz Türk evladyız. Bizleri kendinizden saymanızı, ülkenin komünist zulmünden kurtulması için bir çare bulmanızı, bize gerekli haberlerin yetiştirilmesini rica ederiz. Bizi bu hususta habersiz bırakmayın. Akıl ve yol göstermenizi bekliyoruz. Hürmetler.*

Yoldaşlarınız: Ali Bek, Hüseyin Teyd, Salis, Hamza, Takman".²²⁶

Hüseyin Teyci'nin Türkiye'ye yerleştikten sonra İsa Yusuf Alptekin'e yazdığı 6.01.1953 tarihli mektup: *Muhterem Hacı İsa Bey hazretlerine. Evvel Allah sonra zat-ı alinizin yardımları sayesinde Türkiye'ye gelip yerleşmiş olmaktan son derece memnunuz. Yıllarca çekmiş olduğumuz sıkıntıları unutmuş gibi olduk. Durumumuz iyi. Çocuklarımız okuyor. Biz de Anadolu Türk lehçesini öğrenmeye çalışıyoruz. Bizi bütün bu imkânlarla sahip kılan siz büyük liderimizi beş vakit namazlarımızda dualarımızla yâd etmekteyiz".²²⁷*

26 Ekim 1951 yılında Kazak göçmenler Keşmir'e ulaşmıştır. Daha sonra kamyonlarla Safakadal Misafirhanesine yerleştirilmişlerdir. Keşmir Başbakanı Şeyh Muhammed Abdullah göçmenleri ziyarete gelmiştir. Abdullah hasta olan göçmenleri

²²⁵ Ek-15.

²²⁶ Kul, *Esir Doğu Türkistan İçin-2*, s. 22.

²²⁷ Ek-17.

hastanelere yerleştirmiştir. Daha sonra Kızılhaç Cemiyeti, Keşmir Hükümeti ve Dünya Kiliseler Birliği ve Hindistan göçmenlere yardımda bulunmuştur.²²⁸

Keşmir'e geldikten bir süre sonra Hüseyin Teyci'ye müjdeli bir haber gelir. Bu haberi Hüseyin Teyci'ye Binbaşı Beksaib verir. Hüseyin Teyci'nin atası Tölebay'ın oğlu Kaben Ladak sınırına gelmiştir. Kaben'in yanında Karamolla, Seyilhan, Beksayın, Zangi, Rakıy, Abev, Zukay, Kaset, Kıyzat, Köken, Beysenbay, Mağfer, Toktaracı ve Bapay bulunmaktaydı. Bu kişiler Kızılhaç yardımıyla Keşmir'e Hüseyin Teycinin yanına gelmiştir. Kaben, Alibek ile Hüseyin Teyci'nin aralarının bozuk olduğunu öğrenmiş ve Alibek Hâkim'in Hüseyin'e suikast yaptığı haberini almıştır. Kaben, Alibek Hâkim ve adamlarını Hüseyin Teyci'nin yanına getirmiştir. Hüseyin Teyci'den özür diletikten sonra aralarında barış sağlamıştır.²²⁹

Keşmir'e alışmaya çalışan Kazaklar, artık bir nebze olsun rahat etmeye başlamışlardır. Fakat bu yeni memlekette kendilerini öz yurtlarındaki gibi hissetmemekteydiler. Hüseyin Teyci'nin aklında en başından beri Türkiye'ye gitmek fikri bulunmaktaydı. Hüseyin Teyci birgün İsa Yusuf Alptekin'e gider ve niyetini açıkça diler getirir: *"Benim oymağım Türkiye'ye gitmek istemektedir. Bizim yol masraflarımızı temin edip uğurlayınız. Biz Keşmir'de kalır isek istikbalden ümitli değiliz. Yardımların ne kadar süreceğini bilmiyoruz. Ayrıca komünist Çin, Keşmir'e sınırdaş oldu. Bizim için tehlikeli olduğunu zannediyoruz. Belki Türkiye'ye gider, daha iyi bir hayata kavuşuruz"*.²³⁰

Türkiye'ye gitmek için İsa Yusuf Alptekin'den yardım isteyen Kazaklar sevindirici haberi Ekim 1952 yılına aldılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu Karayla Kazaklar, İşkânlı göçen olarak Türkiye'ye kabul edilmişlerdir.²³¹ Hazırlıklarını tamamlayan Hüseyin Teyci 3 Ekim 1952 yılında Keşmir'den ayrılmıştır. Kafileler Yeni Delhi'ye kamyonlarla getirildikten sonra Bombay limanına tren ile taşınmışlardır. Yeni Delhi'ye kadar olan yol masrafarı şeyh Muhammed Abdullah tarafından karşılanmıştır. Deniz yolculuğuna çıkan göçmenler yirmi günlük seyirden sonra Basra Körfezine ulaşmışlardır. Trenle Bağdat'a ve oradan yine trenle Nusaybin

²²⁸ Doğu Türkistanlı Göçmenler Cemiyeti, Doğu Türkistan'da Kanlı Göçler, **Türk Dünyası Dergisi**, Sayı 7, 1967, s. 7-8; Gayretullah, **Uzaklara Balam**, s.138.

²²⁹ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

²³⁰ Kul, **Esir Doğu Türkistan İçin-2**, s. 80.

²³¹ **Ek-4.**

sınır kapısına getirilen Kazaklar büyük sevinç yaşamışlardır.²³² Kazaklar trenle İstanbul'daki Zeytinburnu, Tuzla ve Sirkeci göçmen misafirhanesine yerleştirilmişlerdir.²³³ Sirkeci misafirhanesinde 11 ay kalan Hüseyin Teyci ve grubu Kayseri'nin Yahyalı ilçesine bağlı Kopçü köyüne yerleştirilmişlerdir.²³⁴ Mansur Teyci, Sirkeci misafirhanesindeki günlerini şu şekilde anlatıyor: *“Memurlar, kalacak yerlerimizi gösterdiler. Üzerlerimizde yurdumuza özgü genenekselle kıyafetler vardı. Kimisinde Tibet soğuşuna karşı dayanaklı kürkler vardı. Yetkililer bunları bizlerden alarak dezenfekte etmek için yıkamışlardı. Çoğu kürk kaynamış sudan çıktıktan sonra küçücük oluştu. Okuma yazma öğrenmek için öğretmenler gelmeye başlamıştı. Bir iki ay sonra çocuklar okumayı söktüler. Bir ay geçtikten sonra sivil toplum kuruluşları ve dernekler bizleri ziyarete gelmeye başladılar. Üniversitelerden öğrenciler gelmeye başladı. Her gelen çocuklara hediyeler getiriyordu. 1953 Kasımın'da kaldığımız yere siyah ibri araba geldi. Güvenliğimizden sorumlu Ahmet adındaki polis Hüseyin Teyci ve diğer liderlere seslenerek acele gelin, başbakan sizleri ziyarete geldi dedi. Başbakan Adnan Menderes büyüklerimize konuşma yaptı. Kendilerine evler ve vatandaşlık verileceğini söyledi.”*²³⁵

Kazaklar Türkiye'ye geldikleri ilk andan itibaren araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Saadet Çağatay Sirkeci misafirhanesine gelerek Hüseyin Teyci ile ilk röportajını gerçekleştirmiştir. Hüseyin Teyci Çağatay'a Doğu Türkistandan neden göç ettiklerini teferruatıyla anlatmıştır. 1936 da 18.300 kişi ile Türkistan'ı terk edip Kansu'ya çıktıklarını söylemiştir.²³⁶ Hüseyin Teyci, 18 Kasım 1952'de yayınlanan Cumhuriyet gazetesine röportaj vermiştir.²³⁷ Sirkeci misafirhanesinde 8 ay kalan Hüseyin Teyci Kayseri'ye yerleştirilir. Yeni yaşam alanlarına alışmaları için gelen Kazaklara evler ve tarlalar tahsis edilir.²³⁸ Tarımı öğrenmeleri için devlet tarafından yetkililer görevlendirilir. Türkiye'ye geldikten sonra Hüseyin Teyci, herhangi bir siyasi

²³² Tuncer, **1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler**, s. 214.

²³³ Gayretullah, **Uzaklara Balam**, s. 147.

²³⁴ Doğu Türkistanlı Göçmenler Cemiyeti, **Doğu Türkistan'da Kanlı Göçler**, s. 10.

²³⁵ Mansur Teyci ile 24.10.2017 tarihinde yapılan röportaj.

²³⁶ Saadet Çağatay, **Kazakça Metinler**, 1. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1961, s. 1-4.

²³⁷ 16 Yılda İstanbul'a Gelen Türkistanlılar, **Cumhuriyet Gazetesi**, s. 5, İstanbul 18 Kasım 1952 Hüseyin Teyci, kendilerinin Komünist Ruslar'dan kaçtıklarını açıklamıştır. Halbuki o dönemde Komünist Çin Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir. Kanaatimizce Hüseyin Teyci, Çin yerine Rusları işaret etmesindeki etkenin İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra ile olan ilişkileri sebebiyle onları kırmamak olduğu yönündedir.

²³⁸ **Ek-18.**

hareket içerisine girmemeye özen göstermiştir. Eylül 1963 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi Silivrikapı mezarlığına defnedilmiştir. Cenazeden sonra hatim duasını Mehmet Emin Buğra yapmıştır.²³⁹

²³⁹ Mansur Teyci babasının vefatında İsa Yusuf Alptekn'in ziyarete gelmediğini bu konuda kendisine kırgın olduğunu ifade etmiştir.

SONUÇ

Kadim bir geçmişin izlerini taşıyan Doğu Türkistan coğrafyası tarihin akışı içerisinde birçok devlete ev sahipliği yapmış olup, askeri ve siyasi çekişmelere sahne olmuş ender coğrafyalardan birisidir. Bu coğrafyada ilk Türk hâkimiyetini M.Ö 220 ile M.S. 216 yılları arasında siyasal varlık gösteren Hunlar gerçekleştirmiştir. Hunlar Doğu Türkistan sahasını yaklaşık olarak beş asır boyunca idareleri altında tutmuştur. Hunların siyasi yaşamlarının sona ermesinin ardında Akhunların boy gösterdiği saha haline gelmiştir. Doğu Türkistan, siyasal açıdan en ihtişamlı dönemini Göktürkler zamanında yaşamıştır. Türkler ikinci kez tek bir bayrak altında toparlanmış ve Doğu Türkistan'da bir süreliğine sükûnet yaşanmıştır. Doğu Türkistan kültürel hayat açısından en refah olduğu dönemi Uygurlar döneminde yaşamıştır. Bu dönemde Doğu Türkistan eğitim, sanat, ekonomi, edebiyat alanlarının merkezi konumunda olmuştur. Uygurların yıkılışından sonra bu huzur ortamı dağılmış ve Cengiz Han'ın tarih sahnesine çıkmasıyla Doğu Türkistan, Moğol hâkimiyeti altına girmiştir.

Hocalar devrinde, Doğu Türkistan her alanda gerilemiştir. Hocaların kendi ihtirasları ve çekişmeleri sebebiyle Doğu Türkistan halkı zor dönemler yaşamış, halkın refah ve huzuru kalmamıştır. Hocalar devrine son veren Mançular, Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir. Mançu işgaline karşı istiklal mücadelesine giren Yakup Bey 1863 yılında bağımsız devletini kurmaya muvaffak olmuştur. 1877 yılında Yakup Bey'in beklenmedik vefatı ile kargaşa içerisine giren Doğu Türkistan ikinci kez Mançu işgali altına girmiştir. 1884 yılında asimile politikalarına ağırlık veren Mançular Doğu Türkistan'ın ismini Xin-Jiang/Sinkiang (yeni kazanılmış toprak) olarak değiştirdiler.

1911 yılında Xin Hau Devrimi ve isyanı sonunda Mançu Hanedanı yıkılır ve Sun Yat-Sen 1912 yılında Cumhuriyeti ilan eder. Bu dönemden itibaren Nanking Hükümetinin atadığı kukla valiler tarafında yönetilen Doğu Türkistan'da işkence, soykırım, asimile ve baskı rejimleri hiç olmadığı kadar artmıştır. Bu valiler Nanking Hükümeti tarafından atanmış olsalar da çıkarlarına göre hareket etmişlerdir. 1911-1928 yılları arasında genel valilik görevinde bulunan Yang Tseng-Hsin 17 yıl süresince Doğu Türkistan halkını "Yiyi Ji-yi" denilen böl, parçala ve yönet" yöntemine göre yönetmiştir. Doğu Türkistanlıları dış dünyadan izole etmek ve cahil

bir toplum yapısı oluşturmak için zalimce kanunlar çıkardı. Güvenlerinden şüphe ettiği devlet kademesindeki görevliler ile halk nazarında önder teşkil eden kimseleri sorgu sualsiz gözaltında tutmuştur. Doğu Türkistan'ın her tarafından bilgi almak amacıyla subaylardan oluşturduğu hafiye birliği teşkil etmiştir. Yerli halk arasında var olan farklılıkları kullanarak merkezi hükümete karşı birleşmelerinin önüne geçmiştir.

Yang Tseng-Hsin'den sonra valilik görevine Chin Shu-Jen, getirilmiştir. Acımasız yöneticiliği ile ön plana çıkan Chin Shu-Jen, en ufak suç işleyen insanları dahi idam sehpasına itmiştir. Böylece halk gözünde korku salarak yönetimini güçlü tutmak gibi bir yol izlemiştir. Bu dönemde halk üzerindeki baskı rejimi gitgide artmış ve isyan hareketlerinin yaşanmasına sahne olmuştur. Bu isyan hareketleri neticesinde Hoca Niyaz Hacı 1933 yılında Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Kendisine siyasi yaşam alanı bulamayan bu devletin yıkılmasında özellikle Sovyet Rusya'nın katkıları önemli olmuştur.

Chin Shu-Jen'in ardından Sheng Shih-tsai 1933 yılında genel vali olarak göreve gelir. Sheng Shih-tsai'n valiliği döneminde Doğu Türkistan tamamen Sovyet Rusya'nın egemenlik sahası haline gelmiştir. Sheng Shih-tsai, Nanking Hükümetine mesafeli durarak Ruslarla işbirliği içerisinde olmuştur. 1943 yılında Sheng Shih-tsai, için kaygı verici dönemler başlamıştır. Rusların ikinci dünya savaşındaki cephe önlerinde Almanlar karşısında sürekli geri çekilmeye başlaması üzeri Sheng Shih-tsai büyük bir korku ve endişe içerisine düşmüştür. Eğer Rusların bu gerilemesi devam edecek olursa kendisinin akıbeti kötü sonuçlanacaktı. Bu durumun farkında olan Sheng Shih-tsai, 1943 yılında Milliyetçi Çin lideri Çan Kay Şey ile temas kurar. Wu Chung Hsin'in valilik döneminde önemli bir gelişme yaşanarak Ali Han Töre liderliğinde 1944 yılında Doğu Türkistan Cumhuriyeti istiklalini bildirir. 1946 ile 1949 yıllarında Sovyet Rusya ve Çin'in baskıları sonucunda karma hükümetler görevlendirilir. Bu hükümetlerin Çin'in kontrolünde olduğunu unutmamak gerek. Sonuçta 1949 karma hükümetinin lideri Burhan Şahidi, Komünit Çin'e bağlılık bildirerek Doğu Türkistan'ı Komünistlere teslim etmiştir.

Doğu Türkistan'da yaşanan bu siyasal kargaşa ve baskı rejimleri nedeniyle göçler yaşanmıştır. Sheng Shih-tsai'n göreve gelmesinden sonra uyguladığı baskı rejimine dayanamayan Kazakların büyük bir kısmı 1934 yılı itibariyle Kansu bölgesine göç

etmeye başlamıştır. Bu göç hareketinin başında Kazak liderlerinden Elishan Batur bulunmaktaydı. 1934 ile 1938 yılları arasında kesintisiz göç hareketleri devam etmiştir. Bu göç hareketleri içinde önemli bir yere sahip olan Hüseyin Teyci 193 yılı itibariyle önceki göç kabilelerinin yaptığı gibi Kansu bölgesine göç etmiştir. Bu kabilelerin Kansu'yu tercih etmelerindeki en önemli sebep buranın valisi olan Ma Pu Fang'ın Müslüman olmasıydı. En azından din kardeşliği bağlamında kendilerine sahip çıkılacağı ve huzur bulacaklarını umuyorlardı. Umduklarını Kansu'da bulamayan Kazakların kısmı Barköl'e geri dönerken, geriye kalanları Qinghai ve Gasköl bölgesine yerleşmişlerdir. Elishan Batur ve grubu Hindistan'a göç etmişlerdir.

Qinghai bölgesine yerleşen Sultan Şerif daha sonradan Gasköl'e Hüseyin Teyci'nin yanına gitmiştir. Atçıbay, Nurali Bey, Sabırbay, Ayanbet, Ebulhayr, Meyirhan ve Ziyahan daha fazla yolu göze alamayarak Barköl'e geri dönmüşlerdir. Selahattin Köktogay'a, Tunguşbay ve Hüseyin Teyci Gasköl'e yerleşmiştir. Sultan Şerif ve Hüseyin Teyci birlikte 1949 sonrasında Hindistan'a göç etmiştir. Ardından İsa Yusuf Alptekin'in yardımları sayesinde Türkiye'ye göl etmişlerdir. Gelen göçmenler Manisa, Konya, Adapazarı, Niğde ve Kayseri'ye yerleştirilmiştir. Gelen göçmeler Tuzla, Sirkeci ve Zeytinburnu'ndaki misafirhanelere yerleştirilmiştir.

Çalışmamızın ana gayesini oluşturan Hüseyin Teyci ve onun hizmetlerini tarafsız bir şekilde ortaya koyduk. Hüseyin Teyci Doğu Türkistan'da üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmiştir. 1933 yılında Moğolistan'a giden Kazaların geriye getirilmesi görevi Şerifhan Töre tarafından Hüseyin Teyci'ye verilmiş olup, Hüseyin Teyci bu görevi başarıyla tamamlayarak Şerifhan Töre'nin saygı ve güvenini kazanmıştır. Barköl'deki yaşamında yakın arkadaşı Hamza İnan ile birlikte okul açma teşebbüslerinde bulunmuş ve Kazak çocuklarının cahil kalmalarının önüne gemeye çalışmıştır. Ayrıca tarım konusunda Kazaklara örnek olabilmek için tarım yapmaya başlamış ve mahiyetindeki Kazakları bu konuda teşvik etmiştir.

Hüseyin Teyci, Gasköl'e yerleştikten sonra Doğu Türkistan'daki gelişmelerden uzak kalmamış, gerek adamları vasıtasıyla gerekse Gasköl'de mahiyetine verilen telsiz şebekesi sayesinde görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Hüseyin Teyci, Gasköl'de Kazak soydaşlarına rahat bir yaşam sürme imkânı vermiştir. Kısa zaman içerisinde zenginleşen Kazaklar huzur içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Komünist Çin ile

sorunlar yaşamaya başlayan Alibek Hâkim, Delilhan, Yolbars Bey gibi kişiler Doğu Türkistan'da yaşam sahası bulamayınca Gasköl'e Hüseyin Teyci'ye sığınmışlardır. Gasköl herkes için güvenli bir liman olma özelliği taşımıştır. Hüseyin Teyci'nin ileri görüşlülüğü bu noktada daha da iyi ortaya çıkmaktadır. Hüseyin Teyci, yolu Gasköl'e düşen herkese ölçüsünce yardımlarda bulunmuştur.

Çalışmamıza dönemi anlatan hatırat türündeki eserler ile röportajlar sonucunda çıkan bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca kaleme alınan eserleri karşılaştırma fırsatı bulduk. Hatalı olan bilgileri tenkit ederek çalışmamız içerisine naksettik. Alibek Hâkim ile Hüseyin Teyci arasındaki sorunları tarafsız bir şekilde ortaya koyduk. Amerikan Konsolosu Douglas Mackiernan'e yardım konusunda Alibek Hâkim'e mal edilen iddiaların asılsız olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bu konudaki en güçlü kanıtımız Amerikan Büyükelçiliğinden bizzat Hüseyin Teyci adına gönderilen belgedir. Bu belgede yardım ettiği iddia edilen Alibek Hâkim'den hiç söz edilmemiş olması dikkat çekici bir husustur. Hüseyin Teyci hakkında var olan ithamları belgeler ışığında açığa kavuşturmaya gayret ettik. Özellikle Osman Batur'un yakalanması hususunda Hüseyin Teyci'yi sorumlu tutacak bilgi ve belgelere rastlamadık. Mansur Teyci ile yaptığımız röportajlarda Osman Batur olayının tamamıyla hatalı olduğunu ve bu mevzuyu kişilerin şahsi ihtiraslarından kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Çalışmamızın sonucunda Hüseyin Teyci'nin çalışmalarını ortaya koymuş, özellikle Gasköl'de gerçekleştirdiği yararlılıkları dönemi anlatan hatırat türündeki eserlerle tespit edilmiştir. Bu çalışmamız, bundan sonra yapılacak Doğu Türkistan çalışmalarına katkıda bulunmasını ümit ederiz.

KAYNAKÇA

16 Yılda İstanbul'a Gelen Türkistanlılar, *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 5, İstanbul 18 Kasım 1952.

Abuşka Lûgatı ve Çağatay Sözlüğü (hazırlayan. Besim Atalay) (Aydınlık Matbaası, Ankara).

Akman T (2000) *Çin'e Yolculuk* (Kaktüs Yayınları, İstanbul).

Alan H (2015) *Timurlular (1360-1506)* (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Algu Aİ (1962) Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler. *Göçten Konular* (2): 17-30.

Alıngı C (1967) *Moğol Kanunları* (çev. Coşkun Üçok) (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara).

Alptekin (1978) *Uygur Türkleri* (Boğaziçi Yayınları, İstanbul).

Alptekin E (1992) *Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı* (Erciyes Dergisi Doğu Türkistan Yayınları: Kayseri).

Alptekin İY (1975) *Doğu Türkistan Dâvâsı* (Otağ Yayınları 1975).

Alptekin İY (1992) *Unutulan Vatan Doğu Türkistan* (Seha Neşriyat, İstanbul).

Altay H (1977) *Kazak Türklerine Aid Şecere* (Toprak Dergisi Matbaası, İstanbul).

Altay H (1981) *Anayurttan Anadolu'ya* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Anadol C (1996) *Orta Asya Türk Devletleri Tarihi* (Kamer Yayınları, İstanbul).

Andican A (2010) Doğu Türkistan ve Dünya. *Doğu Türkistan'ın Sesi* 18(17): 9-11.

Ardel A (2001) *Türk Ülkelerininin Tabii Coğrafyası* Türk Dünyası El Kitabı Cilt 1 (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara).

Âtîf M (1999) *Kaşgar Tarihi* (hazırlayan. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci) (Eysi Kitap Yayın, Kırıkkale).

Aynural S (2010) Çin'in Doğu Türkistan Politikası. *Doğu Türkistan'ın Sesi* 18(71): 14-16.

Bademci A (2012) *Cengiz ve Yasası, Timur ve Tüzükâtı* (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Bakır A (2005) *Doğu Türkistan Milli İstiklal Hareketi ve Mehmet Emin Buğra* (Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, İstanbul).

Barköl Tarihi Materyali (1952)

Barthold W (1990) *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (TTK Yayınları, Ankara).

Batur C (1982) Hoca Niyaz Hacı. *Doğu Türkistan Dergisi* 34: 24.

Bekin AR (1981) Yakup Beğ'den Önce Doğu Türkistan'daki Ayaklanmalar. *Doğu Dilleri* 4(2): 17-37.

Berdi T (2006) *Doğu Türkistan Yaş Türkistan'dan Seçilmiş Makaleler* (Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı Yayınları, İstanbul).

Biy Tölebay, *Mura* 2000, 2: 56-64.

Bıyıktay H (1991) *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu* (TTK Yayınları, Ankara).

Boulger DC (1878) *The Life Of Yakoop Beg* (London).

Budak F (1994) *Orta Asya Mektupları* (Sevinç Matbaası, Ankara).

Buğra ME (1952) *Doğu Türkistan Tarihi Coğrafi ve Şimdiki Durumu* (Güven Basımevi, İstanbul).

Caferoğlu A (1988) *Türk Kavimleri* (Enderun Kitapevi, İstanbul).

Canaltay D (2019) *Çetin Zaman Zor Günler* (çev. Tekin Tuncer) (Altay Yayınları, İstanbul).

Cengiz İ (1981) *Kızıl Çin İşgalindeki Doğu Türkistan* (Doğu Türkistan Dergisi Yayınları, İstanbul).

Cengiz İ (2005) *Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti* (Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, İstanbul).

Cengiz İ, Gayretullah H (1983) *Çin'de İslamiyet ve Türkler* (Kent Basımevi, İstanbul).

Clark MJ (1985) Kazaklar Hürriyete Nasıl Göç Etti. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 39: 105-129.

Costagne J (2015) *Türkistan Milli Kurtuluş Hareketi* (çev. M. Reşat Üzmen) (Bilgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul).

Çakar HA (1972) *Türkistan Dramı* (Dede Korkut Yayınları, İstanbul).

Çandarlıoğlu G (2006) *Özgürlük Yolu Nurgocay Batur'un Anılarıyla Osman Batur* (Doğu Türkistan Vakfı, İstanbul).

Çay A (2010) Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Doğu Türkistan'ın Durumu. *Doğu Türkistan'ın Sesi* 18(17): 3-8.

Çolpan K (2016) Alp Oğlu Elishan Batur, *Kazak Eli Dergisi* 2: 70-75.

Dağcı K, Keskin M (2013) Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* (1)2: 11-29.

Deliorman A, Donuk A, Kocakaplan İ (1991) *Türklük Mücahidi* (Bayrak Basım, İstanbul).

Demirağ Y (2014) 1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 3: 229-245.

Doğru Ş (2008) *Türkistan'a Doğru* (Yayın Yeri Yok, İzmir).

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti (1969) *Türkistan Şehitleri* (İstanbul).

Doğu Türkistan'lı Göçmenler Cemiyeti (1967) Doğu Türkistan'da Kanlı Göçler. *Türk Dünyası Dergisi* (7): 1-16.

D'ohsson AK (2008) *Moğol Tarihi* (çev. Bahadır Apaydın) (Nesnel Yayınları, İstanbul).

Eberhard W (1995) *Çin Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara).

Ekrem M, Köstüklü N (2000) *Yeni ve Yakın Çağda Türk Dünyası Tarihi* (Çizgi Yayınları, Konya).

Emet E (2009) *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan* (Grafiker Yayınları, Ankara).

Er R (2000) *İmparatorluk Coğrafyasında Diplomasi Konuşturmak* (Babıali Kültür Yayınevi, İstanbul).

Ercilasun K (2013) *Tarihin Derinliklerinden 19. Yüzyıla Kadar Kâşgar* (TTK Yayınları, Ankara).

Erdinç A (2017) Çin'in Tehdit Algısı, Güvenlik Stratejisi ve Avrasya. *Avrasya Dünyası Dergisi* 1: 78-85.

Fleming P (1936) *News From Tartory* (Jonathan Cape, Newyork).

Forbes ADW (1990) *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 Arası Siyasi Tarihi* (çev. Enver Can) (Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, Münih).

Gayretullah H (1977) *Altaylarda Kanlı Günler* (Ahmet Sait Matbaası, İstanbul).

Gayretullah H (1983) Osman Batur ve Hayatı. *Doğu Türkistan Dergisi* 34: 26-28.

Gayretullah H (2002) Hüseyin Teyci Türkiye'ye Nasıl Geldi. *Doğu Türkistan Dergisi* 190-191: 11-13.

Gayretullah H (2003) Osman Batur ve Milli Mücadelesi. *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği* 7-43.

Gayretullah H (2009) *Uzaklara Balam* (Toker Yayınları, İstanbul).

Gayretullah H (2017) Kazakların Osman Batur'u, *Osman Batur* (drl. Botagöz Autkan), (çev. Nurgül Berikbolova) (Kalender Yayınevi, İstanbul).

Gayretullah K (2010) *Dumanlı Yıllar* (Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti, İstanbul).

Golden PB (2013) *Türk Halkları Tarihine Giriş* (çev. Osman Karatay) (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Gökmen E (2004) Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye Göçü ve Salihli'ye Yerleşmeleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2-3: 93-113.

Gömeç S (1998) Doğu Türkistan'da Yakup Han Dönemi ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri. *OTAM* 9: 149-153.

Gömeç S (1999) *Kök Türk Tarihi* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Gömeç S (2006) Bazı Çingiz Yasalarının Tarihi ve Sosyal Dayanakları. *Türkoloji Dergisi* 2(1): 1-13.

Gömeç S (2011) *Kırgız Türkleri Tarihi* (Berikan Yayınları, Ankara).

Gömeç S (2011) *Uygur Türkleri Tarihi* (Berikan Yayınları, Ankara).

Gömeç S (2012) *Türk Hun Tarihi* (Berikan Yayınları, Ankara).

Grousset R (2011) *Stepler İmparatorluğu* (çev. Halil İnalçık) (TTK Yayınları, Ankara).

Grunebaum GEV (1993) *İslamiyet III* (çev. Esat Mermi Erendor) (Bilgi Yayınevi, Ankara)

Gumilev LN (2003) *Hunlar* (çev. Ahsen Batur) (Selenge Yayınları, İstanbul).

Gücüm K (2017) Mao Dönemi ve Deng Şiaoping Teorisi. *Teori Dergisi* 326: 74-86.

Gül OK (2007) Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Hazin Bir Göç Hikayesi. *Turkish Studies* 2(1): 252-273.

Gürün K (1981) *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi* (Karacan Yayınları).

Hayit B (1975) *Türkistan Rusya İle Çin Arasında* (çev. Abdülkadir Sadak) (Otağ Yayınları, İstanbul).

Hayit B (1995) *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara).

Hayit B (2000) *Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri* (TDAV Yayınları, İstanbul).

Hekimoğlu VS (2018) *18. ve 19. Yüzyıllarda Kazak Türkleri (Rus İşgali ve ulusal Bağımsızlık Mücadelesi)* (Bobel Bilimsel Eserler Yayınları, Ankara).

Hekimoğlu VSF, Muhayeva A, Çargınova G (2019) 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Doğu Türkistan'daki Milli Mücadelede Kazak ve Kırgızların Rolü. *Belleten* 296(LXXXIII): 229-259.

İlku AK (1997) *Çin Türkistan Hatıraları* (çev. Yusuf Gedikli) (Ötüken Yayınları, İstanbul).

İsakov A (2015) Doğu Türkistan'ın Kırgız Tarihindeki Yeri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 5: 1-9.

İslambek K (2017) *Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay* (Kalender Yayınları, İstanbul).

İzgi Ö (1986) *Kutluk Bilge Kül Kağan, Böğü Kağan ve Uygurlar* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).

İzgi Ö (1989) *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi* (çev. Eşref Bengi Özbilen) (Selenge Yayınları, İstanbul).

Kadiri P (2009) *Baturlar-Doğu Türkistan Mücadele Tarihi 1930-1949* (hazırlayan. Ömer Kul) (Berikan Yayınevi, Ankara).

Kafesoğlu İ (2001) *Asya Türk Devletleri Türk Dünyası El Kitabı Cilt 1* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara).

Kafesoğlu İ (2001) *Ondördüncü Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri Türk Dünyası El Kitabı Cilt 1* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara).

Kafesoğlu İ (2011) *Türk Milli Kültürü* (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Kalkan M (2007) Sovyetler Döneminde Kazakların Göç Hareketleri ve Anadolu'da (Altay Köyü'nde) İskân Edilişleri, *TÜBAR* 21: 123-141.

Kapçı HZ, Erdoğan A (2018) Arşiv Belgeleri Işığında Türk-Sovyet İlişkilerinde Doğu Türkistan'ın Bağımsızlık Faaliyetleri (1933-1934). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 12: 123-134.

Karahoca A (1960) *Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi* (DTGC, İstanbul).

Kaşgarlı SM (2004) *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Kazakbalası GC (1980) *Göçten Sonra* (Büyük Türkeli Yayınları, İstanbul).

Kesici AK (2003) Doğu Türkistanlı Kazak Türkleri'nin Türkiye'ye Göçünün 50. Yılı Münasebetiyle-II. *Türk Dünyası Tarihi Dergisi* 195: 17-22.

Kesici AK (2003) Doğu Türkistanlı Kazak Türkleri'nin Türkiye'ye Göçünün 50. Yılı Münasebetiyle-I. *Türk Dünyası Tarihi Dergisi* 194: 17-22.

Kırkıl E, Tuncer T (2009) Üç Efendilerin Nanking ve Doğu Türkistan'daki Mücadeleleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1): 295-306.

Kitapçı Z (2004) *Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri Arasında İslamiyet* (Yedikubbe Yayınları, Konya).

Kolesnikov A (2010) *Rus Seyyahların Gözünden Kaşgar (XIX. Yüzyılın ikinci Yarısı-XX. Yüzyılın Başı)* (TTK Yayınları, Ankara).

Kul (2010) *Esir Doğu Türkistan İçin-1, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Kul (2010) *Esir Doğu Türkistan İçin-2, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Kul Ö (2009) Osman Batur ve Doğu Türkistan Milli Mücadelesi (1941-1955). Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kul Ö (2017) *100 Soruda Doğu Türkistan* (Rumuz Yayınları, İstanbul).

Kul Ö, Kırkıl E (2011) Doğu Türkistan Kazak Liderlerinden Bir Portre: Hüseyin Teyci Alkenbayoğlu (1900-1963). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25(1): 103-130.

Kul Ö, Tuncer T (2015) XX. Asırda Doğu Türkistan'da Göçler. *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç* :193-231.

Kurban İ (1992) *Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)* (TTK Yayınları, Ankara).

Kurban İ (1995) *Doğu Türkistan İçin Savaş* (TTK Yayınları, Ankara).

Kurt S (2017) XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Basınında Çin Müslümanları ve Eğitimi. *Bilig* 81: 233-259.

Lıas G (2013) *Büyük Kazak Göçü* Ömer Öztürk (çev.), (Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul).

Ligeti L (1986) *Bilinmeyen İç Asya* (çev. Sadrettin Karatay) (TDK Yayınları, Ankara).

Mahmudoğlu MN (1994) *Çin İşgalindeki Ülke Doğu Türkistan* (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Nur R (1979) *Türk Tarihi* Cilt 6 (Toker Yayınları, İstanbul).

Odabaşı D (2010) *Alaş Kazak Vadisi Tarihçesi* (Bayrak Matbaacılık, İzmir).

Oraltay H (1976) *Kazak Türkleri* (Türk Kültür Yayınevi, İstanbul).

Oskay Ü (1967) Çin Halk Cumhuriyetinin Kuruluşu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 4(22): 293-371.

Ospanaliyeva B (2011) Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri. Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ögel B (1991) *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara).

Ögel B (2001) *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişim Çağları* (TDAV Yayınları, İstanbul).

Ögel B (2015) *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi* Cilt 1-2-3 (TTK Yayınları, Ankara).

Özdemir C (2018) Kazak Türklerini ve Kazak Dilinin Tarihi Gelişimi. *Atlas International Refereed Journal On Social Sciences* 4(13): 1124-1138.

Pehlivan GB (1994) *Doğu Türkistan Cumhurbaşkanı Dr. Mesut Sabri Baykozi (1887-1952) ve Kurtuluşu Arayan Doğu Türkistan* (Güner Matbaacılık, Ankara).

Pınar CA (2008) Türkiye-Kazakistan Kardeşlik Köprüsü Alibek Hâkim 100 Yaşında *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi* 2: 40-41.

Roux JP (2006) *Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (çev. Lale Arslan) (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).

Saka E (2009) *Düşten Gerçeğe Yolculuk Doğu Türkistan* (Ankara).

Samoyloviç A (1957) Kazak Kelimesi Hakkında. (çev. Saadet Çağatay) *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (5): 95-104.

Saray M (1984) *Türkistan Türkleri Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri* (Veli Yayınları, İstanbul).

Saray M (1994) Doğu Türkistan Tarihi II. *Doğu Türkistan'ın Sesi* 41: 6-16.

Saray M (1997) *Doğu Türkistan Türkleri Tarihi (Başlangıçtan 1878'e Kadar)* Cilt 1, (Kitapevi Yayıncılık, İstanbul).

Saray M (1999) *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara).

Saray M (2013) *Makaleler Cilt 2* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Saydam A (1997) *Kırım ve Kafkas Göçleri 1855-1876* (TTK Yayınları, Ankara).

Sayın Y, Koçak G (2017) Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 4(3): 10-24.

Sayın Y, Usanmaz A, Aslangiri F (2016) Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 18: 1-13.

Selvi Z, Teyci M, Kara A (1996) *Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Göçü ve Osman Taştan* (Kazak Türkleri Vakfı Yayınları, İstanbul).

Sheng L (2013) *Sinciang Uygur Tarihi* (Kaynak Yayınları, İstanbul).

Soo CH (1994) *Döngen* (TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 9, İstanbul).

Şahin E (1995) Doğu Türkistan. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 3: 95-123.

Şakenulı J (2016) *Hazin Göç* (çev. Nurgül Berikbolova) (Kalender Yayınevi, İstanbul).

Şemseddin İ (1997) *Doğu Türkistan'da Demografik Yapı ve Tarım* (İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi, İzmir).

Taşagıl A (1997) Esaretteki Son Türk Yurdu. *Tarih ve Medeniyet Dergisi* 37: 21-24.

Taşagıl A (2012) *Göktürkler* Cilt 1-2-3 (TTK Yayınları, Ankara).

Taşagıl A (2012) *Türkistan* (TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 41, İstanbul).

Taşagıl A (2015) *Kök Tengri'nin Çocukları* (Bilge Kültü Sanat Yayınları, İstanbul).

Togan ZV (1981) *Bugünkü Türk İli ve Türkistan ve Yakın Tarihi* (Enderun Yayınları, İstanbul).

Togan ZV (1981) *Umumî Türk Tarihine Giriş* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul).

Tuğ K (2004) Doğu Türkistan'dan Hocalar Dönemi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.

Tuna A (2012) *Doğu Türkistan'da Asimilasyon ve Ayrımcılık* (İHH İnsani Yardım Vakfı, İstanbul).

Tuncer T (2006) Doğu Türkistan Yönetiminde Çin-Sovyet Çekişmesi. *Akademik Bakış Dergisi* 54: 1051-1067.

Tuncer T (2015) 1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler. Basılmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Uçar H (1973) Uçar, *Türkistanlılarca İstenmeyen D.P. Balıkesir Millet Vekili Adayı İsa Yusuf Alptekin'in Kısaca Hayat Biyografisi* (Yayınevi yok, Salihli).

Ulus T (2018) Doğu Türkistan'da Yalup Beg Hâkimiyeti: Dış İlişkiler, Ordu ve Askeri Yenilikler. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1(2): 66-87.

Vernadsky G (2015) *Moğollar ve Ruslar* (çev. Eşref Bengi Özbilen) (Selenge Yayınları, İstanbul).

Xingliang H, Hongzhen G (2015) *Türklerin Tarihi* (çev. Eser Ulun) (Kalkedon Yayınları, İstanbul).

Yıldırım K (2012) Doğu Türkistan ve İlk Sâkinleri. *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 12(1): 419-440.

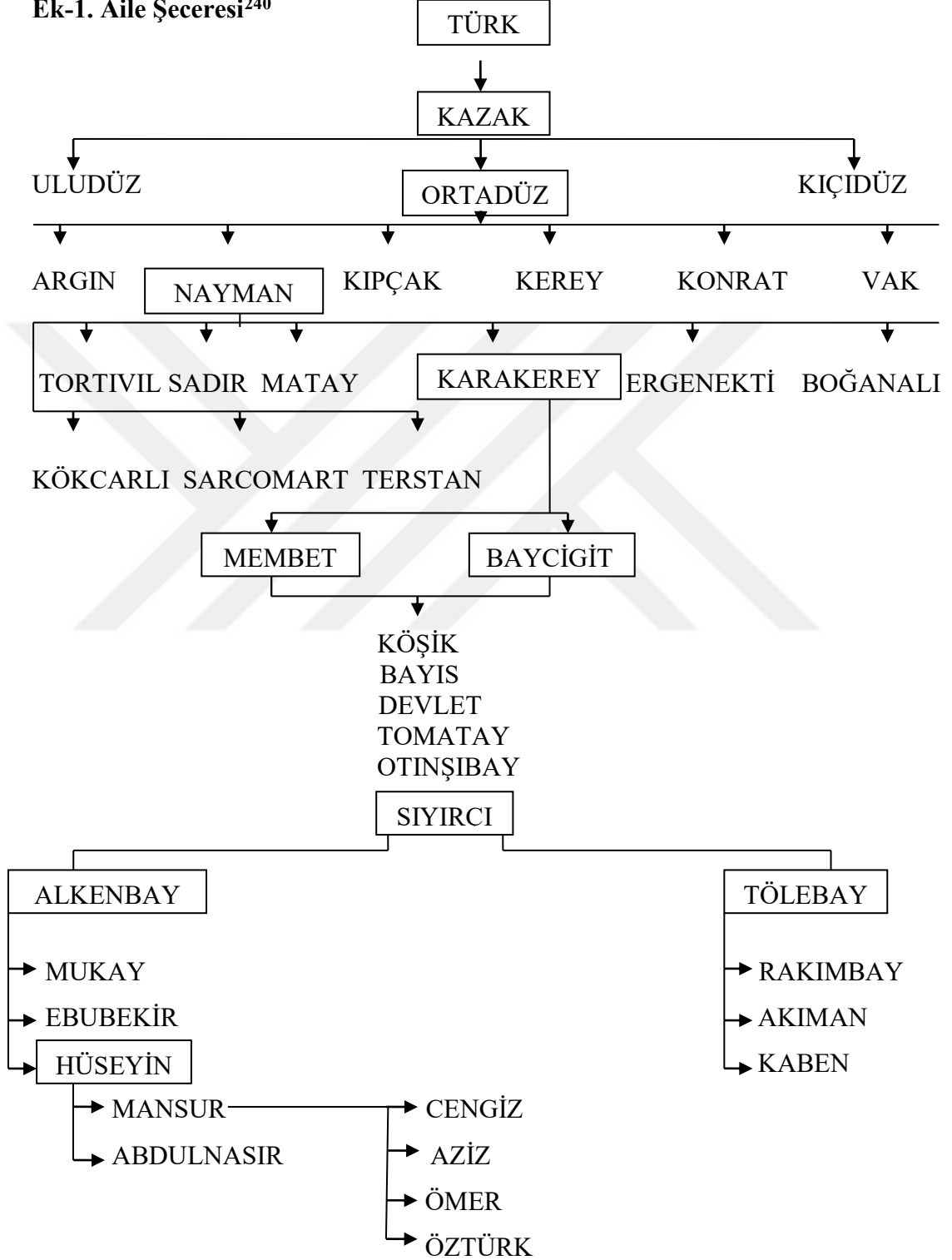
Yücel MU (2013) *Yâkub Beg* (TDV İslam Ansiklopedesi Cilt 43, İstanbul).

Yüksel FA (2011) Peşaver Doğu Türkistanlı Kazak Muhacirler Derneği ve Yahya Kemal Bayatlı. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi* 296: 19-24.

Zâkenulı T (2018) Elishan Batur'un Çinhay'a Göçü. *Kazak Eli Dergisi* 8: 36-39.

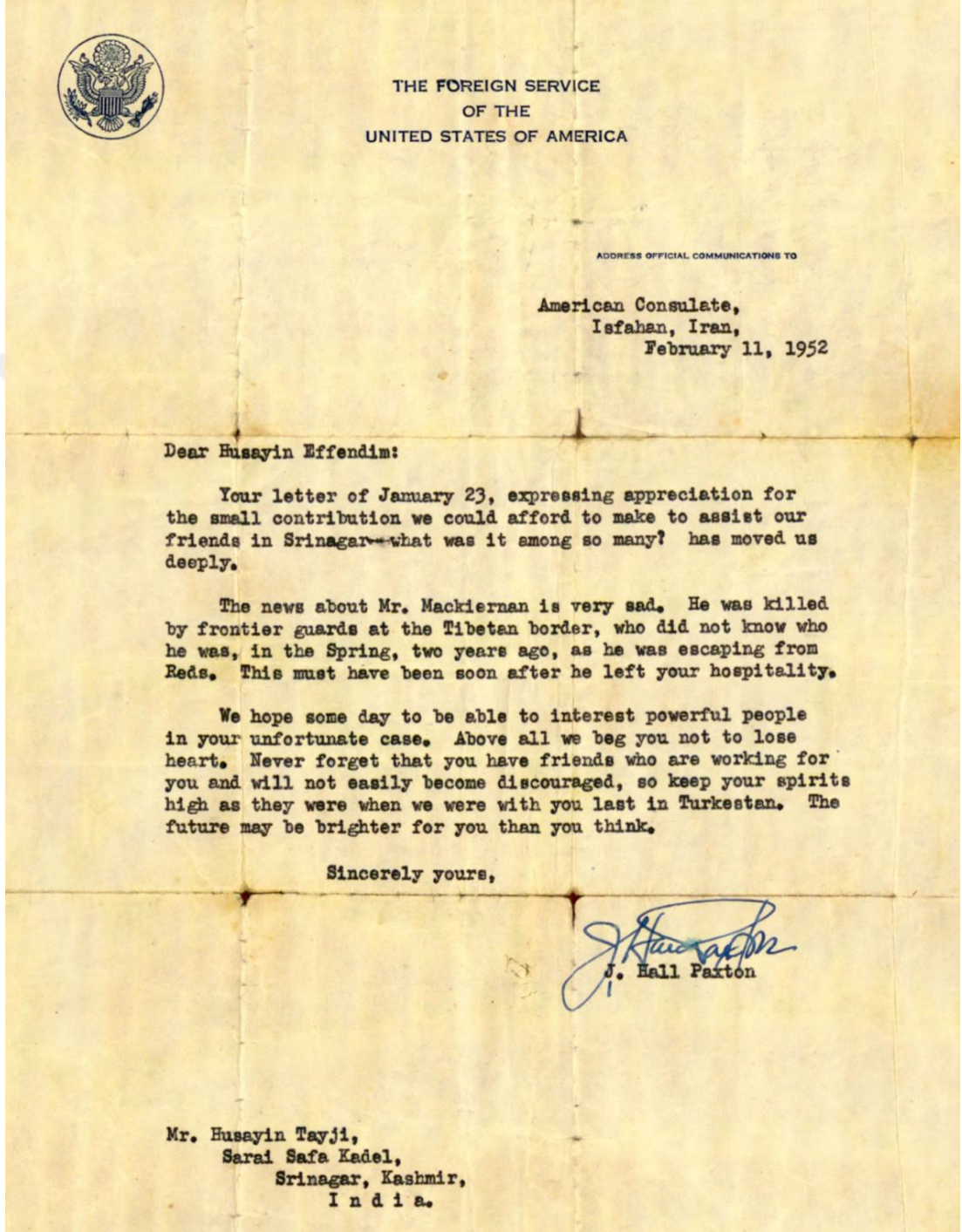
EKLER

Ek-1. Aile Şeceresi²⁴⁰

²⁴⁰ Hüseyin Teyci'nin aile şeceresi ile ilgili bilgiler oğlu Mansur Teyci tarafından alınmıştır. Altay, **Kazak Türklerine Aid Şecere**, s. 13-14.

Ek-2. Hüseyin Teyci'nin Amerikan Konsolosu Mr. Mackiernan'e Gasköl'de yardım etmesinden sonra 11 Şubat 1952 yılında Amerikan konsoloslüğundan kendisine gönderilen mektup.

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

**Ek-3 Hüseyin Teyci'nin Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak başvurusuna karşılık
Yeni Delhi Büyükelçiliğinin verdiği cevap.**

T. C.
Yeni - Delhi Büyük Elçiliği

Yeni-Delhi 24 Eylül 1952

No. 156
Lef. _____

Registered

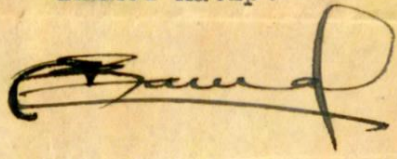
Hulâsa _____

Bay Hüseyin Teyci
Seraî Safakadal
Srinagar-Keşmir.

22 Eylül 1952 tarihli dilekçenize karşılıktır:

"İskânlı Göçmen" olarak Türkiye'ye muhaceret etmek üzere Büyük Elçiliğimiz Konsolosluk Şubesine müracaatta bulunanların dilekçeleri hakkındaki talimatın tesrii için Dışişleri Bakanlığına yeniden yazılmış olduğunu saygı ile bildiririm.

Konsolosluk İşlerini
Tedvire Memur
İkinci Kâtip.

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-4. Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak kabul edilen kişilerle ilgili Bakanlar Kurulu kararı.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı
3

14595

Doğu Türkistan'dan Hindistan'a iltica eden (350) Türk ile ayrıca Hindistan, Pakistan ve Suudi Arabistan'a sığınmış olan beş bin Türk'den (1500) kişi olmak üzere ceman (1850) Türkün iskânlı göçmen olarak yurdumuza kabulleri; Devlet Bakanlığınının 10/3/-1952 tarihli ve 3232-0-3035/12765 sayılı yazısı üzerine; Bakanlar Kurulunca 13 / 3 /1952 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

(Signature)

030 18 01 128 19 6

Başbakan *(Signature)*
Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı *(Signature)*
Devlet Bakanı

Adalet Bakanı *(Signature)*
Millî Savunma Bakanı *(Signature)*
İçişleri Bakanı
ve Dev. B. V. *(Signature)*
Dışişleri Bakanı
(Signature)
Maliye Bakanı
(Signature)
Millî Eğitim Bakanı *(Signature)*
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
(Signature)
C. ve Tekel Bakanı *(Signature)*
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı ve İşletmeler Bakanı V. *(Signature)*
(Signature)

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-5. Hüseyin Teyci'nin önderliğinde Türkiye'ye gelecek kabilelerin iskânlı göçmen olarak kabul edilmişlerini ve yol için gerekli hazırlıkların neler olduğunu gösterir belge.

T. C.
Yeni-Delhi Büyük Elçiliği
No. 169.
Lef. 1 Liste
54 eşya beyannamesi

Yeni-Delhi 4 Ekim, 1952
Hulâsa Seyahatlarına müsaade edilen 101 kişi h.

Registered

Bay Hüseyin Teyci
Serai Safakadal,
Srinaggqr - Keşmir

24 Eylül 1952 tarihli ve 156 sayılı yazımıza ektir:
"İskanlı Göçmen olarak Türkiye'ye hicret etmek için
Büyük Elçiliğimiz Konsolosluk Şubesine dilekçe vermiş olanlardan
ilişik listede adları yazılı 101 (yüz bir) kişinin seyahatlarına
müsaade edildiğine dair emir bugün gelmiştir.
Bu 101 kişinin yola çıkabilmelerini teminen gereken
muamelelerin bir an evvel ikmâl edilebilmesi için;
1- Adları kırmızı kalemle işaretlenmiş olanların doğum
yeri ve tarihleri ile sanatlarının öğrenilerek listedeki yerlerine
yazılmasını ve listenin iadesini,
2- Melfuf 54 (elli dört) adet eşya beyannamelerinden
her aile reisine üçer adet tevzi ederek beraberlerinde götürcek-
leri gerek kendilerine gerekse refakatlerinde seyahat edecek kim-
selere ait zat ve ev eşyalarıyla meslek ve sanat eşyalarını beyan-
namelerdeki hanelerine kaydetmelerinin teminini ve bu şekilde tan-
zim edildikten sonra beyannamelerin tasdik edilmek üzere Konsolos-
luk Şubesine iadesini,
3- Alâkadar Türk ve ecnebi makamlarının keyfiyetten
zamanında malumattar edebilmek üzere işbu 101 kişinin hangi tarihte
Keşmir'den hareket edeceğinin, hangi limandan hangi vapurla
hareket edileceğinin, ve müteakip seyahat programı ile hangi hudut
kapısından hangi tarihte Türkiye'ye varılacağıının bildirilmesini,
4- Türkiye'ye muvasalattan sonra orada yapılacak muame-
leler için istenecek dörder adet fotoğrafın, lüzumsuz gecikmeye
meydan vermemek için, şimdiden hazırlanarak yanınızda bulundurul-
masını,
5- Listede adları geçen herkese kolera ve çiçek aşısı
yaptırılarak aşı belgelerinin tedarikini ve yanlarınızda bulunduru-
lmalarını,
6- Adları sayılan 101 kişinin "Seyahat Vesikaları" şim-
diden hazırlanmakta olup yukarıdaki malumat ve vesikalar alınır
alınmaz derhal ikmal edilerek aile reislerine imzalatılmak üzere
gönderileceğinden bunların acilen itmamı ile gönderilmesi lüzumu-
nun alâkadar dilekçe sahiplerine duyurulmasını, saygı ile, rica
ederim.

Konsolosluk İşlerini Tedvire
Memur İkinci Katip

Ahmet Asım Akyamaç

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-6. Hüseyin Teyci önderliğinde Türkiye'ye göç eden 102 göçmenin isimlerinin yazılı olduğu belge.

GÖÇMEN OLARAK HÜSEYİN TEYCI İLE BİRLİKTE TÜRKİYE'YE VARUCI GÖÇMENLERİNİN TİZİMİ VE ENKİTİ										
No.	Adı	Vası	Atasının Adı	Anasının Adı	Tugum Yeri	Tugum Yılı	Seneti	Hind Hududiyeye Giren Günü	Karabet ve intisabi	
1	Hüseyin Teyci	50	Elkin Bay	Zagife	Bare Gol	1902	Carvacı	2-9-1951	Aıla Basi	1/2
2	Fatima	40	Ulumce	Cokat	"	1912	"	"	Kadını	"
3	Bagila	25	Islam	Hedice	"	1927	"	"	"	"
4	Kuli	15	Hüseyin Teyci	Fatima	"	1931	"	"	Kizi	"
5	Mansur	9	"	"	"	1943	"	"	Oglu	1/2
6	Değice	4	"	"	"	1948	"	"	Kizi	"
7	Zalabay	38	Kara Molla	Damil	"	1924	"	"	Satuf	1/2
8	Kabin	40	Tofo Bay	Indigu	"	1912	"	"	Aıla Basi	"
9	Meki	38	Emri	Camba	"	1914	"	"	Kadını	"
10	Raziye	24	Navkin	Btila	"	1928	"	"	"	"
11	Rustem	27	Kabin	Meki	"	1925	"	"	Oglu	"
12	Zileyha	17	"	"	"	1935	"	"	Kizi	"
13	Kukin	8	"	"	"	1944	"	"	"	1/2
14	Raki	48	Kais Bay	Sakis	"	1904	"	"	Agasının Kadını	1/2
15	Amina	13	Alman	Raki	"	1934	"	"	Rakinin Kizi	"
16	Kubda Bay	60	Kana Bay	Urum	"	1892	"	"	Ailabasi	"
17	Gayca	56	Bay Ke	Cakar	"	1894	"	"	Kadını	"
18	Zilayman	26	"	Kayca	"	1926	"	"	"	"
19	Kidir	32	Kubdabay	Gayca	"	1920	"	"	Oglu	"
20	Kablik	26	"	"	"	1926	"	"	Oglu	"
21	Sakaba	3	"	"	"	1949	"	"	"	"
22	Kara Molla	46	Burtan	Aid Bala	"	1906	"	"	Ailabasi	1/2
23	Damiguy	38	Karciga	Nurcan	"	1914	"	"	Kadını	"
24	Zileyha	28	Camke	Cakila	"	1924	"	"	"	"
25	Sultan	6	Kara Molla	Damiguy	"	1946	"	"	Oglu	1/2
26	Tohtar Haci	40	Bortan Haci	Est Bala	"	1912	"	"	Ukesi	1/2
27	Zairullah	2 mths	Tohtar Haci	(boy)	"	1952	"	"	Ukesi	1/2
28	Zufin	29	Karam Bay	Comur	"	1923	"	"	Tohtar Haci Kadını	"
29	Ahmad	35	Alcabbar	Begze	"	1917	"	"	Aıla Basi	"
30	Kayin Camal	20	Bay Mergin	Ziba	"	1932	"	"	Kadını	"
31	Molla Can	27	Alcabbar	Begze	"	1925	"	"	Ukesi	"
32	Zileyha	14	Tohta Bay	Elogay	"	1938	"	"	Molla Cannin Kadını	"
33	Turap Bay	35	Ishak	Meriye	"	1917	"	"	Aıla Basi	"
34	Kasim Bay	40	Kocbay	Tilavi	"	1912	"	"	Akesi	"

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

35	<u>Minar</u>	30	Argarbay	Hazilman	Bare Gol	1922	Carvaci	2-9-1951	Akesin Kadini	tan
36	Komus kan	25	Tumsiye	Bulbul	"	1927	"	"	"	"
37	Abay	44	Yeksen Be	Mahta	"	1908	"	"	Yoldasi	"
38	Akiye	28	Muki	Sayip Camal	"	1924	"	"	Yoldasin Kadini	4
39	<u>Zilay Man</u>	10	Abay	Aidiya	"	1942	"	"	Abavnin Kizi	1/2
40	Tayif	44	Aydulla	ZagifeBargol	"	1908	"	8-11-40	Aile Basi	tan
41	Zagife	38	Mukus	Kuncan	"	1914	"	"	Kadini	.
42	Abdrak	23	Tayif	Kazife	"	1929	"	"	Oglu	-
43	Zuhra Han	13	"	"	"	1939	"	"	Kizi	-
44	Cemile	7	"	"	"	1945	"	"	"	1/2
45	<u>Ali Rahman</u>	4	"	"	"	1948	"	"	Oglu	1/2
46	Kharman	40	Sulayman	Komuk	"	1912	"	5-1-51	Aile Basi	tan
47	Komdk	60	Nelkinbay	Zagife	"	1892	"	"	Anasi	-
48	Rafi	30	Nur Ali	Kita	"	1922	"	"	Kadini	-
49	Caden	15	Sulayman	Komok	"	1932	"	"	Ukesi	-
50	Muaviye	20	Kasin	Kokur	"	1932	"	"	Kuesin Kadini	"
51	Turde Khan	6 days	Muaviye	(boy)	"	1952	"	"	"	"
52	Mufikan	9	Kaharman	Bigafi	"	1943	"	"	Kizi	1/2
53	<u>Kurdul Kan</u>	3	"	"	"	1949	"	"	Kizi	-----
54	Zengi	53	Sirce	Rahim	"	1898	"	"	Aile Basi	tan
55	Nur Camal	54	Sirce	Rahim	"	1898	"	"	Kadini	3
56	Saliman	18	Zengi	Nur Camal	"	1934	"	"	Kizi	,
57	Din Serif	10	"	"	"	1942	"	"	Oglu	1/2
58	Kasit	19	Kurum Bay	Vazife	"	1933	"	"	Yoldesi	tan
59	Vazife	45	Imas	Ormek	"	1907	"	"	Yol Dasin Okesi	4
60	Sirgiz	16	Korum Bay	Vazife	"	1936	"	"	Yol Kizi	"
61	<u>Sirgayce</u>	11	"	"	"	1941	"	"	"	-----
62	Efzelhan	30	Koyuk	Damit	"	1922	"	"	Aile Basi	4
63	Bat Mis	25	Ayasin	Batis	"	1927	"	"	Kadini	"
64	Abutalib	3	Efzelhan	Batmis	"	1949	"	"	Oglu	1/2
65	<u>Kaliye</u>	1	"	"	"	1951	"	"	Kizi	-----
66	Magfir	35	Sidik	Mis	"	1917	"	"	Aile Basi	tan
67	Mariyam	2 mths	Magfir		"	1952	"	"	"	-----
68	Zaynaf	25	Kubda Bay	Aziza	"	1927	"	"	Kadini	tan
69	Cami	5	Magfir	Zaynaf	"	1947	"	"	Oglu	1/2
70	Buzan	3	"	"	"	1949	"	"	"	-----

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

No	Ad	Yaş	Adı	Soyadı	Bare Gol	Yıl	Adı	Yaş	Adı	Notlar
71	Bupay	28	Sidik	Miz	Bare Gol	1924	Garvaci	5-1-51	Ukesi	tan
72	<u>Kulen</u>	16	Ababekri	Turka	"	1937	"	"	<u>Ukesi Kadini</u>	-
73	Ostan	42	Cancu	Burvat	"	1910	"	"	Aile Basi	-
74	Murutkan	42	Karaz	Zagfrau	"	1910	"	"	Kadini	-
75	Kumer	30	Bazi	Baccan	"	1922	"	"	Yoldasi	-
76	<u>Ayman</u>	22	Ganabil	Zagila	"	1930	"	"	<u>Yoldasi Kadini</u>	-
77	Zaynaf	25	Mesin	Abid	"	1927	"	"	Kadini	-
78	Bakon	15	Bazi	Baccan	"	1937	"	"	Sinlesi	-
79	Kayca	14	"	"	"	1938	"	"	"	-
80	<u>Kan Tay</u>	4	"	"	"	1948	"	"	<u>Sinlesi</u>	1/2
81	Kadan	24	Comdabay	Camiye	"	1928	"	"	Aile Basi	tan
82	Camiye	42	Hakimi	Matabi	"	1910	"	"	Anasi	-
83	Mohemedali	29	Kubdabay	Gayca	"	1923	"	"	Yoldasi	-
84	<u>Gul Cemile</u>	25	Ramzan	Kukey	"	1927	"	"	<u>Yoldasi Kadini</u>	-
85	Kayin Camal	60	Hasen	Zukay	"	1892	"	"	Ailebasi	-
86	Mariye	35	Abulgace	Beyilkan	"	1917	"	"	Kilin	-
87	Mubarak	12	Rihan	Meriye	"	1940	"	"	Oglu	-
88	<u>Cacimur</u>	15	"	"	"	1937	"	"	<u>Kizi</u>	-
89	Cikan	47	Seksen	Katabay	"	1915	"	"	Aile Basi	-
90	Gayca	27	Yeni Bay	Camal	"	1925	"	"	Kadin	-
91	Nurila	18	Seksen	Katabay	"	1934	"	"	Sinlisi	-
92	<u>Magrifa</u>	1	Cikan	Kayca	"	1951	"	"	<u>Kizi</u>	-
93	Katiran	20	Sulayman	Komuk	"	1932	"	"	Aile Basi	tan
94	Cami	25	Carilkasin	Muktiyar	"	1927	"	"	Kadin	-
95	Din Kan	7	Kaharman	Camd	"	1945	"	"	Kizi	1/2
96	<u>Bisenbay</u>	26	Nebi	Vihza	"	1926	"	"	<u>Yoldasi</u>	tan
97	Bgsayin	56	Nurhiz	Zavda	"	1896	"	"	Ailebasi	-
98	Ani	40	Tugci Bay	Busayi	"	1912	"	"	Kadini	-
99	Altin	6	Begsayin	Ani	"	1946	"	"	Kizi	1/2
100	Tole Gen	4	"	"	"	1948	"	"	Oglu	+ 1/2
101	Amir Ali	28	Nur Ali	Buran Sur	"	1924	"	"	Onin Kadini	tan
102	Kuley Kan	19	Begsayin	Ani	"	1933	"	"	"	-

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-7. İsa Yusuf Alp Tekin'in Türkiye'ye iskânlı göçmenlerle ilgili yazışması ve kişi listeleri.

T. C.
Yeni-Dehi Büyük Elçiligi

Yeni-Dehi 26 Temmuz 1952
Hicri 26-7-52

No. 56
Lef 1 isim listesi
34 sual cetveli

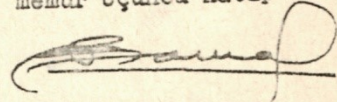
Bay İsa Yusuf Alptekin
Harmony No.2
Raj-Bagh
Srinagar - Kashmir.

30 Haziran 1952 tarihli ve 385 sayılı mektubumuzda zikredilen şartlar dahilinde "İskânlı Göçmen" olarak Türkiye'ye gitmek üzere bu güne kadar memuriyetimize müracaat eden mültecilerin isim ve adresleri ilşik listede gösterilmiştir. Ancak müracaat sahiplerinin verdikleri malûmat umumiyet itibarile eksik kaldığından bunların;

- 1- İrk ve menşeleri,
- 2- Elllerinde muntazam pasaport bulunup bulunmadığı ve mülteci olup olmadıkları,
- 3- Türkiye'ye muhaceret etmelerine mani halleri bulunup bulunmadığı,

hususlarında malûmat vermenizi; ve, muamelelerinin ikmaline medar olmak üzere, ismen tanzim edilmiş mefuf sual cetvellerinin alâkadarlar tarafından doldurularak imzalandıktan sonra mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda Büyük Elçilik Konsolosluk Şubesine gönderilmesinin temini saygılarımla rica ederim.

Konsolosluk İşlerini tedvire
memur Üçüncü Katip

Ahmet Asım Akyamaç.

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Pek mühterem Mehmet Asım Akyamaç alileri,

26 Temmuz, 1952 tarihli ve 56 numaralı mektubunuzu 28 Temmuzda alarak, eksik cihetlerinin doldurulması üzere gönderdiğiniz anketleri derhal ertesi gün-29 Temmuzda ilgililere teblig ve teslim etmiştim ki 30 Temmuzda huzurualinize doldurularak gönderdiklerini söylüyorlar.

Uzerinde malumatimi surdugunuz vechile, malfat edilmiş isim listesini gözden geçirdigimden sonra aşağıdaki noktelerin işarini uygun buluyorum.

1. Müstedilerin irk ve menşelerine gelince, hepisi Dogu Türkistanli ve Türk irkindandirlar.

2. Sultan Togrol ve aylesi ve bir de Dursun Haci mus-tesna olmak üzere, başkaları hep yurdumuzun Komünistler tarafından istilasından sonra silahlı mukavemette olmaga ve bu sûretle kaçarak hududta aşmaga macbur olduklarından ellerinde pasaport ve ya resmi vesika kabilinden bir şeyleri yoktur. Müstedilerin hepsi Komünist istilasini mutaakiben yani 1949 senesinde takib eden bir devre zarfında iltica etmiş olduklarından mülteci olarak kaydedilebilirler. Sultan Togrol pasaportini yurddan ve Dursun Haci ise yakında muracaatla Milliyetçi Çin Türkiye büyük elçiliginden almıştır.

3. Banların Türkiye'ye muhaceret etmelerine mani olabilecek halleri mi olmadığı da malumdur. Hepsinin Komünistlerden dolayı ~~zarfında~~ uğradıkları zayıat ve kayıtlar çok olduğundan ikiye sağlam ve şahsiyetlerinde bir mani halin olmadığına kanaat getirilebilir.

Saygılarında

Hürmetkarınız:

İsa Yusuf Alptekin

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

skanlı Göçmen olarak Türkiye'ye
gitmek üzere müracaat edenlerin
listesidir.

dosya Renzi	Adı	Baba adı	Ana Adı	adresİ
A1-2	Ahmet Kayın Camal Mullacan Zileyha	Alcabbar Baymergen Alcabbar Tohtavbay	Fakize Ziba (Eşİ) Fakize(Kardeşİ) Elogay (Eşİ)	Seraf Safakadal-Srinagar " " "
B1-2	Beksayın Emi Altın T�legen Emirali G�leyhan	Nurhiş Yusufbay Beksay " Nurali Beksayın	Zavere(Aile başİ) Boşay (Eşİ) Eni (kızı) " (oğlu) Buransuz (Yoldaşİ) Eni(Eşİ)	" " " " " "
C1-2	Cıkan Aysa Nurila Mağrifa	Seksen Yenibay Seksem Cıkan	Katabay (Aile başİ) Camal(eşİ) Katabay (Kardeşİ) Kayça (eşİ)	" " " "
D1	Dursun Hacı	Asmail	Hitice (Bek�r)	"
E1	Efzelhan Fatimes Abutalip Aliye	K�y�k Ayasin Efzelhan "	Damit (Aile başİ) Batis (eşİ) Fatimes (oğlu) " (kızı)	"
H1	H�seyin Teyci Fatima Bağıla Kulı Dariğa Mansur Zalab�i	Elkembay Uluğha Islam H�seyin Teyci " " " Karamulla	Zağifa (Aile başİ) Chhokat (eşİ) Khadija (eşİ) Fatima (kızı) " " " (oğlu) Tamil (hadim)	" " " " " " "
K1-2	Kabin Meki Razia Rost�m Zilakha Kokin Raki Amina	Tulabay Amri Novkin Kabin " " Kaisbay Akman	Endiguy (aile başİ) Camba (eşİ) Batla (eşİ) Meki (oğlu) " (kızı) " (" Saqış (Tayza) Raki (kızı)	" " " " " " "
K3-4	Kadan Şamsiye Mohammedali G�lcamile X	Cundabay Hakimi Kobdabay Ramzan	Şamsiye(Aile başİ) Matay (eşİ) Aysa (Yoldaşİ) Mukey (eşİ)	"
K5-6	Kaharman Suleyman K�m�k Elkembay Rafi Caden Maaviye Mufikan Hurlihan	Nurali Suleyman Hasan Kaharman Kaharman	K�m�k (Aile başİ) Zağife (eşİ annesi) Tita (eşİ) K�m�k (kardeşİ) Gevher (eşİ) Biğafi (oğlu) " (kızı)	" " " " " "
K7-8	Karamulla Damegou Zileyha Sultan Tohtar Hacı Zufin	Bortan Karacoga Camekey Karamulla Bortan Kirambay	Ėadila (Aile başİ) Nurcan (eşİ) Cakile (eşİ) Damegoy (oğlu) Esti Bala (Kardeşİ) Sunur (eşİ)	"
K9-10	Katran Çami Dinahan Deysambay	Suleyman Yarilgasin Kaharman Nebi	K�m�k (Aile başİ) İhtiyar (eşİ) Çami (kızı) Hafize (Yoldaşİ)	"
K11	Kayincemal	Hasan	Savkan (aile başİ)	"

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-8. Karaci Türkiye Konsolosluğu'nun iskânlı göçmenlere tahkikat yapılmasına ilişkin İsa Yusuf Alptekin'e gönderilen belge.

KARACI
No. 146/22
28-6-52

Bay
İsa Yusuf Alptekin
Srinagar , Harmoni
3-Racibag

Komünist idaresinin teassüsü üzerine , Çin Türkistan'ından Hindistan ve Pakistan gibi bazı civar memleketlere sığınmak zorunda kalan 1950 kadar oldukları tahmin edilen Türk asıllı mültecinin "iskânla göçmen" sıfatıyla Türkiye'ye kabullerine karar verilmiş ve işbu mültecilerin yurdumuza sevkleri hususunda Hükümetten talimat alınmıştır .

Ancağ Türkiye'ye kabullerine karar verilmiş olan bu mülteciler hakkında buraca gerekli bazı tahkikatın icrası icap eylemekte olduğundan , nazik bir mesele teşkil etmekte bulunan bu tahkikatta Büyük Elçilik Konsolosluk şubesine yardımda bulunmak üzere , Karaci'de mukim olup kendisine temamiyle itimat olunabilecek bir , tercihan bir kaç şahsın isimleriyle sarıh adreslerinin acele olarak Büyük Elçiliğe bildirilmesini rica eder , saygılar sunarım

Karaci'de Elçilik Konsolosluk şubesi memur
Beakıup

o. s.

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-9. Alibek Hâkim, Hamza Uçar, Hüseyin Teyci ve Salis Emreoğlu'nun İsa Yusuf Alptekin'e gönderdiği Mart 1950 tarihli mektup.

تتمتع بالهدايا نورك ملتندك عالم رهبري ميه ايمين ميسى بيلدي
باشليغا يولداشلا رعا سلام
جنا بلكرگز وياشقا يولداشلا رعا بيلان يولداق موصلان ملتندك دونمه
ياكستان مملكتيگه صباح سلامت يتيب چوقوش حرسانده دانه وگزاره
بوزله و سوزله مالتفانان كين هر تا يلاوره كه اشپ تشيه دن تا عجا
هر تا يلاوره 900 كوي بيلان سلامت يتيب كليب حسايين تايجيله ريلان
بهره خشتك عثمان باقر جانم جانلوره كبلش دالنده تورودور
اولا ركيلقانين كين بير تشيدات قوروب تشقامين
سز ليز باهار تفتيش كه چون دالمر لازم في ييم ردوك باشقا احوالكم
مدرسه كمشدين كونا و سز
بيدان بيلاي جانلار بلكرگز يمز في ايستين تشعاربا دستن بيز قوداشلا رگز
عالمين حيا دار بولمشلا رگز في بيلان بيلله د چون دولاد دعان يلوديم وگزن
تا يامه هستين حاجي داغول تلر بيلان بيلله شب باروسن بيز تورود يلا سز
بوزله رفا نوزله وگزن حسابلا ب كامر ناست ظلممير في قوتلمشقا بيز چاد
تريب بيز مشلا رگز في و هممه بيزله رعا حاجي باره بار يكلر بيز توروشلا
نموش في سوزايمز بيزله رعا قانداق كرف في جانلار دهنن قالملاوق
ثاقلا در سقاوق دي نوزله وگزدي كوتمينز

صوميتا بيلان

جنا بلكرگز

عالميه

يولداشلا رگز

تالكان

حسايين تايجي

سالس

1950/3

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-10. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Doğu Türkistanlılara verilen göçmen kağıdına örnek.

T. C.
SAĞLIK ve İÇİTİM
MUAVENET VEKÂLETİ
İskân Umum Müdürlüğü

Asaportu...
14595 sayılı
göçmen

7/11/95 tarih
göçmen

Sıra numarası
456

Fis
2646-I

Muhacir Kâğıdı

Eski tabiiyeti Tebasız Soy adı Sevinç Geldiği tarih 7/11/953
İrki Türk Ana dili Türkçe Oturacağı yer Konya
Geldiği yer Pakistan-karacıoğlu olduğu dil İskân şekli İskanlı

Tabiiyet beyannamesinin tarihi: 24/11/953 Numarası: 456
Eşya ve hayvan kâğıdının : Numarası:

	Adı	Babası adı	Anası adı	Doğum yeri	Doğum tarihi	Medeni hali	San'atı
Aile reisi	Hudağildi	Koptaş	Aziya	Barkol	1929	Evli	Çiftçi
Karısı	Sahipcan	Batırak	Kadışe	Çatral	1935	"	"
Kızı	Rahime	Hudağildi	Sahipcan	Nevşehra	1953	Bekar	"
Uç nüfustur.							
Aile resim yeridir.							
Resmi mühür							

Yukarıda hüviyetleri yazılı göçmenler için 24/11/953 tarihine kadar doğum kâğıdı yerine geçmek üzere Doğu Türkistan göçmenlerinden Koptaş oğlu Hudağildi Sevinç'e verilmiş ve getirdiği eşya ve hayvanlarına ve yapılan tahkikata göre olduğu anlaşılmıştır. 24/11/953

İmza

İstanbul Toprak ve İskân Müdürü
Mehmet Eken
Resmi Mühür ve İmza

8/6/956

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-11. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Doğu Türkistanlı göçmenlere verilen Tabiiyet Beyannamesi örneği.

T.C.
TARIM BAKANLIĞI
İSTANBUL TOPRAK VE İSKÂN İŞLERİ
MÜDÜRLÜĞÜ

Pasaportunda yazılı 13/Mart/95I tarih ve
3/14595 sayılı kararnameye göre İskânlı
Göçmen

Şubesi :
Genel No. :
Özel No. :
Eki :

Paş
88
Sıra No.
456

271.272-273 2646-I

Tabiiyet Beyannamesi

Eski tabiiyeti Tebasız Soyadı Sevinç Geldiği tarih 7/II/953
Irkı Türk Ana dili Türkçe Oturduğu yer Konya
Geldiği yer Pakistan-Karaçi Konuştuğu dil Türkçe İskân şekli İskânlı

Aile reisi	Adı	Babası adı	Anası adı	Doğum yeri	Doğum tarihi	Medeni hali	San'atı
	<u>Hudağildi</u>	<u>Toprak</u>	<u>Azize</u>	<u>Barkol</u>	<u>1929</u>	<u>Evlü</u>	<u>Çiftçi</u>
<u>Karısı</u>	<u>Sahipcan</u>	<u>Batırak</u>	<u>Mediçe</u>	<u>Çatral</u>	<u>1935</u>	<u>"</u>	<u>"</u>
<u>Kızı</u>	<u>Rahime</u>	<u>Hudağildi</u>	<u>Sahipcan</u>	<u>Novshva</u>	<u>1953</u>	<u>Bekar</u>	<u>"</u>
<u>Üç Nüfusdur .</u>							
							

Vize veren konsolosumuz Karaçi B.E.Konsolosluk şubesi Vize tarihi 13/10/953 Numarası 167

Yükarıya yazılan cevapların doğruluğunu ve Türk yurttaşlığına girmek üzere bu beyannameyi doldürdüğümüzü tasdik ederiz. 24 - II - 1953

ADRES Aile reisi Karısı Reşit çocukları

Hastahane

1/11-75

Beyannamenin alâkadarların ifadesine, hakikata ve gösterilen vesikalara uygun olduğu anlaşıl原因arak mukabilinde muvakkat 24/II/953 tarih 456 sayılı muhacir kâğıdı verilmiştir.

24 - II - 1953

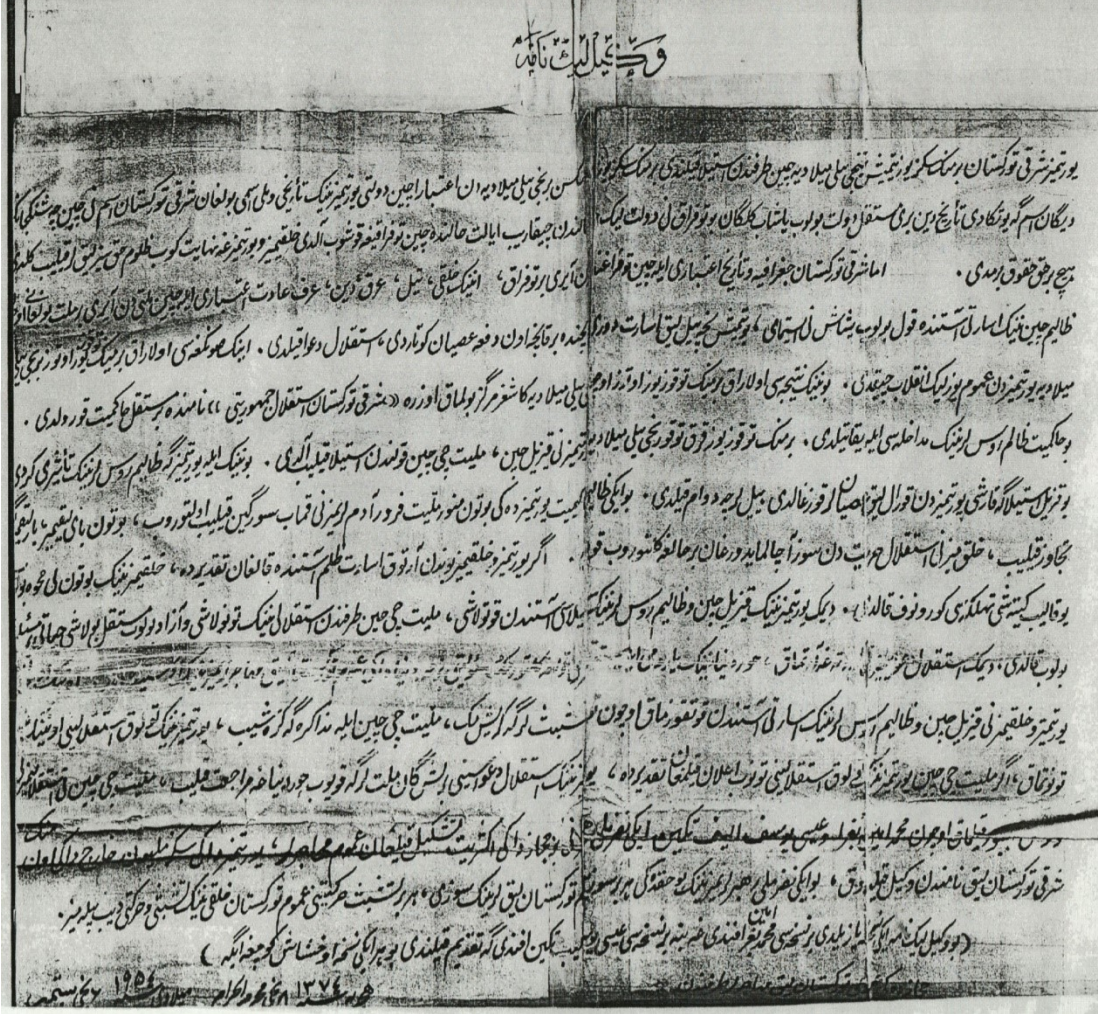
Toprak ve İskân Müdürü
Mehmet Elçin

İcra vekilleri heyetinin tarih sayılı kararla yurttaşlığımıza alınmıştır.

29/10/1953 4/10009

Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

Ek-12. Hüseyin Teyci başta olmak üzere Delihan ve Sultan Şerif hakkında İsa Yusuf Alptekin'e verilen mektup.

Mansur Teyci özel arşivinden alınmıştır.

21 سېپتمبر 1951

محترم قریندا شیم عیسی بگ افندی گه

سلام . بومبا بدین ایکی قسیم مکتوبلری کلگندین بری نه ما کار جا غلریده ونهجه دین یازغان مکتوبلری کلمدی . بلکه آلدیوشلیق بولوب یازیشغه فرصتلری بولغان بولسک . عرفا دین کیین یازغان مکتوبلریغه منتظریمیز . حج فریضه سینی ادا قیلغان لرینی تبریکلیمن و هرايشلریده موفقیت تینیمن .

بویرده کی احوال شودور : اوزلری بویرده مارچاغدا الاویاخ حدودیغه کیرکن 5 و نفر قزاق لاد اخیدین اوتوب کشمیرگه بورکن خبری کلدی اون یگرمه کومده کلیب قالسه کون . اولوشکون لاد اخیدین ننگرام کلدی . مضمونی " 200 قزاق حدود غه کلدی و او لر نیک لیدری دلیل خان خیا نپیم خان اوغلی لاد اخیسه کلدی اما حکومت بولرگه کیرمیش اوچون اجازت برمدی . در حال دلیل خانغه تلگرام بریب سلامت چیقفا نلیقینی تبریک اتک بیله برابر اونیک اوچون کوشش قیلما قدا بولغا نلیقینی بیلدوردوم . توناگون شیخ صاحب بیله کورو شوب دلیل خان و مولدا شلریغه کیرشگه اجازت طلب قیادیم شیخ صاحب غه دیدیم که بومها جر لر هند تویر اقیدا اوزون مدت قالما یدور بولرینی تورکیه گه آیارشگه کوشش قیلا میر عیسی افندی تورکیه حکومنی بیله سوزلشمک اوچون او بر گه بارادور . شیخ صاحب " هندستان حکومتی کیین کلکن قزاقلرنی کیرگوز مسلیککه قطعی قرار قیلغان بو اوچون من اجازت بیرالما یمن " . من امدی بو ایکی یور یوردان من اولوم تهلیکه سیدین قوتقوزوش اوچون قولومدین کلکن کوشش نی قیلما قده مچور من بو اوچون دهلیغه بارامن اوزلری مو ممکن قدر یاردمده بولور لر دیدیم . شیخ صاحب کوب یخنی بولا دور دیدی . من ارته با اورگون دهلیغه بورمکی من . بیزدین کوشش الله دین موفقیت . اوزلری دین التماسیم شودور که : قیزراق تورکیه گه باریب بو بیچاره یوردان شلرنی اورگه یوتکش اوچون جدی کوشش قیلور لر . اونکن بیل تورکیه حکومتیگه مهاجر قبول قیلینینی التماس قیلیب برکن عرضیموز گه " تدقیق قیلما قدامیز دینگن جوابنی سفیردین آگلاغان ایدوک و بوگما علاوه تورکیه غزه لری مو بوجده . حکومتی زورلاغان ایدی . بو اوچون کوششلری نیک نتیجه لیگ بولوشینی امید قیلا من . دهلیغه باریب سرکتلریم نیک نتیجه سینی مفصل بازار من . اوزلری مو بات یاز مکتوب باریب تورسه لر یخنی بولور ایدی .

اوزلری نیک اوی ایچی مکمل تینچلیق . فاطمه خانیم خط کلمدی دیب اندیشه قیلما قدا دور .

چہ
یورن خبرلری قیسغه چه شودور : آغوستوس نیک با شیدین سېپتمبر نیک 20 مدیگه اولتورولگنلر 1 و قاما لغا نلر 372 کشیدور . خلق نیک بوغدا یی نیک یوزده 70

محترم قرینداشیم عیسیٰ بک افندی و پولات افندیگه

سلام ، ملکہ دین 25 سپتمبر دین لیب (تاریخ یازلیغان ایلین) یازغان مکتوبلری نی آلیب سلامتلیکلرینی آتلاپ . کوپ ممنون بولدوم .
خدا مقلربده کی موقییت اوچون ملت نامیغه تبریک و شخصیاتشکر قیلامن . حجازداینه بیرمدت توروش اوچون یورتدا اشلر نیک الهامی کوپ قیمتلیگ دور اما هر حال ایزراق مصر و تورکیه گه باریت قاتیشلری لازم کورولمکه دور . چونکه محمد رضا کوریا دین قایتی اؤکتوبر نیک 25 سیده استامبولغه باریشینی یازیب ور بو اوچون من نوومبر نیک اوتر لرید ا تورکیه گه ^{مانگا} دورغان بولدوم .
دهلیده 21 کون توروس قالدیم هر حال ا از حمتگه لایق نتیجه چیقنی یعنی هند حکومتی دلیل خار باشلیغ صد و کشتی اوچون اگر کشتیبر حکومتی راضی بوزسه رخصت بریشنی مکتا بیلدور دس ، بوچون ان شاء الله ارته گه کشیرگه قایتماچیم ، دهلیغه کلیشیده شیخ صاحب هند حکومتی اجازت برسه هیچ قارشیلیق قیلا سلیقینی وعده قیلامن ایسی ، بناء علیه امید لیگدور من . سلطان شریف حسین تاجی باشلیغ 120 کشتی سرینلرگه کلید صفا کدل سرا بید ایر لشیبدر ، مکتوبلا شتوق .
بو قزاقلرنی باشقا مکتگه یونکشنی هند حکومتی توصیه قیلامقدور بوچون کشیر و ده نیدیرم یازغان ماتوبلر بید اوزلری نیک تورکیه حکومتیگه الهامی دابلوشلرینی تکرار اتماس قیلامن ایسیم ، ینه تکرار ایتمن .
بوکاملادور من دهلیده تورکیه سفارت مصلحتکن اری اورخان بک بیلد

بىرىنچى قېتىم كوروش توم ، رئيس جېمېرر جلال بايارغە و سىفارتكە انكى پارچە
 عرض يازىپ تاماژ شوردوم ، يېشى و وعدە لردە بولوندى ، بوهر انكى
 عرض نىڭا قىتقە چە مضمونى شوردور : « يورتىمىزگە كومونىست سىتىلا
 قىلغانلىقىدىن اوڭلىرىمىل نىڭا باشىدا يىتە يوز قىلدىشى ھىندىستانغا كلكى
 و ھىندى حكومتى بوھا جىرلارنىڭا اكثرىتى نىڭا باشقا مەللىككە چىقىپ كىتىشى نى
 اىستىگوم ، بناء عليه بىر اوڭلىرىمىل مارتدا توركيە بولوك اچىلىكى غە بىرگىن
 عرضىمىزده اڭ آرز اوچ تورت يوز ماھا جىر مىز نىڭا توركيەگە قبول قىلىنىشى
 نى التماس قىلغان ايدى ورك . بىرمدت سوڭرا بولوك اچى بىز نىڭا
 عرضىمىز نىڭا تىگىشلىك مەاملرغە تدايق اوچون توشور و لگىلىكى نى بىلد ورف
 جواب كلكىلىكىنى بىزگە بىلد وركىن ايدى ، اما توركيە نىڭا باشىغە بولغانىا
 ماھا جىرلىرى مسئلهسى چىقىپ قالغانلىقىدىن بىز توركيە حكومتىگە باش اغونى
 قىلشنى مناسب كورماي ماھا جىرلىرىمىز نىڭا جازدە يىرشتوروشكە چالشتور
 و ھىندى قىلدىشى اوپىردە يىرشتى . امدى بولوك روس خرقە لرى طرفىدىن
 تارقانلىغان مىلى چتە چىلردىن ھىندى كىشى قوتولوب تىبىت يولى بىلە ھىندى
 حد و دىخە كلكندە ھىندى حكومتى بولونى ھىندى تورپراقىغە كىرىشىدىن توسوشغە
 قرار بىردى ، مىن بو ھىندى و ھىندى اش نىڭا جانىنى قوتقوزماق اوچون ھىندى
 حكومتىغە مراحىت قىلدىم و يالواردىم ، نىتجە دە قىتقا بىر زماندا باشقا
 مەللىككە كىل شىرطى بىلە ھىندى حكومتى اولرغە اجازت بىردى ، امدى بوھا جىر
 لرنى يىرشتورمك اوچون توركيە دىر بىر تىنچ پالماي تورماقدا مىز . تورك
 عرقى اچىدىن يالغوز مە تىقل توركيە نى . جىھنم دىن قاچقان عرقداشلىرىغە
 اوز قوچا قىدا اوردون بىرگىن يىگانە بىر تادىب بىلە مىز ، بو اوچون بولونى
 كوچمىن شىكلىدە توركيەگە قبول قىلماقلىرىنى تىلەمىن ، بو مسئله نى نىچىمىز .

مفصل خالد حکومت، اربابینہ عرض آملک اوچور، شرقی تورستان ملی لیدر
 لریدین عیسی آلتیکین تورکیہ گہ بارادور، ینہ بوہا جر تیبیت ایچیدہ
 دفعہ لرچہ کومونیت، هجو مینہ اوچراپ یریمی ضایع بولوبدور و بولان مالان
 غہ اوچرا بدور، بو اوچور، قوللریدہ آرتوق بیر نرسه لر می بولمه کرک،
 بو عرضنی اورخان بگ آلد مید او فودی و کوپ، معقول کوردی،
 وینہ بو قزاق لر غہ خانی اقتصادمی یاردم سوراب، امریکا ملتینگه بیر الہاس
 یازیپ، بیر نچہ غزتہ و ملینر نیلر دہ نشر آملک اوچور امریکا سفارتینگه بریم،
 کشمیر گہ بارغانیمدین کیسین احوالنی کوروس، ینہ علاحدہ یازارمن،

13/10/1951
 حرمتلر بیلہ
 محکمہ امور
 بوغرا

دلیل خان حاجینی موندین ۱۵ کون بورون لاد اخدین آرقاغہ یاندو
 نغان ایکن، کشمیر گہ کلنگر گہ سلاملرینی یتکوز دوم،

Ek-17. Tekin Tuncer'in özel arşivinden alınmıştır.

سزىم خورماتىل خىج عيسا بىگم جىنا بىلدىڭ سانسىز سىلەر آتېپ
جىنا بىلگىزنىڭ ئەمانلىق اورون نىمىز سىزنىڭ اولوغى بىر اللە دۇن تىلاب تورىمىز
بىخ اللە رىككى جىنا بىلگىزنىڭ ھار نىمىزنىڭ نىرگىم كىل بىھەتتە خۇش بولۇپ جاتىمىز
نۇش بىل تارىتقان قىياقچىم جىفالار سىزدا بىستىقاندۇر بولدىق تورىمىز بىقچى
قوب جاتىمىز بىلر ھىز اورىمىزدا آز او قىب ھىز بولنىڭ بارلىقىڭ يىقىلىقتە
ئىلدى بىتگىز ئان نىھىتتە جىنا بىلارنىڭ بىسودا بىشلىق سىب بارلىقىمىز بىش ئىمان
دوما قىل تورا ما قىمىز اھىون
بىخ قانۇنلارنىڭ گوبىسەم آتېپ بىزنىڭ بارلىق ۱۵۹ آدۇم اتۇن ئان سىب
نايى بىش سىب اسلايلىكىمىز ۱۵۹-۱- ماگۇد ب.

16 yılda İstan- bula gelen Türkistanlılar

— Bastırafi 1 inci sahifede —
Onlarla ilk defa, Sirkedde göç-
menevinde karşılaştık. Kadın, er-
kek, çoluk çocuk bir Türkiye harı-
tasının önünde toplanmış oturuyor
lardı.

Sıcak bir sobanın yanına çömelip
konuşmaya başladık.

Kafile başkanı Hüseyin Tacı idi.
Çok konuşmak istemiyordu.

«— Şükür Allaha, kavuştuk ya!..
diye söze başladı ve sonra şöyle
devam etti:

«— 20 senedenberi Ruslarla harb
halindeyiz! Bir avuç insan, milyon-
larla nasıl başettiniz, diye sorma-
yınız! Bir avuç Türk onların mil-
yonlarına bedeldir. Misal mi isti-
yorsunuz? İşte biz!

1936 da 18,300 adamla Türkistan-
dan ayrıldık. 5 sene muhasara al-
tında kaldık. Silâhımız, gece bas-
kınlarda öldürdüğümüz Rusların
silâh idi. Top, tüfek her şeyi bul-
duk. Başbuğumuz Çelikpan şehid
düştü, yılmadık. Tokuşa tokuşa
Keşmire kadar geldik.

O zaman 98,000 koyunumuz, 14
bin kısrığımız, 9000 sığırımız, 1000
tane de devemiz vardı. Dağlarda
kımız içerdik. Kabuklu piring yer
ve harb ederdik. 1936 dan bu yana
harb ede ede yaşadık. 18,300 ada-
mımızdan ancak 2000 adam Hindis-
tana ve Pakistana geçebildiler.

8 aydır Hindistanda, 24 gündür
de yoldayız. Kafilemizin bir kısmı
gelemedi. İstanbula 106 kişi geldik.
2 si yolda öldü. Onların yerine iki
erkek çocuk dünyaya geldi. Şimdi
kafilemiz gene 106 kişi.»

Çoluk çocuk hepsi bizi dinliyor-
lar.

Hepsi seviniyor, hepsi neşe için-
deler.

Hüseyin Tacı anlatmaya devam
ediyor:

«— Ne koyunumuz, ne kısrığı-
mız, ne de devemiz kaldı. Hepsini
yollarda kaybettik. Muharebe bu..
Kolay mı? Komünist Rusla, komü-
nist Çinle, harb ede ede buralara
geldik. Sincan neresi, İstanbul ne-
resi?»

Varsın hepsi feda olsun Vatanı-
mıza geldik ya... Onun için Allaha
şükrediyoruz. Biz Keşmirde iken
Keşmir liderlerinden Şeyh Abdul-
lah bize dedi ki:

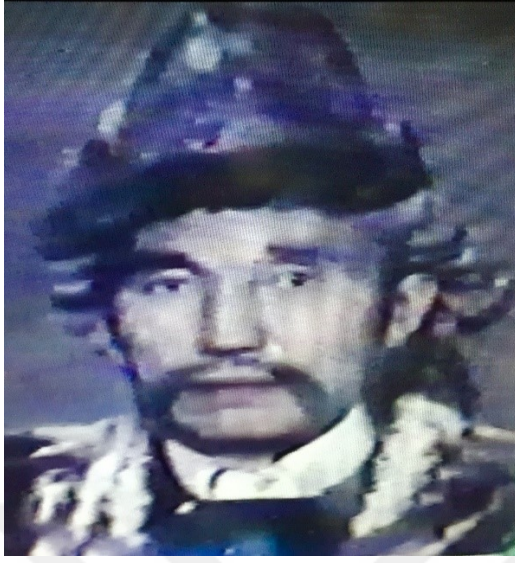
«— Gitemeyin! Burada size yer,
yurd verelim. Oturun. Yerleşin, ça-
alışın!»

«Hayır!» dedik. «Gideceğiz» di-
ye ısrar ettik. Türk vatanına, Türk
kardeşlerimize varacağız. Türk top-
rağını öpeceğiz, dedik.

Allaha bin, yüz bin şükürler ol-
sun... Bize bugünleri gösterdi.

Türk toprağına gelir gelmez yer-
leri öptük. Şehidlerimizin ruhu şad
olsun! 18,300 adam çıktık. İstanbu-
la 106 kişi geldik. Ama, buna da
şükür! Gelebildik ya... Bir tek kişi
kalsak dahi gelecektik.»

Ek- Hüseyin Teyci

Mansur Teyci, Kobdabay Söpu, Baysultan, ayaktaki Mansur Teyci

Hüseyin Teyci'ye ait kişisel eşyalar

İstanbul Güneşli semtinde bulunan Kazak göç anıtı

Mansur Teyci arşivinden alınmıştır.

Hüseyin Teyci, Rakımbay, Sultan Şerif Teyci, Oraz Molla, Kasen Batur.

Hüseyin Teyci, Keşmir'e geldikten sonra küçük çocuk oğlu Mansur Teyci'dir.

Hızırbek Gayretullah arşivinden alınmıştır.

Keşmir Başbakanı Şeyh Abdullah Kazakları ziyaretinden sonra Hüseyin Teyci'nin evinde.

Hızırbek Gayretullah arşivinden alınmıştır.

Keşmir Başbakanı Abdullah

Keşmir Başbakanı Abdullah göçmenlere yardım dağıtırken.

Kazak göçmenlerin kaldığı bina

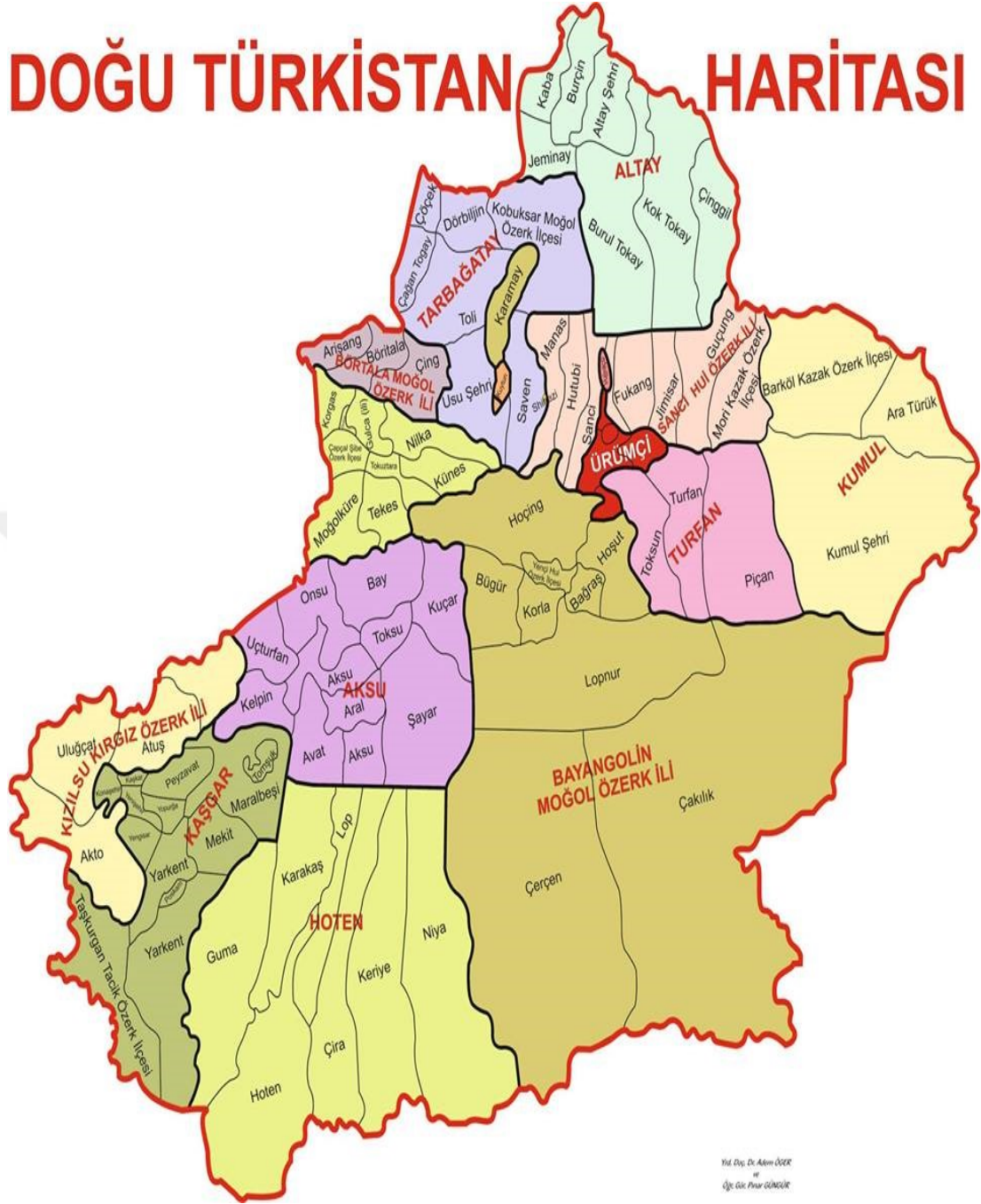

Hüseyin Teyci İstanbul Radyosunda göç ile ilgili konuşma yapıyor.

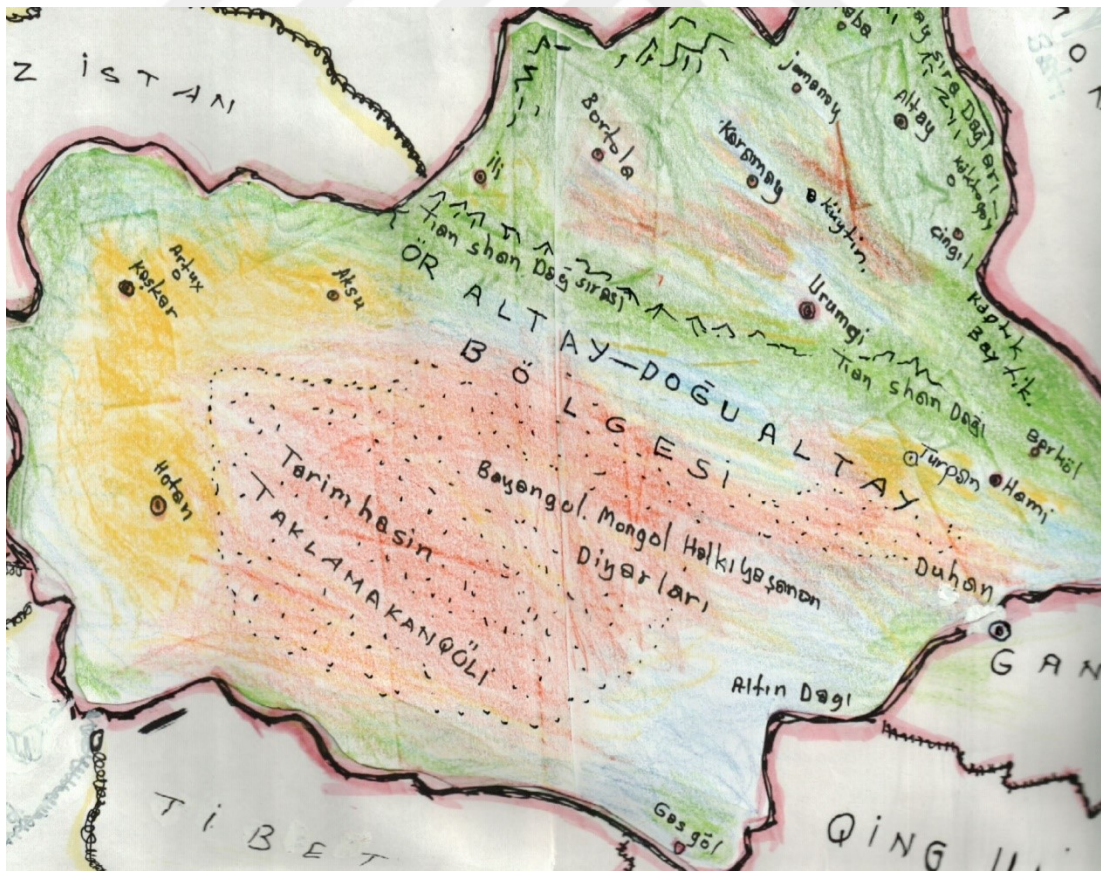

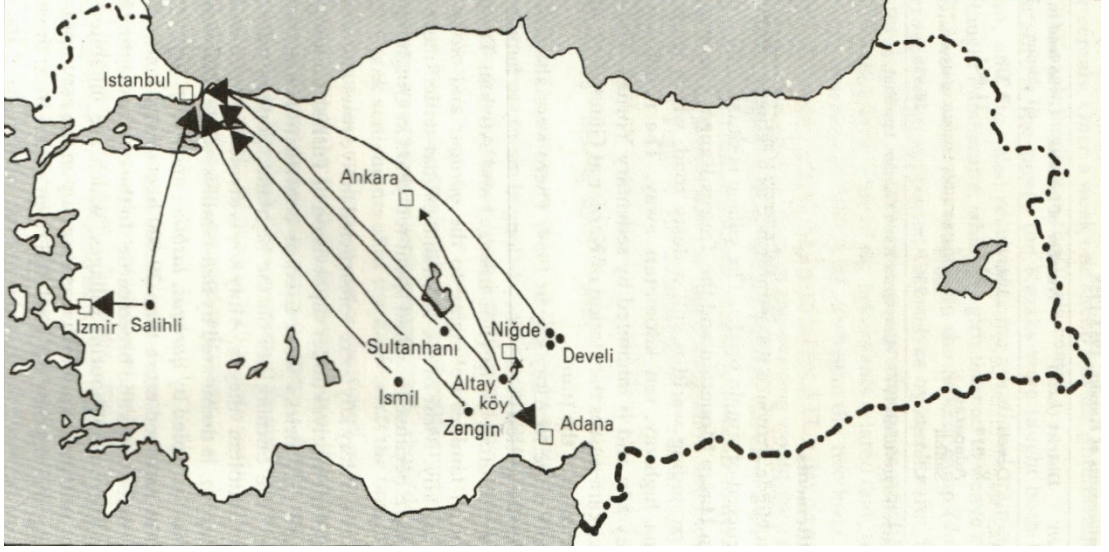
Mansur Teyci

DOĞU TÜRKİSTAN HARİTASI

Yıl: 2011, Dr. Adem ÖZER
Çiz: Ali Paşa GÜNGÖR

Kazak göçmenlerin yerleştirildiği merkezler.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Naim Taner KÖKSOY

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Karaman/1987

Tel: 0539 345 08 99

E-posta: koksoynaimtaner@gmail.com

Yazışma Adresi: Cumhuriyet Mahallesi 203. Sokak 5/2 Ürgüp/Nevşehir

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Lise	Kulu Lisesi	2005
Lisans	Ardahan Üniversitesi	2014

Siyasi Durum ve Göç İle İlgili Röportaj Soruları

1. 1911-1949 yılları arasındaki Doğu Türkistan'ın siyasi durumu hakkında bilgi verir misiniz?
2. Doğu Türkistan'dan ne zaman göç ettiniz ve lideriniz kimdi?
3. Göçe nereden başladınız?
4. Göçte hangi güzergâhlar üzerinden geçtiniz?
5. Türkiye'yi seçme nedenleri nelerdir?
6. Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmek için hangi bürokratik adımlar atılmıştır?
7. Göçmen olarak kabul edilmenizde kimlerin yardımları olmuştur?
8. Türkiye'ye hangi yıl hangi yollarla geldiniz?
9. Göçmeler Türkiye'de hangi şehirlere yerleştirildi?
10. Türkiye'ye gelirken kaç kişiydiniz?
11. Türkiye'ye geldikten sonra geçiminizi nasıl temin ettiniz?
12. Göç'ten sonra Doğu Türkistan'a gittiniz mi?
13. Hindistan Devleti'nin göçmenlere ne gibi yardımları oldu?
14. Göç sırasında Kazaklar arasında ne gibi çatışmalar yaşandı?
15. Kansu'da durmayıp Gasköl'e neden göç ettiniz?
16. Gasköl'den Hindistan'a göç etme nedeniniz nedir?
17. Kansu'da Tunganlarla Kazaklar arasında ne gibi problemler yaşanmıştır?
18. Göç yolunda ne gibi sıkıntılar yaşanmıştır?
19. Göç esnasında Çin'in saldırıları olmuş mudur?
20. Hüseyin Teyci'ni ne zaman hangi bölgede doğmuştur?
21. Hüseyin Teyci'nin ataları hakkında bildikleriniz nelerdir?

22. Hüseyin Teyci'ye "Teyci"lik unvanı ne zaman verilmiştir?
23. Hüseyin Teyci neden Gasköl'e yerleşmiştir?
24. Hüseyin Teyci Doğu Türkistan'da yaşanan çatışmalardan neden uzak kalmıştır?
25. Hüseyin Teyci ile Alibek Hâkim arasındaki sorun nedir?
25. Hüseyin Teyci ne zaman vefat etmiştir?
26. Hüseyin Teyci Türkiye'ye yerleştikten sonra neler yapmıştır?
27. Hüseyin Teyci ile İsa Yusuf Alptekin arasında nasıl bir ilişki vardı?
28. Hüseyin Teyci ile Delilhan Canaltay arasında nasıl bir ilişki vardı?
29. Türkiye dışında başka ülkelere göç etmeyi düşündünüz mü?